

EĞİTİM DİZİSİ

TALİM ve TERBİYEDE İNKILÂP

TALİM ve TERBİYEDE İNKILÂP

İsmayil Hakkı Baltacıoğlu

No. 10654

TOPTAN SATIŞ

İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon, ve Van, Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ

Millî Eğitim Yaynevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 8 KDV DAHİL FİYATI : 75000 LİRA
(69444 Lira + 5556 Lira)

Eğitim Dizisi

TÂLİM VE TERBİYEDE İNKILÂP

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2948
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ: 858
Eğitim Dizisi : 11

Kitabın adı
TÂLİM VE TERBİYEDE İNKILÂP
Yayın Kodu
95.34.Y.0002.1434
ISBN 975.11.1033.5
Baskı yılı
1995
Baskı adedi
5.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

*Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
5.5.1995 tarih ve 2774 sayılı yazuları ile
birinci defa 5.000 adet basılmıştır.*

Eğitim Dizisi

TÂLİM VE TERBİYEDE İNKILÂP

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu

Hazırlayanlar
Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım
Yrd. Doç. Dr. Remzi Yavaş Kıncal

İstanbul, 1995

2001 YAYIN PROJESİ

Demokratik gelişmemiz açısından, ülkemizin son iki yüz yıllık geçmişi bir değişme ve yenileşme tarihidir.

Osmanlı İmparatorluğu, modernleşme hareketlerine orduda yaptığı reformlarla başladı. İkinci Mahmut döneminde kabul edilen Sened-i İttifak, padişahın mutlak iradesine tam bir sınır getirmemekle birlikte İngiliz Magna Carta'suna benzerlik gösterir. Siyasî alanda yapılan buna benzer yenilikler devam etmiş, Cumhuriyet idaresine, zaman içerisinde de çok partili sisteme geçilmiştir.

Cumhuriyet döneminde; batılılaşma yolu ile modernleşme ana hedef olmuş, milliyetçilik ve laiklik bu hedefe ulaşmada en önemli ilke olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyetimiz çeşitli akımlar arasında bocalamalar geçirmiştir. Ancak; millî egemenlik gibi sağlam bir siyasî temele dayandığından varlığını devam ettirmiş ve ettirecektir.

1950'li yıllardan itibaren ülkemizde demokrasinin bütün kurum ve kuralları ile işletilmesi, herkes tarafından benimsenen ve savunulan bir hedef olarak kabul edilmiştir.

Demokrasimizin gelişmesi için vatandaşlarımıza kendi kültürel değerlerimizi özümseterek dünyadaki gelişmeleri yakından takip etme imkânı sağlamak ve önlerine yeni ufuklar açmak zorundayız.

Bunun için toplumumuza okuma alışkanlığının kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Vatandaşlarımızın, insanlığın ortak ürünü olan kültür, sanat ve bilgi birikiminden daha fazla yararlanmaları da bu şekilde mümkün olacaktır.

Hükümet olarak, bu gerçeklerden hareketle 2000'li yıllarda insanımıza yeni ufuklar açmak, ülkemizin kültür ve sanat hayatının yerli ve evrensel değerlerle zenginleştirilmesine katkıda bulunmak, tarihsel ve çağdaş kültür değerlerini yeni bir anlayış, üslup ve biçimle halkımıza sunmak amacıyla yeni bir yayın dönemi başlatmayı son derece önemli ve zorunlu görmekteyiz.

BÖYLECE, 2001 YILINA KADAR 2001 ESER BASILACAKTIR.

Bu düşünceden hareketle, Millî Eğitim Bakanlığımızın "2001 Yayın Projesi" çerçevesinde sürdüreceği bu yeni yayın faaliyetinin geçmişte olduğu gibi bugün de, millî birlik ve beraberliğimizin korunmasına ve demokrasimizin gelişmesine önemli katkılarda bulunacağına inanıyorum.

Bu vesileyle, Millî Eğitim Bakanı Sn. Nevzat AYAZ'a ve mesai arkadaşlarına teşekkür ediyor, ülkemiz için hayırlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Tansu ÇİLLER
Başbakan

YENİ BİR YAYIN DÖNEMİNE BAŞLARKEN

"Bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak." Millî Eğitim Temel Kanunu'nun genel amaçları arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet döneminde başlatılan ve 1940'lı yıllarda yoğunlaşan, dünya edebiyatının klâsik eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi, toplum içindeki siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel münasebetlerin ve fikirlerin geçmişe nazaran daha geniş bir halk temeline dayanmasına sebep olmuştur. Dünya edebiyatında yapılan bu tercüme faaliyeti, düşünce ve duyguların anlatılmasında ve toplumumuzun bünyesinde meydana gelen değişikliğin gerçekleşmesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu hareketle birlikte, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel değişikliğin yanı sıra, edebiyatımızda sosyal ve kültürel değişimin en önemli unsuru haline gelmiştir.

Bakanlığımız, Millî Eğitimin genel amaçları ve temel ilkeleri, Başbakanımız Tansu ÇİLLER'in direktifleri doğrultusunda; daha çok "**ÇOCUK VE GENÇ MERKEZLİ**", okuma alışkanlığının ve yayıncılığın geliştirilmesine yönelik, millî ve evrensel değerleri uyumlu bir bütünlük içinde özümsetecek kaliteli yayınlar yapmak, yaptırmak ve bu tür eserlerin yayımlanmasını teşvik etmek amacıyla "**2001 Yayın Projesi**" çerçevesinde yeni bir döneme girmiştir.

Amacımız, sanat, edebiyat, bilim ve kültür alanında gerek ülkemizde, gerekse bütün dünyada yer etmiş önemli yazar, düşünür, bilim adamı, sanatçı ve bunların eserlerini toplumumuza kazandırmaktır.

Böylece gençlerimiz ve çocuklarımız; eşiğinde bulunduğumuz 21. yüzyılı daha iyi algılayacak, insan olmanın gerektirdiği düşünce ve davranış değişikliğine sahip olacaklar ve 21. yüzyıla demokrasiyi daha iyi özümsemiş olarak gireceklerdir.

Nezhat AYAZ

Millî Eğitim Bakanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / 7
İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU / 9
ÖNSÖZ / 11

Birinci Kitap GENEL DEĞERLENDİRME

Birinci Bölüm
Eğitim-Öğretimde Esas Olan Eğitimidir / 15
İkinci Bölüm
Eğitim ve Öğretimin Esasları Nasıl Bulunur? / 28

İkinci Kitap EĞİTİMDE ESASLAR

Birinci Bölüm
Yetenekler Hareketle Geliştirilebilir / 34
1. Bedende Faaliyet / 38
2. Beş Duyuda Faaliyet / 39
3. Fikirde Faaliyet / 40
4. Duyguda Faaliyet / 42
5. İradede Faaliyet / 43
İkinci Bölüm
Melekler Kendisine Özgü Vasıtalarla Gelişebilir / 47
1. Bedende Faaliyetin Vasıtaları / 48
2. Beş Duyuda Faaliyetin Vasıtaları / 52
3. Düşüncede Faaliyetin Vasıtaları / 54
4. Duyguda Faaliyetin Vasıtaları / 61
5. İradede Faaliyetin Vasıtaları / 68

Üçüncü Bölüm
Duyuların Faaliyeti Ortaklaşa Gerçekleşir / 77
Dördüncü Bölüm
Duyuların Gelişiminde Doğal Bir Düzen Vardır / 81

Üçüncü Kitap
ÖĞRETİMDE ESASLAR

Birinci Bölüm
Düşüncelerimiz Kişisel Tecrübelerimizin Ürünüdür / 91
İkinci Bölüm
Fikirler Kendi Gerçek ve Doğal Çevrelerinde Oluşabilir / 103
Üçüncü Bölüm
Bazı Bilgiler Bazı Düşünceleri Doğurur / 113
Dördüncü Bölüm
Fikirlerin Gelişimi Basitten Karmaşığa Doğrudur / 123
Beşinci Bölüm
Fikirlerin Hatırda Tutulması ve Hatırlanması; Kazanılan Bilginin Nitelik ve Niceliğine Bağlıdır / 133
1. Öğrenilenlerin Pekiştirilmesi / 134
2. Öğrenilenlerin Algılanma Derecesi / 135
3. Öğrenilen Şeylerin Tekrarlanması / 135
4. Fikirlerin Bir Sıra Takip Etmesi / 136

TAKDİM

Tarihî süreç içerisinde her milletin kendi insanını yetiştirme, insanını hayata hazırlama gibi birtakım tedbirler aldığı, plân ve programlar yaptığı bilinen bir gerçektir. Yetiştirme biçim ve anlayışı, amaçların da tesiriyle zaman zaman değişikliklere uğramış, bazan olumlu gelişmeler görülmüş, bazan da tüm iyi niyet ve çabalara rağmen bu alanda yapılan girişimler sonuçsuz kalmıştır.

"Talim ve Terbiyede İnkılâp" adını taşıyan bu eser ; Türk eğitim sistemi içerisinde önemli bir yere sahip bir büyük eğitimci İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın eğitimle ilgili bir dizi kitabından bir tanesi, belki de en önemlisi bu çalışmadır. Kaleme alındığı yıllarda birkaç defa basılan ve eğitim-öğretim alanında gerçekten inkılâp sayılabilecek değişiklikleri teklif eden bu eserin, bugüne kadar latin harfleri ile yayınlanmış bir baskısının bulunmayışı kanaatimizce büyük bir eksiklik idi. Bu düşünceden hareketle eseri günümüz Türkçesine kazandırmak istedik. Yapılan çalışma, aslı Arap harfleriyle yazılmış olan bu eseri; mümkün olduğu ölçüde anlaşılır bir dille ve orijinalitesini koruyarak günümüz Türkçesine aktarmaktan ibarettir. Sadeleştirme çalışması, kitabın 1927 yılında İstanbul'da İkdâm Matbaası'nda yapılan baskısı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yazarın kendi önsözünde de belirttiği gibi; bu eser belirli bir devrin eseridir. Yapılan eleştiri ve hicumlar doğrudan doğruya eğitim sistemine yönelik olup, belirli bir kurum ve kuruluşla veyahut şahıslarla ilgisi

yoktur.

Kitabın baş tarafına, Türk eğitim sisteminin kendisine çok şeyler borçlu olduğu İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ile ilgili olarak, bu fikir adamımızı tanımayanlara ana hatları ile birtakım tanıtıcı bilgileri ihtiva eden bir kısa bölüm ekledik. Bunun dışında eserin tertip ve düzeni üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Eğitim-öğretim çevrelerinde konuya ilgi duyan insanları mıza yararlı olabilirsek amacımız gerçekteşmiş olacaktır.

Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım

Yrd. Doç. Dr. Remzi Yavaş Kuncal

İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU

(1886-1978)

1886 yılında İstanbul'da dünyaya gelen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu; İlk, Orta ve Lise öğrenimini yine aynı şehirde yapmış, 1908 yılında İstanbul Üniversitesi Tabii İlimler Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1910 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından pedagoji ve el işleri incelemeleri yapmak üzere Avrupa'ya gönderildi. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli okul ve fakültelerde öğretmenlik ve öğretim üyeliği görevlerinde bulundu. Türkiye üniversitelerinin ilk rektörüdür. Bir ara üniversiteden uzaklaştırılmış, 1942 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'ne profesör olarak atanmış, aynı yıl Afyon, 1946 yılında da Kırşehir milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. Bir süre İlâhiyat Fakültesi'nde Türk ve islâm sanatları dersleri de vermiştir. Milletlerarası Sosyoloji Kurumu ve merkezi Paris'te bulunan Association Jean Jacques Rousseau Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.

Baltacıoğlu, 1908 Meşrutiyet hareketinden sonraki yıllarda dersleri, dersleri, konferansları, yazıları ve eğitim sergileri ile aralıksız çalışmış, Türkiye'de Ziya Gökalp'ten sonra fikir açısından en büyük tesirleri bırakan insanların başında yer almıştır. Yeni pedagoji akımının öncüsü de Baltacıoğlu olmuştur.

Türk fikir ve eğitim hayatında seçkin bir yeri bulunan, yaşamaya inkılâpla başlayıp ihtilalle devam etmiş olan Baltacıoğlu, yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle Türk kültürüne unutulmayacak hizmetlerde bulunmuştur.¹

Çok sayıda konferans, yazı ve kitaplarıyla, eğitim sistemimizin yenileşmesi için büyük çaba harcayan Baltacıoğlu'na göre; "Cılız, ruhsuz, korkak nesiller yetiştiren, millî olmayan eğitim sistemimiz, geri kalmamızın ve felâketlerimizin tek sorumlusudur. 1914 tarihli bir yazısında

¹Yrd.Doç.Dr.Hüseyin Akyüz; Türk Eğitimcileri. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ders Notları. Erzurum 1983. s.64

der ki: Bulgarlar, Yunanlılar, Rumeliyi bizim kafamızdan değil, ellerimizden, kollarımızdan ayırdılar. Biz elsiz, kolsuz, bacaksız, kalpsiz, kansız, cansız millet, biz bayrak sevmeyen, vatan sevmeyen, geçmişine, dedelerinin mezarlarına hürmet etmeyen, camilerin avlularına pisleyen, çeşmelerin yalıklarını süprüntü ile dolduran biz, Elifbadan, Kıraattan, Hesaptan evvel kanda, canda, ruhta inkılâplara muhtaç bir milletiz. Biz eğer yaşamak istiyorsak, çürüten ciğerlerimizi, kamburlaşan vücudumuzu, körleşen zekâmızı, sönen kalbimizi kuvvetle, imanla dolduralım."

Üretime ve yaratıcılığa dayanan bir eğitim sistemini savunan Baltacıoğlu, eğitimde güzel sanatların önemi üzerin de ilk kez duran ve bu fikri savunan eğitimcilerdendir.²

1978 yılında Ankara'da 96 yaşında iken vefat etti. Balta cıoğlu, gerçekten büyük bir Türk düşünürü idi.

Baltacıoğlu'nun başlıca eserleri arasında İçtimâi Mektep (Ankara 1942), Terbiye (İstanbul 1932), Kültürce Kalkınmanın Sosyolojik Şartları (İstanbul 1967), İçtimâiyât Nokta-i Nazarından Terbiye (İstanbul 1339), Batıya Doğru (İstanbul 1945), Türke Doğru (Ankara 1972), Terbiye ve İman (İstanbul 1330), Toplu Tedris (İstanbul 1938), Rütüamdaki Okullar (İstanbul 1944), Pedagojide İhtilâl (İstanbul 1964), Adam Nasıl Yetişir, Nasıl Yetiştirilir (Ankara 1964), Halkın Evi (Ankara 1950) ve üzerinde çalıştığımız Talim ve Terbiyede İnkılâp (İstanbul 1328).

Türke doğru

² Prof.Dr.Yahya Akyüz; Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye) Ankara 1982. s.195

ÖNSÖZ

1971 balta
cıoğlu
1977

Talim ve Terbiyede İnkılâp, bundan beş sene önce, Bulgar toplumunun Çatalca istihkâmlarını dövdüğü bir sırada yazılmıştır. Yeni basımında eserin hiçbir yerini değiştirmedim. Çünkü eski yapısını bozmaktan korktum. Talim ve Terbiyede İnkılâp, belirli bir devrin eseridir ve o devir için yazılmıştır. Hücumlar hiçbir kişiye yönelik değildir. Hücumları da, küçük düşürmeleri de o zamanki eğitim zihniyetindedir. Varlığının hikmeti o zihniyeti yıkmaktır.

Ismayıl Hakkı
Çamlıca / 6 Mart 1927

Birinci Kitap
GENEL DEĞERLENDİRME

Birinci Bölüm

Eğitim-Öğretimde Esas Olan Eğitimidir

Ülkemizde eğitim ve öğretimin amacı; "uslu, hafızası kuvvetli adamlar yetiştirmek"tir! Bizde, atasözleriyle ifade edilen en kuvvetli eğitim inançları hurafelerden başka birşey değildir! İnsanların hayatındaki başarı; birinci derecede bildiklerinin, zekalarının değil, teşebbüs, azim, dayanıklılık, cesaret ve gözüpeklik gibi ahlâkî vasıflarının, yani karakterlerinin ürünüdür. Yaşamak azminde bulunan bir milletin tek amacı; "çocukları hayata hazırlamak" olmalıdır. Eğitim; hayat için en önemli sermayedir. Bilginin en büyük önemi bile karakterin unsurlarına kuvvet veren ve gelişme sağlayan bir araç olmasıdır. Bir nesli "hayata hazırlamak" maksadı; "şahsiyetlerde sağlam karakterler oluşmasını temin" ile mümkündür. Yalnız programlar, kitaplar üzerinde oynayan, fakat disiplini, öğretim metodlarını değiştirmeyen bir düzenleme, ciddi bir düzenleme olamaz. Yalnız hafızayı dolduran, bütün diğer melekeleri hareketsiz, pasif bırakan bir ders, her yönüyle yetersiz bir derstir. Karakterin oluşmasına hizmet eden iki etkenden en önemlisi "disiplin metodu"dur. Bütün eğitim-öğretim düzenlemele rinin hareket kaynağı "disiplini hürriyetle birleştirmek"tedir. Olaylar gösteriyor ki hayat için en iyi adam yetiştiren ülkeler "öğretim metodları en mükemmel olanlar değil"; "disiplin metodları en hür ve en vicdânî olanlar"dır.

Eğitim - öğretimde amaç nedir? Eğer bu soruyu birtakım cahil öğretmenlerimize sorarsanız, alacağınız cevap; "çocukların kafasını birtakım bilgilerle doldurmak!" olacaktır. Gerçi önce bunu ağızlarıyla söylemezler, fakat bütün hal ve hareketleriyle daha iyi anlaşılır. Onlar için terbiyeli ve bilgili bir öğrenci "dersini ezberleyen, uslu duran"dır. "Uslu, hafızası kuvvetli adamlar yetiştirmek"; işte bizde eğitim ve öğretimin en önemli amacı! En sıradan bir mahalle mektebinden tutunuz da, en yüksek eğitim kurumuna kadar bütün okullarımız bu "uslu ve hafızası kuvvetli" adam amacı peşinde koşmaktadır... Mahalle mekteplerinde okutulan tecvidler, kıraatler, hesaplar, hep bu hafızayı doldurmak için okutuluyor. Atılan dayaklar, falakalar hep uslu adam yetiştirmek için atılıyor...

Mahalle mektebi hayatının kara günlerini hatırlatan bu esirliğin, bu ezberciliğin sınırı nedir? Bu sorunun doğru cevabı olayın kendi dilinde olmalıdır. Benim bildiğim olaylar, eskice, öğrenim yıllarıma ait olanlardır (1315-1319). Vefa Lisesi'nde okuyordum, öğretmenlerimiz bizden yalnız birşey istiyorlardı; söylediklerini ezberlemek!... Coğrafya, tarih, matematik, edebiyat... Her ders için böyle idi; hatta dinimizi, inancımızı bile ezberledik!.. Ezberlemek, okul hayatında bütün başarıların, ödüllerin, takdirlerin, derecelerin, terfilerin anahtarı gibiydi!... Hep ezberleyenler beğenilirler, hep ezberleyenler birinci çıkarlardı. Hafıza yalnız eğitim-öğretimin değil, bütün gençliğin bile geleceğini ipotek altına almıştı. Arkadaşlarım vardı ki, ancak anlayarak öğrenebilecekleri dersleri, meselâ kelâm ilmi, mantık gibi dersleri bile harfi harfine ezberleyemedikleri için öğretmenlerimizin hışmına uğrarlardı. Buna karşılık zekâları yalnız "hafızadan ibaret" olanlar vardı ki, yalnız ezberleyerek birinci dereceleri ele geçirirlerdi!... Acaba o zamandan beri bu tilkenin eğitim sisteminde en ilkelinden bir inkılâb oldu da, bu "mekaniklik ve tutsaklık devri" kapandı mı ? Ne yazık ki hayır! Çünkü bugün çoğunluk yine o hürriyet ve kişilik katili adamlar, bugün yine okullarda "kafa sallatarak, korkutarak" adam yetişeceğine inananlar kürsüye çıkıyorlar... Böyle, olanca faaliyetlerini öğrencinin kafasını doldurmakla teskin eden, cahil, görenek esiri öğretmenlerden okullarımızın kurtulmasını beklemek; hayale kapılmaktır. Eğitim ve öğretim meselesinde acaba babalar, analar ne düşünüyorlar; bunların okul eğitimine, eğitim öğretimine verdikleri mânâ ve önem ne derecededir? Çocuklarının mutluluğunu, mükemmelliğini hafızasının yükünden çok karakterinin şeklinde, kuvvetinde, ahlâkında gören babalar, analar gerçi yok değildir; fakat bu gibilerin sayısı ne kadardır ? .. Çoğunluk; inanç ve zihniyet açısından o acımasız mahalle mektebi hocalarından çok geridir. Bu aşırı bir eleştiri değil; belki olaylarla, tecrübelerle tesbit edilmiş bir gerçektir. Hiçbir şey duygu ve düşüncenin ürünü olan garip meseleler kadar bir milletin zihniyetini, düşünce yapısını açıktan açığa gösteremez: "Eti senin, kemiği benim"... İşte; milletin eğitimde en köklü, en kuvvetli inançları!.. Ailelerin eğitim - öğretim hakkındaki düşüncelerini göstermek için yalnız şu basit olayı öğrenmek yeterlidir:

İstanbul'da özel bir okulun coğrafya öğretmeni öğrencisine kırkar

paralık harita defterleri almasını tavsiye eder. Defter meselesi çocuk babalarından birinin aşırı öfkesine yol açar; bu baba okula gelir, coğrafya öğretmenini bulur "bizim bildiğimiz coğrafya, kitabından okunur, harita ne olacaktı!" der...

Biz ki bugün yaşamak, hem de türlü engellere, güçlüklerle rağmen yaşamak istiyoruz; eğitimin-öğretimin amacını "uslu, hafızası dolgun adamlar"da görmek gibi bir zihniyeti nefretle karşılıyoruz. Çünkü bir adamı adam eden, insanların hayatta başarısını hazırlayan şey; birinci derecede öğrendikleri, hatta zekâları bile değildir. Bu başarı, öncelikle; girişimcilik, kararlılık, dayanıklılık, cesaret ve kahramanlık gibi ahlâkî vasıfların şekline, kuvvetine bağlıdır. Bu başarı, öncelikle zekânın, bilginin değil; karakterin, ahlâkın ürünüdür. Bilginin en büyük önemi bile, karakterin bu unsurlarına kuvvet ve inkişaf veren bir vasıta olmak itibarıyledir. Bugün yaşamak kararlılığında olan bir milletin, bir toplumun çocuklarını eğitim ve öğretimde yalnız bir amacı olabilir. Bu amaç; onları hayata hazırlamaktır. Fakat esasen hayata hazırlanmış adam kimdir? Vücudu sağlıklı ve kuvvetli olan bir insan; eşyayı, durumları ve olayları görür, bunlar üzerinde düşünebilir, düşüncelerden gelecek için sonuçlar çıkarır; kararını verir, verdiği kararı uygular, başarıyla sonuçlandırır, başarıları için dayanıklılık ve cesaret gösterir, zorluklardan yılmaz, çalışmaktan usanmaz, miskin kanaatlerin mahkûmu kalmaz, yeniliği sever, ilerlemeye tapar. Hem kendinin hem de ülkesinin çıkarlarını düşünen bir insan; bu çıkarları temin için, bu menfaatleri savunmak için nefsinde kuvvet, emel, dayanıklılık hissi duyar. İşte var-sayalım ki bilgisi az olsun, böyle bir adam "hayata hazırlanmış" bir adamdır. Bu hazırlığı verecek şey; eğitimdir. Fakat bu yeterli değildir, insanın hayattaki başarılarını kolaylaştırmak, arttırmak için bilgi de lâzımdır. Kabul ediniz ki ben eğitimi mükemmel bir adam olayım; eğitimi mükemmel bir adam olduğum için şahsıma, ülkeme hizmet etmeyi düşünüyorum ve istiyorum; biliyorum ki şahsım ve memleketimin çıkarı, örneğin birtakım yerli yapımı ürünü yabancı memleketlere götürüp satmaktadır; biliyorum ki Uşak halılarını götürüp Paris'te, Londra'da satarsam, para kazanırım, bu parayı kazanmakla hem daha iyi yaşarım, hem de ülkeme çok vergi verebilirim; fakat bilmiyorum ki Paris'e gitmek için ne kadar para lâzımdır; Paris nerededir; Paris'te park

halısı para eder mi ? İşte bunlara cevap verebilmek için benim coğrafya, matematik, iktisat bilmem lâzımdır. Eğer ben bu coğrafyayı, matematiği, iktisadı bilirsem, eğitimimden, azmimden, teşebbüstümden kolay ve çabuk yararlanırım.

Eğitim ile bilgi unsurundan eğitim; hayat için en önemli sermayedir. Çünkü coğrafya bilmemek seyahatimi erteletmez; dil bilmemek yabancı ülkelerde dolaşmama engel olamaz. Avrupa'nın çeşitli yerlerinde birtakım İngiliz gezginleri götürsünüz ki harita üzerinde yön belirlemekten aciz! Fakat bu acizlik, bu cehalet onların Londra'dan ayrılmalarını engellememiş; çünkü kuvvetli iradelerinde bilmedikleri bir şehrin sokaklarını dolaşmak cesaretini bulmuşlardır. Fakat eğer o cahil İngilizler harita kullanmayı da öğrenselerdi yol bulmak için harcadıkları fazla zamanı şehrin daha görülmeyen yerlerini, yahut ziyaret etmedikleri diğer şehirleri görmek için sarfederler, bu suretle hayatlarını ve paralarını tasarruf ederlerdi. İşte aslında bilgi; eğitimi mükemmel olan bir İngiliz'den daha fazla yararlanan bir şahıs ortaya çıkararak etkindir. Böylece bilgi ve tecrübe unsurlarından birini fedâ etmek gerekse, bilgiyi fedâda tereddüt etmeyiz. Çünkü yalnız başına eğitim, yalnız başına müteşebbis, kararlı, cesur bir adam; bir varlık, birşeydir; fakat sadece bilgili, hafızası zengin bir adam hiçbirşeydir...

Ben gezilerimde bilginin eğitime mahkûm olduğunu aynen gösterecek birtakım olaylara rastladım. Bu olaylar bende şiddetli uyanışlara vesile olmuştur. Örneğin Londra'da iken bir gün bir ilkokul ve liseyi ziyarete gitmişim. Öğretmenlerden birinin eşliğinde el işleri dersanesini dolaşıyordum. Öğretmen; dershanede bulunan tahta oymalarını kastederek bana Londra'daki müzelerin zenginliğinden söz açtı. Ben de bunu doğrulayarak bir iki gün önce ziyaret ettiğim bir müzedeki XIV., XV. ve XVI. Lui devirlerine ait mobilyanın zenginliğinden bahsettim. Öğretmen doğal bir şekilde;

-Fakat bu çeşit sanat eserleri daha çok sizin Versay Saray'ında vardır, değil mi ? dedi.

Ben önce bu sorudan birşey anlayamadım, çünkü İstanbul'da "Versay" isminde bir saray yok. Sonra durumu anlayarak dedim ki;

-Ben Fransız değilim, Türküm!..

Öğretmen birden şaşaladı;

-Lâkin! dedi, Türkler siyah değil midirler?!

*

Diğer bir olay: Berlin'den Viyana'ya geliyordum. Vagonda birkaç Alman, bir de Amerikalı vardı. Amerikalı ne Fransızca biliyordu, ne de Almanca. Bana "İngilizce biliyor musunuz?" diye sormuş, ben de biraz anladığımı söylemişim. Bunun üzerine görülmeye başladık. O gün akşama kadar görüştük. Bir münasebetle kendisinin Amerika'da bir kuruluş (Kansas Stage Agricultural College) tarafından Avrupa'nın meşhur ticaret limanlarını ziyaret için görevli olarak gönderilmiş olduğunu öğrendim. Hatta kartını da verdi. Gece Viyana'ya yaklaştık. Yarım saat kadar bir mesafe kalmıştı ki Amerikalı arkadaş;

-Viyana'da hangi dili konuşurlar? ..diye sordu.

Ben önce bu kadar önemli bir iş için Amerika'dan görevli olarak gönderilen bir adamın Viyana gibi Avrupa'nın en meşhur şehirlerinden birinde konuşulan dili bilmeyeceğini mümkün görmediğim için İngilizceyi kötlü anladığım zamanına kapıldım. Fakat Amerikalı bir kez daha bütünü açıklığı ile aynı soruyu tekrarladı:

-Viyana'da hangi dil konuşulur?..

Bunun gibi elinde seyahat rehberi olduğu halde Mountblanc'ı Cenova Gölü'nün kenarında arayan gezginlere, genişlik itibariyle İstanbul Boğazı'nı Times kadar bile düşünemeyen coğrafya öğretmenlerine gezileriniz sırasında rastlamanız son derece olağandır.

Ben bu olayları bütün İngilizler, Amerikalılar cahildir demek için söylemiyorum. Zaten böyle soyut bir iki olay, bu kadar genel ve kapsamlı bir yargıya izin vermez. Fakat ben bu olaylarla size "insanların başarısında hâkim olan şeyin karakter olduğunu anlatmak istiyorum. Bilginin etkisi ise ikinci derecededir." Nitekim Türkleri siyah zannedecek derecede coğrafyada kapasitesizlik gösteren bir İngiliz'in yine İngiliz, Avrupa'nın büyük bir şehrinde konuşulan en meşhur bir dili bilmeyecek kadar cehalet gösteren bir kolej öğretmenin yine Amerikalı kalması, bu cehaletlere rağmen hayatta yine başarılı olmuş; eğitim ve öğretim adamlarını çok düşündürülecek ve karakterin en birinci ve en

önemli etken olduğunu ispat edecek iki olaydır. Karakter farkının önemi, özellikle bizim eğitimimizle bir Avrupalı eğitimini karşılaştıran şu olay ile de izah edilebilir:

Brüksel'de idim. Belçika okullarını dolaşmak için sefarethâneye ruhsat belgesi istemeye gitmiştim. Orada Alman İmparatoruna teşekkürlerini bildirmek üzere İstanbul'dan gönderilen özel heyetin üyelerinden biriyle görüştim. Ben, Brüksel'de nihayet iki ay kadar kalıp Lüksenburg dükkahı ve İsviçre yoluyla Berlin'e gitmek niyetinde idim. Ancak Almanca bilmeyen yabancıların Berlin'de seyahat için çok zorluk çektiklerini öteden beri işitiyordum. Bunun gerçeğini Berlin'i görmüş olan bu aydın kişiden dinlemek istedim ve sordum.

-Aman! dedi, sakın gitmeyin. Boğulursunuz, laf anlatacak kimseyi bulamazsınız.

Bu sözler beni o kadar korkuttu ki hemen hemen Berlin'e uğramadan İstanbul'a dönmeğe kararımı vermiştim. Bir iki gün sonra yine Brüksel'de bir Alman okulunu ziyarete gitmiştim. Hatta bu okulu - dilini pek az bildiğim için kendimde gitmek cesaretini bulamadım- Alman okulları hakkında az da olsa bir fikir edinmek niyetiyle ziyaret ediyordum. Kurum müdürlüğünden bu dil meselesi hakkında bilgi istedim. Bu zat bana yeniden şunları söyledi:

-Herhalde gidiniz! gidiniz!; çünkü Almanca bilmemek seyahatinize kesinlikle engel değildir. Çünkü Almanya'nın Berlin, Hamburg gibi büyük şehirlerinde polis memurlarından birçoğu Fransızca, İngilizce bilirler. Meramınızı anlatabilirsiniz. Özellikle garlarda herkes Fransızca konuşur. Evet bir ülkenin dilini bilerek dolaşmak, şüphesiz daha kolay ve daha eğlencelidir. Fakat dilini bilmemek; o ülkeyi ziyaret etmek için bir engel değildir. Özellikle Almanya'da! Özellikle okulları görmek niyetinde olan sizin için!.. Herhalde Almanya okullarını da görmedikçe Türkiye'ye dönmeyiniz! Size bunu samimi olarak tavsiye ederim...

Alman müdürün özellikle şu son sözleri beni - dilini gayet az bildiğim- Almanya'ya sürükleyip götürmüştü. Gerçi Berlin'de ve Hamburg'da bulunduğum süre içinde ne o Fransızca, İngilizce bilen polis memurlarına, ne de istasyon memurlarına rastladım. Fakat bu olaydan bir şey öğrendim ki bütün zorlukları ortadan kaldırıyordu: Cesaret ve

teşebbüs! Bu cesareti, bu teşebbüsü bana, imparatora teşekkürlerini sunan aydın fikirli, fakat korkak vatandaşım verememişti. O bilgisi sınırlı müdür öğretmişti. Ben milletlerin karakterleri arasındaki farkları ve bu farkların hayattaki faydalarını, zararlarını aynen gösteren bu gibi olayları hatırlarken en çok hükümetimizin öğrenim amacıyla Sorbon'a gönderdiği bazı kişiliksiz gençleri, kaybolacağım diye Paris sokaklarına çıkmaktan korkan, metropolitanlara binemeyen gençlerimizi düşünüyorum. Düşünüyorum ki bu iradesiz gençler bu korkaklıklarıyla Sorbon'u İstanbul'a da getirseler yine milletin paraları boşa gidecektir.

Bizim toplumumuzda karakterin kişinin geleceği üzerine büyük tesirlerini gösterecek örnekler çoktur. Birçok zekî ve bilgili adamlarımız vardır ki zekalarına, bilgilerine rağmen hayatta en küçük bir girişimi yapmaktan aciz kalıyorlar, gururlarının kırılmasına rağmen memurluk yaşantılarını aç, sefil bir şekilde yaşamayı tercih ediyorlar... Aksine öğrenim yüzü görmemiş, -kelimenin tam anlamıyla- cahil birtakım insanlarımız da var ki cehaletlerine, bilgisizliklerine rağmen, yüksek öğrenim görmüş, bilgili gençlerimizden ziyade hayatta başarılı olmuşlardır. Bütün bunları sadece karakter ile izah etmek mümkündür.

Kısacası yaşamak isteyen bütün topluluklar gibi biz de "okullarımızda yetiştirdiğimiz gençleri hayata hazırlıyoruz" diyeceğiz. Ne zaman ki gençlerin eğitim öğretimini "hafızayı doldurmak"ta, "beden, duygu, düşünce ve ahlâk esâreti"nde bulan acımasız inanışı öldüreceğiz; ne zaman ki bütün faaliyetimizle yaşamaya, mücadeleye lââyık ve inançlı adamlar; vücutu kuvvetli, eli gözü terbiyeli, dikkatli, düşünen, bütün fikrî melekeleri olgun ve ölçülü, iyiliği, güzelliği seven, çirkinlikten nefret eden, vatanının derterine yüreği sızlayan, mutluluğuyla mesud olan, yeniliklere açık, zorluklar karşısında azimle direnen, tehlikeleri cesaretiyle, gözüpekliği ile ezen mükemmel şahsiyetler yetiştirirsek, özellikle ne zaman ki kafayı doldurmaktan çok karakterlerin oluşumunu eğitim-öğretimde en önde gelen ideal, en önemli hedef olarak kabul edersek, işte o zaman okullarımız yüz binlerce genci, hayatlarından, ailelerinden ayırarak dört duvar arasında senelerce hapsedilmekteki amacı anlamış, hayat için adam hazırlamayı öğrenmiş olacaktır. İşte ancak o zaman bu ülke, bağımsızlık ve mutluluğu için ihtiyaç duyduğu dinamik unsurları kazanacaktır.

Bunu yalnız siz, yalnız ben değil; milletin eğitimi ile ilgilenenler de, eğitimin gelişmesi için iyileştirme girişimlerinde bulunanlar da biliyorlar. Belki herkes "eğitilmiş, bilgili adam yetiştirmek" amacı peşinde koşuyor, hep bu maksat için okullar açılıyor, binalar yapılıyor, kitaplar basılıyor, komisyonlar oluşturuluyor, programlar değişiyor, dünyanın en yeni okullarından getirilen en yeni programlar uygulanıyor. Bütün bu işler sonucunda okullarımızda "bilgili, terbiyeli, hafızası kuvvetli, parlak ifadeli" gençler yetişiyor; fakat yalnız bir şey yetişmiyor, o da adam. Memleketin muhtaç olduğu hareketli, girişimci, gayretli, cesaretli adam... Okullarımızın bu aczi, eğitim ve öğretim sistemimizin bu iflası karşısında yalnız bir çare buluyoruz: programları değiştirmek. Program! Program! Fakat ülkenin maarifi, program değiştirmenin adam yetiştirmekteki etkilerini senelerden beri denedi. Bundan yirmi otuz sene önce Fransa okullarından sökülüp getirilen programlar, bu memleketin eğitiminde köklü olarak hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Fransa gibi eğitim-öğretimde pek de birinci sırada görülmeyen ülkelerin değil, Amerika gibi her hususta yeni ve gelişmiş bir memleketin en mükemmel okullarının en son programlarını da getirsek, okullarımıza uygulasak yine boştur. Çünkü gerçekte eğitim-öğretimin kalbini besleyen daha gizli, daha kuvvetli damarlar vardır. Bu can damarları, genel olarak derslerin sayısı, kitap yapılarının çokluğuyla, hafızanın kuvvetiyle ilgilenmeksizin kuvvetli tesirlerini yapar. Bu öyle bir şeydir ki çeşidine göre bazan en iyi programlar takip eden bir okulda, en sıradan bir hayat meselesini irdelemekten, en ufak bir girişimde bulunmaktan aciz adamlar yetiştirir. Bazan da en kötü programlar takip eden, en az bilgi veren bir okulda bütün bir insanlığın huzur ve saadetini temin edecek sağlam kafalar, demir eller, belirligin ahımlar, yüce idealler meydana getirir. Bu öyle bir şeydir ki programlar gibi Avrupadan getirilmez, cedvelle çizilmez, üstünlük bakişla görülmez. Onun için en az farkedilen fakat tesirini en çok hissettiren gizli bir hastalık gibi yok edici, veya gizli bir kaynak gibi kurtarıcıdır. Bu şey okulun "eğitim metodu", yani "disiplin sistemi" ve "öğretim metodu"dur.

Onun için programlar, kitaplar, saatler üzerinde oynayan, fakat okulun disiplin sistemini, öğretim metodunu değiştirmeyen hiç bir yenilik

ciddi olamaz. Onun için biz adam yetiştirmek meselesinde herşeyden önce disiplin sistemimizi ve eğitim metodumuzu değiştirmeyi düşünmezsek bizim için gerçek bir inkılâp yoktur. Çünkü bunlar değişmedikçe okul yine o; beden, fikir, duygu, ahlâk katili okul; ürün yine o sıska, kanbur, beyinsiz, duygusuz, pasif, dayanıksız, korkak türündür...

Eğer "hayata hazırlamak" böyle bitik adamlar yetiştirmek demek olsaydı, eğitim-öğretim meselesinde yapılacak bütün yeniliğin yalnız bir şeyden: insanları hayvanlaştıran dayaklı, tehditli disiplinimizle ezberci, mekanik, öğretim sistemimizi cesaretlendirmekten ibaret kalırdı. O zaman bizim de görevimiz; memleketini seven her insan gibi, eski sistemin şiddetle aleyhinde bulunmak değil, ısrarla lehinde söylemek olurdu. Halbuki bugün bize oldukça sorumlu bir geçmişin bıraktığı bu eğitim metodu, ülkenin düşmanları kadar, belki onlardan daha fazla felâketimizi hazırlıyor. Madem ki bu sonuç olaylarla yani felaketlerle, yenilgilerle ortaya çıkmıştır, madem ki biz refahı ve saadeti üretmeye çalışıyoruz, yapılacak şey; bu mutluluğa layık insanlar yetiştirmektir. Okulda ve ailede bu mutlu sonucu sağlayacak durumun belki en kuvvetlisi "disiplin sistemi"dir. Disiplinde hürriyet, yahut baskı, yetişecek neslin hür veya mahkûm olmasına en çok etki eden faktördür.

Adam yetiştirmenin ikinci yolu, öğretimle birlikte kazandırılacak olan eğitimidir. Çünkü öğretim -bizim öğretmenlerimizin zannettiği gibi- basit bir şey değildir. İçerisinde hem "öğretim", hem de "eğitim" vardır. Bununla beraber "öğretim" deyince akla yalnız öğretmek, yalnız kafa doldurmak gelmez; bedeni, fikri, duyguyu ve iradeyi işletmek de gelir. Onun için bir ders hem öğretimi, hem de beceri kazandırmayı kapsamaktadır.

Ben coğrafya okutarak ülkelerin tabiatlarını, şehirlerini, nüfuslarını, ticaretlerini, hayatlarını, medeniyetlerini öğretiyorum; işte bu "öğretim"dir. Aynı zamanda bu ülkelerin coğrafi şekilleri, yüzölçümleri, nüfusları, ticaretleri, hayatları üzerinde fikrimi, duygularımı, irademi harekete geçiriyorum; bu bilgi sayesinde bende dolaşmak, uzak ülkelere seyahat etmek isteği uyanıyor; işte bu "eğitim"dir. Bunun gibi, kabul ediniz ki geometri dersi okutuyorum. Bu dersin amacı nedir? Yalnız dörtgenlerin, üçgenlerin ölçülmesini

öğretmek mi? Yalnız bilgi vermek mi? Hayır! Bunları öğretmekle beraber, gözü, dikkati, muhâkemeyi, hafızayı şekiller üzerinde eğitmek: daha iyi görmeye daha iyi incelemeye, daha iyi düşünmeye, karşılaştırmaya alıştırmak; ölçüm araçlarıyla yerleri, uzaklıkları ölçtütürerek, bedeni, iradeyi ve duyguları geliştirmek; kişiyi kendi kuvvetlerini kullanabilir bir düzeye getirmek, deneyimlerle donatmaktır.

Onun için yalnız hafızayı birtakım bilgilerle dolduran, yalnız hayal gücünü şişiren, bütün diğer kuvvetleri hareketsiz bırakan bir ders; eğitim açısından yetersiz bir derstir. Bir ders hem bilgi veriyor, hem de bu bilgiyi verirken, eli, gözü, dikkati, muhakemeyi...eğitiyor, duyguları geliştiriyor, iradeyi harekete geçiriyor, girişimciliğe, azim ve dayanıklılığa alıştıırıyorsa o; eğitim açısından yararlı bir derstir. Bununla beraber gözleri coğrafya kitaplarının üzerinden ayrılmayan dikkati; ülkelerin tabiatları, medeniyetleri üzerinde işletmeyen duyguları; tabiatın dağları, ormanları, şelâleleri, denizleri üzerinde eğitmeyen teşebbüs, azim ve dayanıklılığı, cesareti, yeryüzünü oyan, yırtan, parçalayan, medeniyetlerin faaliyetleri ile uyandırmayan, gezmek, dolaşmak, aramak, görmek aşkını vermeyen bir coğrafya; kör ve lüzumsuz bir coğrafyadır!.. Aynı şekilde geometriyi teorik düzeyde veren, hipotezleri ezberleten, çocuğun gözlerini, ellerini geometrinin temelini oluşturan eşya ile temas haline getirmeyen, şekillerin boyutlarını, durumlarını, büyüklüklerini, ağırlıklarını, benzerliklerini, zıtlıklarını inceleme ve karşılaştırmaya zorlamayan, eşyayı ölçtütürerek elleri, kolları, bacakları harekete, faaliyete yöneltmeyen ve bütün bu kişisel davranışlarla iradeyi canlandırmayan bir geometri de, beden, fikir, duygu, ahlâk için katil bir geometridir!

Madem ki eğitim sürecinde eğitim ve öğretim unsurlarından her ikisi de vardır; o halde bir ilmin, yahut bir ilme ait olan bir dersin değeri - bizim öğretmenlerimizin zannettiği gibi - yalnız kazandırdığı bilginin fazlalığı ile değil, geliştirdiği yeteneğin derecesi ile de ölçülmesi gerekir. Ders vardır kitap dolusu bilgi sağlar; fakat dinleyenlerin yalnız kulağından hafızasına girdiği için bütün diğer kuvvetleri uyutmuştur, o ders hiç bir zaman eğitim değeri olan bir ders değildir. Sonra, beden eğitimi, resim, el işleri, müzik gibi dersler vardır ki -tarih, coğrafya gibi- doğrudan doğruya hiçbir bilgi vermez. Fakat eğitimle il-

gisi, yani eli, gözü, dikkati, girişimciliği ve cesareti ...geliştirmek konusundaki etkisi bilgi veren bütün derslerden fazladır. Çünkü bunlar olmadıkça tam bir insanın yetişmesi, tam bir kişiliğin oluşturulması mümkün değildir. Onun için bir dersin değerini ölçerken yalnız "ne öğretiyor?" diye değil; aynı zamanda "ruhu ve bedeni ne derecede eğitiyor?" diye aramak gerekir. Bunundan dolayıdır ki en iyi öğretmen; en süslü ve en düzgün konuşan değil, öğrencisinin kuvvetlerini en çok harekete geçiren öğretmendir.

Eğitim-öğretimdeki "eğitim" ve "bilgi" unsurları hakkında yapılan karşılaştırmayı, eğitilmiş insan yetiştirecek iki araç, yani disiplin sistemi ile öğretim metodu arasında da yapmak; kişiliğin oluşmasında bu iki unsurdan hangisinin daha önemli olduğunu tesbit etmek bizim için çok önemlidir. Çok önemlidir çünkü meşrutiyetten beri eğitim-öğretim sistemimizde yenilik adına harcanan emekler; bu iki unsurdan daha önemliye tercih etmek için şiddetli bir eğilim göstermektedir. Diyoruz ki "okullarımızdaki öğretim metodu değiştirilmedikçe, ezbercilik kalkmadıkça ne kadar okutsak boştur." Bu çok doğrudur, fakat yenilikte en önemli şey; dersleri öğretim metoduna uygun, yani eğitim ağırlıklı olarak vermek midir? Başka bir ifadeyle, biz eğitim açısından her konuda bağımlı bir okulda öncelikle en büyük işi öğretimi ezberciliğinden kurtarmakla mı görmüş olacağız, yoksa okulun disiplin sistemindeki baskıyı; dayağı, korkuyu, tehdidi ortadan kaldırmakla mı?.. Ben bunu kelime üzerinde tartışacak değilim, çünkü amacım eğitimde fazla hürriyetçi bir mesleğin savunuculuğunu yapıyor görünmek değil, adam yetiştirmek konusunda disiplinin, öğrencinin doğal haklarına saygı göstermenin en büyük etken olduğunu anlatmaktır. Bu gerçeği belgelemek için Avrupa'da yaşayan ve öğretim metodu ve disiplin sistemi itibarıyla birbirine zıt iki milletin tarih eğitimini delil göstermek, insan yetiştirmek hususundaki başarılarının derecelerini karşılaştırmak en kısa yoldur.

Kim ne derse desin, Fransa'da "Anglo Sakson eğitim-öğretimi" lehinde propaganda yapan, öğretimde "deney metodu"nun ısrarlı taraftarı bulunan bazı düşünürlerin (G.le Bon. Psychologie de L'education Psychologie des Foules 'Livre I: L'instruction et l'education') iddialarına rağmen bugünkü Fransa eğitim-öğretimi, -genel olarak

söylüyorum- İngiliz ve Alman eğitim sistemlerinden ileri değilse bile, geri değildir. Hatta matematik, coğrafya, tarih, edebiyat, ahlak gibi birtakım dersler için denilebilir ki; İngiliz okulları Fransa'ya göre bugün mukayese kabul etmeyecek derecede geri kalmıştır!..

Fransa millî eğitiminin öğretim açısından İngiltereye üstünlüğü Fransız okullarının sayıca çok ve önemli dersler okutmasından değil; esas olarak bu dersleri en teknik ve eğitime en elverişli metodlarla, koşullarla vermesindedir. Fakat sanılmasın ki İngiliz eğitim sistemindeki bu gerilik, okullarının ürettiklerini yani diploma verdiği insanların çok zarara uğrattıyor. Hayır! Gerçi İngiliz okullarında yetişen öğrenci, coğrafyasını, tarihini bir Fransız öğrenci kadar iyi bilmez; fakat bu geriliğe, hatta cahilliğe rağmen hayata Fransız öğrenciden daha iyi hazırlanmıştır. Çünkü İngiliz eğitimi, öğretimde ne kadar geri kalmışsa asıl eğitim açısından yani disiplin sistemi yönünden o kadar ileri gitmiş; böylece adam yetiştiren kuvvetli etkenleri gayet iyi keşfetmiştir. İngiltere'de okul; öğrenci ile öğretmeni hemen hemen aynı geçerli haklara sahip kılan bir kuruluştur. Fransa'da okul; en yeni ve eğitime en uygun biçimde dersler veren, ancak metod bakımından öğrencinin hürriyetini, azmini, cesaretini en çok engelleyen etkidir.

İngiltere'de okul; daha serbest, daha düzensiz, daha ihmal edilmiştir. Fakat hayatı daha iyi temsil eder; hayata daha çok hazırlar. Fransa'da okul; daha faydalı, daha düzenli, daha itinalıdır. Fakat hayata daha az benzer, daha yapmacık ve daha mekaniktir. Bu nedenle de çocuklarını hayata daha kötü hazırlar.

Eğer ben bütün bu farkları doğal ve aslî çevrelerinde gidip görmemiş ve kendi imkânlarımla idrak ve mukayese etmemiş olsaydım, -kitap okuyarak öğrenen herkes gibi falanca yahut filanca adamın gördüklerine, anlayışına, kanaatlerine uyarak "İngilizler iyi adam yetiştiriyor; çünkü dersleri pratiğe dönüktür, çünkü öğretim metodları mükemmeldir" diyecektim. Bu farkları yerinde ve birtakım eski bilgi ve kanaatlerin etkisinden sıyrılmış olarak kendi deneyimleriyle idrak etmiş bir kimse düşünemem ki bu görüşü doğrulamış olmasın...

Öğretim metodu ve disiplin metodu açısından Fransa ve İngiltere okulları arasında yaptığım karşılaştırma, Fransa ile Almanya okulları için de uygulanabilir. Aynı kanaatle diyebilirim ki; bütün iddialara

rağmen Avrupa'da Almanya'ya göre öğretimi geri kalmış bir Fransa yoktur. Bu eşitlik iki ülkenin -ilkokulundan üniversitesine kadar- bütün eğitim-öğretim kuruluşları için geçerlidir. Özel bir bilgi olmak üzere şunu da ilave etmeliyim ki; Paris'teki Ecole Normale de la Seine gibi, öğretim açısından mükemmel sayılabilecek bir öğretmen okulu, henüz ne Almanya'da ve ne de İngiltere'de bulunmaktadır. Aksine Almanya'da başkentin yirmi dakika yakınında öyle öğretmen okulları vardır ki (Königliches Seminarium; Köpenich Schloss pe Berlin); öğretim açısından Fransız okullarıyla mukayese edilmeyecek derecede geri kalmışlardır.

Ben bu karşılaştırmalarla Fransa okulları lehinde propaganda yapmak niyetinde değilim. Aksine propaganda yapmak gerekirse Fransa okullarının lehinde değil, çocuklarımızı, gençlerimizi Fransa'ya göndermemek için aleyhinde olabilir. Çünkü bu karşılaştırmaları Fransa gibi öğretim sistemi itibariyle ne kadar mükemmel olursa olsun, hür disiplini anlamayan bir ülkede okulların bütün gayretlerinin, çalışmalarının öğrencisini "hayata ve tecrübeye, tekniğe hazırlamak" sonucunu doğurduğunu anlatmak için yaptım. Diğer taraftan İngiltere ve Almanya gibi öğretim açısından belki daha geri, fakat gerek okul, gerekse aile eğitimi açısından son derece uygun yapılara sahip ülkelerde okulların çalışmalarını -hatta öğretim metodlarındaki kesin bilgisizliklerine rağmen- hayat için adam yetiştirmek başarısı süsleyecektir. Bu başarı kesindir, çünkü bir okul çevresinde kişiyi ortaya çıkaran en önemli etken öğretim değil, öncelikle disiplin sistemidir. Onun için son zamanlarımızın en güçlü eğitim-öğretim akımlarında öğretim metodu ilgisinin boyutunu görüp de hem memnun, hem de ümitsiz olmamak mümkün değildir. Memnun olmamak mümkün değildir çünkü, altıyüz seneden beri eğitim-öğretimi ezbercilikte, hazırcılıkta anlayan bu ülkede, düşünce hürriyeti lehinde bir akım başlamıştır. Üzülmemek de mümkün değildir çünkü, öğretimin disipline olan önceliği, açıkça anlatıyor ki; adam yetiştirecek en büyük etkenin hangisi olduğu henüz bu ülkede tesbit edilmemiştir!..

İkinci Bölüm Eğitim ve Öğretimin Esasları Nasıl Bulunur?

Eğitim ve öğretim meselesinde ailelerle okullarımızdan elde edilecek fayda; çevrelerinden uzaklaşmak olabilir! Makul bir eğitimin esasları tabiattadır. İlkellikle çocukluk, birbirine eşit ve benzer iki gelişme ortaya koyar. Çocukla ilkel insandaki melekelerin, ve bu melekelerin verdiği fikir ve düşüncelerin gelişimi eğitim ve öğretimin esaslarını meydana getirir.

Madem ki bütün eğitim-öğretim sistemlerinin, okullarda yapılacak yeniliklerin temel noktası bu eğitim meselesidir; madem ki ders programlarını, ders saatlerini ne kadar değiştirirsek değiştirelim, derslerin metodunu değiştirmedikçe özellikle herşeyden önce doğrudan doğruya okulun disiplin sistemini ve öğretim metodunu değiştirmedikçe gerçekte hiçbir şey değiştirmiş olmayacağız; o halde yeniliği eğitim-öğretim sisteminin kalbi üzerinde yapmak için çalışalım. Bu da ancak eğitim-öğretim meselesinde teknik ve geçerli temelleri bulmakla mümkündür. Bu temelleri nerede bulacağız? Annelerimizin inancında mı, yoksa hocalarımızın zihninde mi? Hiçbir zaman; çünkü anneler çocuklarının kızlar gibi sıkıldığını görmekten gurur duymakta, öğretmenler öğrencilerinin esir gibi itaatını takdir etmekle gururlu!.. Onun için eğitim-öğretim adına bu kaynaklardan sağlanacak en büyük fayda olsa çevrelerinden uzaklaşmak olabilir!..

Uygun bir eğitim-öğretimin temelleri yalnız bir şekilde, eğitimin konusunu oluşturan çocuğun yapısını, gelişimini, incelemekle konulabilir. Tabiatın bu kitabı bize eğitim ve öğretimin gerçek şartlarını gösterir. Şimdi tabiatı inceleyelim; adam yetiştirmek amacını gerçekleştirecek esasları, vasıtaları arayalım. Fakat tabiatın bize gösterdiği kitap yalnız çocuktan ibaret değildir. "İlkel insan" da tabiatın diğer bir kitabıdır. İlkel insanın, ilkellikten medeniyete varmak için geçirdiği evrimi de inceleyerek eğitim ve öğretim için esaslar bul-

mak mümkündür. Çünkü ilkellikte çocukluk hemen hemen aynı yollar-
dan geçerek gelişmiştir. İlkel insan medenî, çocuk, adam olabilmek için aynı kanunlara uyarak hareket etmişlerdir. Onun için çocuklukla ilkellik; birçok noktalarda birbiri ile kesişen iki gelişimdir. Gerçi bu iki gelişim arasındaki ilgi ve benzerliği gösterip ispatlayacak birçok belgeler vardır. Fakat bu benzerlik özellikle el işleri ve resim gibi gelişim fikrinin izlerini maddî olarak kayıt ve tesbit eden eserler üzerinde daha açık bir şekilde görülmüştür.

Hiç çocukların resimlerini incelediniz mi ? Görürsünüz ki bu resimler büyük adamların yaptıkları resimlere pek benzemez. Büyük adamların büyük resimlerinde bulunmayan birtakım özellikler, nitelikler çocukların resimlerinde vardır. Çocuk eşyanın en esaslı, en hâkim çizgilerini çizer, eşyanın ince ve ikinci derecede kalan çizgilerini kaldırıp atar. Bir de çocuk daima çevrenin canlı, hareketli örneklerini yapmaktan zevk alır. İnsanlar, hayvanlar, bacası tüten evler, gemiler... resimlerinin konusunu oluşturur. Çocuk; resimlerinde daima "profil"i tercih eder; yani insanları, hayvanları daima yandan yapar. Hatta insanı cepheden tasvir etse bile ayaklarını mutlaka yana çevirir. Çünkü ayakları karşıdan tasvir etmek çocuk için algılanamaz birşeydir. Çocuklar renklerin tutkunudurlar. Bilhassa kırmızı, sarı, yeşil renkler; ve bu renklerin koyu ve kaba tonları en sevdikleri renklerdir. Çocuk resimlerinde görülen bu özellikler, çocukta aklın ve beden gelişimine bağlı olarak değişir. Çocuk büyüdükçe resimlerindeki basit, ilkel ve kaba şeyler inceleşir. Çünkü çocuğun zekası eşyanın daha ince, daha derin çizgilerine doğru inmeye başlar. Çocuğun yaşı daha ilerledikçe önceden canlı, hareketli şeyler üzerinde toplanan merakı, şimdi cansız ve hareketsiz konularda araştırma ve incelemeye, taklide başlar. Resimle önceden eşyanın bütün boyutlarını taklit edemeyen zihni; şimdi gölgelerle, manzaralarla en somut örnekleri bile düz bir kağıt üzerinde kişileşmiş ve cisimleşmiş bir biçimde resimlemeyi başarır. Çocuk, küçüklüğünde o kadar hayranlıkla seyrettiği koyu, parlak, ağır renkleri, büyüdükçe kaba, zevksiz bulmaya; açık, donuk, hafif renkleri ve bu renklerin tonlarını anlayabilmeye başlar.

İşte tüm bu özellikler çocukta düşüncenin, duygunun, hatta iradenin gelişimini en açık bir biçimde gösteren maddî belgelerdir. Eğer

"çocukta düşüncenin, duygunun, iradenin gelişmesiyle; ilkel insanda düşüncenin, duygunun, iradenin gelişmesi aynı aşamalardan geçiyor" iddiası doğru ise, ilkel insanın resimlerinde de çocuk resimlerinde gördüğümüz özellikleri bulmamız, ilkelikteki resmin gelişmesinde de çocuklukta resmin gelişmesine benzer birtakım izler bulmamız gerekir. Eğer bu izleri bulursak ilkel insan ile çocuğu aynı gelişme aşamalarını geçiren iki konu gibi değerlendirmek gerekecektir.

Şimdi ilkel insanın resimlerini ele alalım, medeniyetin geçirdiği devirler sırasınca takip edelim. Fakat çocuk resimlerini elde ettiğimiz gibi ilkel insana ait resimlere de kolayca ulaşmamız pek mümkün değildir. Ancak gelişmiş ülkelerde vahşi yahut ilkel toplulukların eserlerini toplayan etnoğrafya müzeleri veya bu müzelerde bulunan resimlerden seçilen örnekler bu konuda işimize yarayacaktır. Bu resimlerde ne görüyoruz? Çocuk resimlerinde gördüğümüz özellikleri, ilkel insanlar da çocuklar gibi önce eşyanın en kaba, en ilkel, en hakim çizgilerini kaydetmişler, eşyanın ince, ayrıntılı çizgilerine karşı ilgisiz kalmışlardır. İkel insanlar da çocuklar gibi çevrelerinin canlı ve hareketli örneklerine, hayatlarının heyecanlı olaylarına karşı tutkularını göstermişlerdir. İkel insanlar da çocuklar gibi resmini yaptıkları insanları, eşyayı daima yandan ve manzaralardan gölgelerden mahrum olarak tasvir etmişler; örneği ayakları karşıdan tasviri bir türlü başaramayarak hep yana çevirmişlerdir. İkel insanlar da çocuklar gibi koyu ve kaba renklere ilgi göstermişler, renklerin tonlarını tasvirden aciz kalmışlardır.

Çocuğun zekası geliştikçe resimleri de geliştiği gibi, ilkel insan da ilkelikten çağdaşlaşmaya doğru ilerledikçe resimleri gelişmeye başlamış; eşyanın en cansız en hareketsiz örneklerini ve bu örneklerin en ince, en ayrıntılı çizgilerini, en somut, ince ve duyarlı renklerine varıncaya kadar en mükemmel ve somut bir biçimde tasviri gerçekleştirmişlerdir.

Çocuklarla ilkel insanların resimlerinde görülen bu benzerlikler, bu ortak noktalar, gerek düşünceye ve gerekse el becerisine dayanan işlerde de aynı şekilde göze çarpar. Eline bir avuç çamur geçiren her çocuk, bu çamurdan bir insan şekli yapmaktan büyük bir zevk duyar. Bu insan örneği çocuğun gördüklerinin olduğu kadar hafızasının ve

hayal gücünün de ürünüdür. O nedenle çocuk bu çamur adamı doğal ve gerçek boyutlarından uzaklaştırır. Uzuvarları birbirinden farklı uzunluk ve şekillerde korkunç görünümlü bir yaratık haline koyar. Sanki çocuk korkularını, üzüntülerini bu korkunç görünümlü yaratığın kişiliğinde ortaya koymak ister. Çocukta hareket halinde olan hayalgücü; ilkel insana da aynı koşullarda hayalgücüne dayanan eserler yaptırmıştır. İkel insanların tahtadan oydukları putlar, tanrılar ölçü itibariyle ve duygu itibariyle çocukların çamur adamlarından farklı değildir. Elleri, kolları, ağzı, burnu korkunç bir şekilde değiştirilen bu tanrılar, heykeltıraşlığın ilk örnekleri, ilk eserleridir.

İlk insan da bu tanrılarla korkularını, üzüntülerini, hayallerini canlandırmak, bu hayaletle kişilik vermek istemiştir. Çocukla ilkel insanda zekanın gelişimi arasındaki benzerlik yönlerini açıklayacak belgeler yalnız resimlerden, el işlerinden ibaret değildir. Bu gibi benzerlikler daha birçok durumda, duygu ve düşüncenin ön plâna çıktığı bütün hallerde açıkça göze çarpar. Nitekim çocuk hareketli bir varlıktır, dolayısıyla hareket çocuğun en belirgin, ayırdedici özelliklerindedir! İkel insanda da durum aynıdır. Çocuk hayalgücünün esiridir. Bu tutsaklık duygusunu değişik şekillerde sözlerinde, vücut hareketlerinde, yazılarında, resimlerinde ortaya koyar, olmayan, görülmeyen olaylar, masallar, yaratıklar icat eder. İkel insan da böyledir. Çocuk zalimdir. Acıma duygusu nedir bilmez, karşısındakinin acı ve üzüntülerinden zevk alır. İkel insan da böyledir. Çocuğun en önemli özelliklerinden birisi de davranışlarındaki iradesizliği, dayanıksızlığıdır. İkel insan da böyledir.

Özetlersek, ilkel insan ile çocukluk birçok noktalarda birleşir. İkelliğin çağdaşlığa, çocukluğun yetişmiş insana doğru gelişimi birçok yerde aynı tarzda ve aynı şekilde olur. Denilebilir ki çocuk; hali ilkelikte bulunan bir medenî, ilkel insan ise hali çocuklukta bulunan bir çocuktur. İkel insanı bu ilkelikten çağdaşlığa çıkaran gelişme, çocuğu çocuklukta gençliğe çıkarıyor. İkel insanın gelişmesini hazırlayan etkenler, içgüdüler aynı şekilde çocukluğun da ilerlemesini, gelişimini hızlandırıyor.

Madem ki bu iki çeşit gelişim koşullar açısından birbirine benziyor, öyle ise birinden çıkarabileceğimiz esasları diğerini

değerlendirme için kullanabiliriz. Böylece birinin gelişiminde tarihin, incelemelerin bıraktığı boşlukları diğerinin üzerindeki gözlemlerimizle tamamlayabiliriz. Şimdi ilkel insana veya çocuğa bakalım, bu iki varlıkta kuvvetlerin ne gibi ortamlarda ve hangi şartlarda meydana geldiğini inceleyelim.

İkinci Kitap
EĞİTİMDE ESASLAR

Birinci Bölüm

Yetenekler Hareketle Geliştirilebilir

Çocukla ilkel insan hareketli birer varlıktır. Hareket, eğitim ve gelişimin en büyük sırrıdır. İlk bakışta hain ve acımasız bir yaratık gibi görünen çocuk; gerçekte mutluluk ve mükemmelliğini harekette arayan bir varlıktır. Eğitimimizin bütün gayreti; çocuğun mükemmelleşmesini hazırlayan etkenleri etkisiz hale getirmekten ibaret kalıyor!.. Ailelerimizin, hocalarımızın eğitim hakkındaki düşünceleri bütün mukadderatımıza hakimdir. Faaliyetin çeşitli eğitimlere uygulanması: 1. Bedende faaliyet: İrk bozuluyor; irki bu düşünüşten okullarımızda bedensel faaliyetlere verilecek hürriyet kurtarabilir. 2. Beş duyuda faaliyet: En ince, en hassas sanatlarda bile ele ve göze ait olan eğitimler, hareketin ürünüdür. 3. Fikirde faaliyet: En önemli derslerimiz bile bilgisizlik yüzünden fikrin katili oluyor. 4. Duyguda faaliyet: Bütün güzel sanatlarımızın geleceği, okulların duygusal faaliyetlere vereceği hürriyete bağlıdır. 5. İradede faaliyet: Olaylar gösteriyor ki, irade sahibi olanlar en çok söz dinleyenler değil, karakterlerinin unsurları faaliyete en çok mazhar olanlardır.

Çocuk da, ilkel insan da hareketli birer varlıktır. Çocuk daha beşikte iken harekete başlar. Elini, kolunu, bütün vücudunu kıvıltır, gözlerini oynatır, sesler çıkarır. İkel insan da, en zayıf kuvvetlerin tesiri altında hareket eder, koşar, zıplar, dikilir, bağırır, çağırır, yakar, yıkar... Çocuk büyüdükçe bu faaliyeti eşya üzerine yönelir: Çocuk çevresinde bulunan eşya üzerinde gözlerini gezdirir; bu eşyayı kontrol eder. Çocuk için küçük bir ses; şiddetli bir hareketin sebebi olabilir, çocuk ses çıkaran kuvveti keşfetmek ister gibi koşar; sıradan bir oyuncak bile böyle bir faaliyetin sebebi olabilir. Çocuk oyuncaklarını kırar, sonra kırdığı oyuncacı tekrar yapmak için çabalar. İkel insan da yaramaz bir

çocuğun hareketlerini, oyunlarını tekrar eder...

Çocukla ilkel insandaki bu faaliyet, görüntüye bakarsanız gereksiz, faydasız, hatta çok defa tehlikeli bir faaliyettir. Fakat bir defa bu taşkınlıkları, bu coşkunlukları meydana getiren faktörleri, etkenleri arayıp bulursanız, hükümünüzü değiştirirsiniz. Eğer çocuk daha beşikten itibaren elini, kolunu, gözlerini hareket ettiriyorsa; aynı şekilde ilkel insan çevresindeki en önemsiz olaylarla faaliyete geçiyorsa; bütün bunlar sebepsiz, amaçsız, faydasız değildir, bütün bu tezahürler birtakım iç ve dış etkenlerin, kuvvetlerin tesiri altında meydana gelmektedir ve bütün bu hareketlerin, faaliyetlerin çocukla ilkel insanın mükemmelleşmesine bir etkisi vardır. Çocuk ellerini, kollarını oynatıyor; bunu, kaynağı dışta bir görüntünün, bir şeklin, bir kuvvetin yahut kaynağı büsbütün içte bir kuvvetin; bir üzüntü ve sıkıntının tesiri altında yapıyor, çocuk eşya üzerine saldırıyor, ses işittiği tarafa koşuyor, çünkü renkler, şekiller, sesler, hareketler gözünü, kulağını ilgilendiriyor, gözünün, kulağının, bedeninin terbiyesini hazırlıyor...

Çocuk oyuncacı kırıyor; ilkel insan bilmediği, tanımadığı bir aletin, eşyanın karşısında maymun gibi ellerini hareket ettiriyorsa, bunu merakının ve arama araştırma güdüsünün yönlendirmesi ile yapıyor. Bu araştırma merakı, bu göz, kulak ilkel insanla çocuğun şeklini süslemek için verilmiş süsler değil, çevreleri hakkında bilgi edinmeleri için verilmiş aletlerdir. Çocuk da ilkel insan da çevrelerinde faydalandıkları eşyayı inceleyip gözden geçirerek bu eşyanın şekli, boyutları, durumları, renkleri, hacmi, ağırlığı, sesi, kokusu, lezzeti... hakkında ağzıyla, burnuyla, gözleriyle, elleriyle, kulaklarıyla birtakım bilgiler alıyor, böylelikle o eşyayı tanıyor ve onu kullanacak hale geliyor. Çocuk oyuncaklarını kırarak, kedinin kuyruğunu çekerek, kelebeğin peşinde koşarak, kuşları tutmaya çabalayarak bedenini, beş duyusunu ve dolayısıyla birtakım melekelerini faaliyete geçiriyor. Kuvvetlerinin bu faaliyetleri kendi hayatı için çok önemli birtakım sermayeler, fikirler, duygular kazandırıyor. Çocuk oyuncaklarını kırmaktan, kediye eziyet vermekten hoşlanıyor, fakat, bunu zarar vermek, eziyet etmek için değil, bedenini, iradesini, beş duyusunu, dikkat ve hafızasını, hayalgücünü işletmek, iyi görmeye, iyi tahlil etmeye, iyi yaşamaya alışmak için yapıyor. Görüntüde hain ve zalim olan çocuk, aslında huzur ve mutlu-

luğunu, gelişimini faaliyette, çevresiyle temasta arayan hareketli bir varlıktır. Onun içindir ki yaratılıştan beri bütün ülkelerin bütün çocukları oyuncaklarını kırıyorlar; hayvanların canını acıtıyorlar, onun için ta ezelden beri bütün ülkelerin bütün çocukları bu deneyimleri, bu saldırganlıkları her türlü yasaklamalara, zorlamalara, cezalara rağmen her fırsatta yapıyorlar. Faaliyet; eğitim ve gelişmenin büyük sırrıdır. Faaliyet, çocuğun gözlerine adam gözünün süratini, sağlığını, keskinliğini veren, dikkatine büyük adam dikkatinin mükemmeliyetini, açıklığını kazandıran, ilkel insana medeniyetin melekelerindeki kuvvet, sağlık ve mükemmeliyeti kazandırır. Kısacası insanda melekelerin bütünüyle gelişmesini sağlayan vasıta. Faaliyet serbestliği, hareket olmadıkça ne çocuk için ne de ilkel insan için elini, gözünü, fikrini, duygularını, iradesini kullanmak yoktur. Faaliyetin tesiri olmadıkça; bedende, ruhunda bir çocuk, bir ilkel insan ikelliğinden, kabalığından, sapıklığından kurtulmasına imkân yoktur. Tabiat kanunları yaratır, kanunlar koyar; fakat bizim ailelerimiz, okullarımız bu kanunları, bu düzenlemeleri cahillikleriyle bozar! Tabiat; faaliyeti çocuk için hayırlı, gerekli kılar; aileler bu hayra kötülük ve bu gerekliliğe saçma gözüyle bakar! Tabiat, çocuğun terbiyesini temin edecek bütün sebepleri, ekenleri çocuğun fitratına gömer, çocuğu harekete, oyuna sevk eder. Fakat bizim cahil analarımız, cahil hocalarımız, bu gizli itici güçlerin, kuvvetlerin izlerini daha ilk ortaya çıkışlarında boğar! Tabiatın kurduğu okul; hareketli, atak çocuklarını "zekî ve hareketli" diye takdir eder; bizim okullardaki eğitimimiz; bu hareketli varlıkları "yaramaz, haylaz" diye kötüler! İrfan yaparken cehalet yıkar; aklın koyduğunu hayvânî duygular bozar. Özetle ailelerimizin, okullarımızın bütün gayreti, çocukların mutluluk ve huzur içinde gelişimine yardımcı olan unsurları ortadan kaldırmak noktasında toplanabilir. Bütün ülkelerin bütün cahil okullarında bu böyle olmuştur. Onun için siz ne kadar söylerseniz boşunadır. Türk ailelerinin, Türk öğretmenlerinin zihniyeti kolay değişmez. Çünkü insan yetiştirme konusundaki yanlış fikirleri; imanları kadar sağlamdır. Akıl, mantık, hiçbir şey, hiçbir kuvvet bu öğretmenlerimizin çocuk yetiştirmek konusundaki fikirlerini değiştirmeye muktedir değildir. Siz istediğiniz kadar çocukların vücutlarını hareketten, fikirlerini, duygularını, iradelerini faaliyetten

alıkoymak; vücudun, fikrin, duygunun, ahlâkın olgunlaşması için zararlıdır, köttür deyiniz hep boştur. Onlar yine gördüklerini, alıştıklarını yapacaklar, yine akıllarından fazla duygularının esiri olacaklardır. Hiçbir şey, hiçbir iddia bizzat olayın dili kadar kesin ve olumlu değildir. Bugün yirmi otuz milyonluk bir ülkenin çoğunluğunu teşkil eden okullarında hareket, hürriyet yasaktır, yasal değildir, ayıptır, yaramazlıktır. Bütün bu okulların öğretmenleri, müdürleri insan yetiştirmekte sadece bir amaç görüyorlar, yalnız bir maksat gözetiyorlar: "korkan, kızaran, kımıldanmayan, düşünemeyen, söyleyemeyen, istemeyen, yalnız kuvvete boyun eğen çocuklar yetiştirmek, hem bu çocukları, bu memleketin "felâketini, düşüşünü hazırlayan yahud bu düşüşü, bu felaketi hızlandıracak" bir vücut gibi değil, bu felâketler tutkunu talihsiz ülkenin "geleceğini kurtaracak unsurlar, şahsiyetler" gibi düşünüyorlar! "Kımıldanmayan ulu bir vücut". İşte uslu çocuk! "Tecvid yaptıklarını ezberleyen bir kafa". İşte zekî bir fikir! "Dayaktan korkan bir ruh". İşte hassas bir kalp! "İyi, kötü, hayır, şer öğretmeninin sözünden ayrılmayan kör bir itaatçi" İşte güzel bir ahlâk!

Hoca efendiler! Dövün, korkutun, ezberletin; eğer bu ülkenin katili olmakta çıkarınız varsa, bundan daha etkili bir hançer bulamazsınız!..

Korkunç uydurmalar! Fakat bütün bu uydurmalar etkilidir. Memleketin geleceğine hakim olan hep bu yanlış inançlar, sakat zihniyetlerdir. Hiçbir kuvvet, hiçbir inanç, hiçbir hareket yoktur ki eğitimi tembellik ve boyun eğmekte, tutsaklık ve donuklukta aramak kadar bir topluluğu yıldırım hızıyla yokoluşa doğru sürüklemekte bu derece etken olsun!.. Millî tarihimizde hiçbir şey, hiçbir kuvvet: ne son asırların kanlı savaşları, ne de yabancı kurum ve kuruluşların endüstri alanındaki işgalleri bu kadar hızlı ve kesin bir biçimde felaketimizi hazırlamıştır. Ne meşrutiyet, ne kanunlar ve nizamlar, ne kitaplar, ne yazılar, hiçbir araç ailelerimizin, okullarımızın faaliyete karşı beslediği bu derin soğukluk ve düşmanlığın zararlarını ortadan kaldıramaz! Bir kere babalarımızın, analarımızın, öğretmenlerimizin faaliyet hakkındaki zihniyeti değişmedikçe, milletin hayatında, gelecekte derinden, kökten değişecek hiçbir şey yoktur. Onun için biz eğer bu memlekette adam yetişmesini istiyorsak, faaliyetin, hareketin eğitimdeki yerini görmeliyiz. Faaliyet-

siz, hereketsiz durmakla, oturmakla, dinlemekle ne fikrin ne duygunun ve ne de ahlâkın oluşmayacağını ve gelişmeyeceğini bilmeliyiz. Hareketsizliğin, tutsaklığın hiçbir zaman hareket ve özgürlüğün yerini tutamayacağını, boş laflarla, öğütlerle zayıf bünyelerin kuvvetli; dikkatsiz, muhakemesiz zekaların dikkatli, muhakemeli; korkak, zayıf, kanaatkâr ahlâkların cesur, gayretli ve ümitli olamayacaklarını, bir inanç kadar kuvvetle bilmeli ve bunu "en kuvvetli bir iman" gibi duygularımıza işlemeliyiz...

Şimdi faaliyetin millî eğitimimizde ne gibi iyilikler ve faydalar sağlayacağını, bu şartın eğitimin çeşitli konularını teşkil eden bedene, fikre, duyguya, ahlâka ne derecede uygulanıp uygulanamayacağını araştıralım:

1. Bedende Faaliyet:

İnsanı meydana getiren unsurlar arasında beden; horlanmaya, küçük görülmeğe layık bir unsur değildir. Bedenin sağlığı, kuvveti, dayanıklılığı, çevikliği insanın hayatı için çok önemlidir. Hatta bu önem sadece insanın bedensel mutluluğu için değil, sağlam olmayan bir vücutta sağlam bir kafa, sağlam bir irade olamayacağı içindir. Diğer taraftan bilirsiniz ki bizim milletimiz önceleri pek sağlam bir millet iken iktisadî ve sosyal birçok sebeplerden dolayı bozulmaya başlamıştır. Örneğin bu milletin fertleri önceleri çok para kazanırken şimdi az kazanmak durumunda kalmış, önceleri bedenlerinin gelişimi için çeşitli spor dallarına müracaat ederken bugün bu eğitimler unutulmuştur. Şimdi okul veya aileden birinin bu boşluğu doldurması gerekiyor. Ailede eğitim yok. Yalnız okul bu görevi yapabilecek durumda. Okul da çocukların bedensel gelişimine çalışsın... Fakat nasıl? Saatlerce sıraların üzerinde kımıldanmayarak mı? Hayır! Bedensel faaliyete, harekete sevk edecek fırsatları ve izinleri vererek...

Bedenin faaliyete nasıl gelişme fırsatı verebileceğini görebilmek için aslında meşguliyetleri bedensel faaliyetten ibaret olan sanatkarlık, örneğin çiftçilik, marangozluk ve demirciliğin ortaya çıkardığı bedensel gelişmeyi hatırlamak yeterlidir. Bilakis kâtipler, yazıcılar ve öğrencilerimiz gibi vücudu hareket etmeden, yalnız kafasıyla çalışan in-

sanlarda aynı bedenin daha genç yaşta eskimeye yüz tuttuğunu düşününüz. Bu çöküş o kadar göze çarpar ki gözünde biraz eğitimi olan bir insan için Beyoğlu gibi kalabalık bir yerde oturup da gelip geçenlerin hangisi kâtip, hangisi öğrenci olduğunu yüzde doksan bir kesinlikle tesbit etmek zor değildir: Bu zavallı genç memur ve öğrencinin umutları hep boğulmuş; başları omuzlarının yaptığı çıkıntı arasına çökmüştür...

2. Beş Duyuda Faaliyet:

Duyu melekesinin geliştirilmesi de faaliyetle olur. Görme, tutma, işitme gibi kuvvetlerin olgunlaştırılması için bunların görmesi, tutması, duyması gerekir. Görmeyen gözler hareket etmeyen vücutlar gibi zayıflar; görmez, duymaz olur. Duyu organlarının faaliyetle geliştirilebileceğini göstermek için bir kere elleriyle, gözleriyle çalışan sanatkarlarda örneğin ressamalarda, heykeltıraşlarda ve memurlarda bu melekelere inceliğini, hassasiyetini inceleyelim. Sıradan gözler için yok olan en ince; en ayrıntılı noktalar, çizgiler, renkler bir ressam için bir fark, açıkça var olan birşeydir. Onlar bizden daha derin ve daha ince görürler. Kollarına, parmaklarına varıncaya kadar bir insan vücudunun en ince, en nazik parçalarını kırmaksızın mermerden oyan bir heykeltıraşın ellerindeki eğitimi, duyarlılığı düşününüz. İşte bütün bunlar faaliyetin ürünüdür... Aksine işlemeyen gözlerin, ellerin nasıl anlamsız kalacağını aynen görebilmek için göz terbiyesi almamış, ellerini kullanmayı öğrenmemiş olan köylülerimizin kabiliyetsizliklerini düşünmek, bütün görevleri kitap ibarelerini ezberletmekten ibaret olan okullarımızda yetişen öğrencilerin ellerini, gözlerini kullanmakta bir köylü ilkeliliğine düştüklerini görmek yeterlidir.

Samimiyetine inandığım bir ressam arkadaşımın dinledim: Güzel sanatlar okulunun üçüncü heykeltıraş sınıfında bir gün öğretmenleri bir Yunan eseri olan "Venüs Heykeli"nin taslağını yaptırıyor. Çalışan gençlerden biri modelin ayaklarını altı parmak yapmış. Arkadaşım bunun sebebini sorunca; "Ayağın parmakları altı değil mi?" cevabını almış. Eğer "Venüs Heykeli"nin parmaklarını altı yapmak meselesi bir cehalet olsaydı her zaman affedilirdi. Fakat

çinde yaşadığı toplumda insanların ayak parmaklarının kaç tane olduğunu bilmeyecek kadar körlerin bulunduğu bir ülkede dehşetli bir fikrî düşüş başlamış demektir. Okullarımızın bütün yaptığı iş ise bu düşüşü hızlandırılmaktır!..

3. Fikirde Faaliyet:

Düşüncenin olgunlaşması için de faaliyet şarttır. Faaliyet olmadıkça ne dikkat, ne muhakeme, ne de hafıza... düşüncenin hiç bir melekesi gelişip olgunlaşamaz. Bu kuvvetlerin olgunlaşması için kendi hesaplarına ayrı ayrı işlemleri gerekir. Örneğin muhakemeyi alınız; biliyoruz ki: muhakeme düşünce hayatımızda en önemli işi gören, hayatta başarılarımız için en çok yardım eden bir kuvvettir. Muhakemesiz insan, ne kadar bilgili olursa olsun eksik bir insandır. Çünkü muhakemesiz bir insan nedir? Rüzgârın etkisiyle yön değiştiren bir fırlıdaktır. Oysa muhakeme, bizim milletimizin fertlerinde en az gelişen bir şey; millî kimliğimizi oluşturan kuvvetler arasında eksikliğini en çok hissettiren bir güçtür. Onun için muhakemeyi geliştirmek, bu ülkenin eğitimcileri için belki en önemli görevlerden biridir. Bütün diğer kuvvetler gibi muhakemeyi geliştirmek için tek bir çare vardır. O da faaliyete sevk etmek. Bu faaliyeti temin etmek muhakemeyi serbest bırakmakla olabilir. Çünkü biz muhakememizi başkalarının muhakemesiyle işletemeyiz, fakat diğerlerinin muhakemesini işleten esasları kullanarak işletebiliriz. O nedenle yetiştireceğimiz gençleri ne kadar kendi muhakememizin ürünü olan bilgiyle doldurursak dolduralım, ne kadar çok "muhakemeli olunuz, çünkü muhakeme hayatta başarının en büyük şartıdır" gibi öğütler verirsek verelim, faydasızdır. Gerçi bu şekilde onlara birçok sözler, öğütler dinletmiş, ezberletmiş oluruz. Fakat yapılamayan bir şey vardır ki o da "muhakemenin eğitimi"dir. Muhakeme, yine o zayıf, sakat muhakeme! Çünkü o sözler, öğütler o muhakemeyi harekete geçirmedir. Muhakemeyi faaliyette hür bırakmadı, aksine boğdu, uyuttu. Sadece hafızasına doldu, yalnız ezberlendi...

Böyle hazır sözlerle, öğütlerle, konferanslarla muhakemenin gelişebileceğini anlamak, düşünce eğitimi adına okullarımızda, ailelerimizde yapılan cinayetlerin sayısını, sorumluluğunu takdir edebilecek bir

düze gelmek demektir. Muhakemeyi, donuklukta gören, muhakemeyi söylemek, ezberlemekle terbiye edilir birşey sayan meslek cahillerine: Niçin matematik okutuyorsunuz? diye sorsanız, "Çünkü matematik muhakemeye alıştıdır." cevabını alırsınız. Matematik öğretmenlerimiz arasında böyle kelime ile düşünenler yok değildir. "Kelime ile düşünenler" diyorum, çünkü bir defa derslerini dinleyip de eğitimci gözüyle tahlil ederseniz, görürsünüz ki okuttukları matematik derslerinin gerçi muhakemeye bir tesiri vardır, fakat bu tesir, muhakemeyi eğiten olumlu bir etki değil, muhakemeyi öldüren olumsuz bir tesirdir. Evet, makine gibi ezberledikleri, kara tahtada ortaya koydukları matematik de muhakemeye etki ediyor, fakat bu etki muhakemeyi işletmek için değil, körleştirmek için! O nedenle bizim okullarımıza giden dikkatli, muhakemeli gençler, dikkatsiz, sersem çıkar...Bakınız, bu çelişkinin sebebi nedir: Size mükemmel bir eğitim kuralı şeklinde "matematik muhakemeyi eğitir" diyen insanlar, matematik öğrenerek muhakemelerini geliştirmişler ve matematiğin muhakemeye olan bu tesirini hissetmişlerdir. Fakat matematiğin eğitimlerine kazandırdığı bu olgunluğun ve mükemmelliğin nasıl ve ne şekilde kazanıldığı üzerinde düşünmemişlerdir. Ortada bir menfaat var, fakat bu menfaat nasıl meydana gelmiş? Matematik kitapları okuyarak mı? Bir diğerinin sözlerini ezberleyerek mi? Yoksa kendi kafasıyla, kendi imkânlarıyla çalışarak mı? Bunu bilmiyorlar. Çok defa bu eğitimi veren tabii ve uygun şartlar dikkatlerini pek çekmemiş, kısacası soyut nesnelere, soyut konuları kişileştiren eşya, bu eşya üzerinde yapılan gözlem, karşılaştırma, yargı ve muhakeme, soyutlama denemeleri, bütün bu faaliyetlerin muhakemeyi, eğitimdeki büyük etkenleri hemen hemen düşünülmeden kalmıştır. Oysa bu terbiyeyi almak için kullandıkları en zor, en duygusuz, en yapay vasıtalar, doğal ve gerçek, somut çevrelerden koparılmış teorik yaklaşımlar; yapaylıklarıyla, soyutluklarıyla öğretmenlerin dikkatlerini dağıttığı için bu yorgunlukların acı hatıraları hafızalarında derin izler bırakmıştır... Onun için ders vermek istediler mi; eşyadan, gerçekten sözetmeyi çocukça bir iş, aşağılık bir durum sayarlar. Fakat bir defa kara tahtanın başına da geçtiler mi olanca gayretlerini kendi faaliyetleriyle öğrenip anladıklarını öğrenciye sözle, kelimeyle anlatmak için harcarlar, hep anladıklarını söylerler. Fakat hiçbir zaman

söylediklerini anlatmayı, anladıkları şartlarda anlatmayı düşünmezler. Onlara göre söz söylemek, hafızayı doldurmak, hayal gücünü genişletmek bütün düşünce eğitiminin temelini oluşturmaktadır!

Zekânın yalnız kitap okumakla, dinlemekle değil; dikkat, muhakeme, hayalgücü... gibi bütün şekillerinde yetiştirici faaliyetler sayesinde olgunlaşabileceğini açıkça anlamak için okul yüzü görmemiş, tamamiyle cahil kalmış fakat mesleği gereği olaylar karşısında dikkatini ve muhakemesini faaliyette bulunduran kimseleri hatırlamak lâzımdır. Bizde bu çeşit bilgisiz faal zekaların en belirgin örneği itfaiyecilerdir: Ben hayatımda bu boş, bilgisiz kafalarda yaşayan dikkatin, muhakemenin bazan hayranı oldum. Sonra bir de bizde "bilgili" dediğimiz okullu gençleri alınız; bu zavallıların zekaca ne derecelerde geri kaldıklarına hayret edeceksiniz... En bilgisiz bir itfaiyeciye bu zekayı kazandıran en zekî çocuklarımızı ahmaklaştıran nedir? Birinin olaylar ve durumlar karşısındaki hareketi, diğerinin bu faaliyetlerden mahrumiyeti değil mi? Faaliyet, beden gibi zekânın da eğitimcisi, sağlığının koruyucusudur. Çalışmayan uzuvlar zamanla kötürümleştirdiği gibi, işlemeyen zekala da zayıflar...

4. Duyguda Faaliyet:

Duygular da bütün diğer melekeler gibi faaliyetle geliştirilebilir. İşlemeyen duygular körleşir. Bir insan düşünlünüz ki çocukluğunda başka insanların üzüntü ve sıkıntılarında daima ilgisiz kalmış, böyle bir insanda merhamet ve şefkat duyguları nasıl yaşar? Bir insan düşünlünüz ki yine hayatının ilk devirlerinde vatan duygusu nedir duymamış, bilmemiş; böyle bir adamda vatan savgisi nasıl yaşar? Bir başka insan düşünlünüz ki ömründe güzellik duygusu nedir anlamamış, ne güzel şeyler görmüş, ne de o güzel şeyleri taklit etmiş. Böyle bir adamın ilmine, zekasına rağmen güzel duygular için kalbi donmuştur. O kimse-den en seçkin sanat eserlerine karşı bile en küçük bir endişeyi bekleyemeyiz.

Ben çok aydın kişiler gördüm ki Luvr müzesinde "Venüs Heykeli" gibi büyük bir dehâ eserine karşı, bir mermer parçasına gösterilen ilgisizliği gösteriyorlar. Dikkatleri nihayet çıplak bir kadın vücuduna

karşı duyulan sıradan duyguların üstüne çıkamıyordu! Bizim çevremizde yüzde kaç kişi vardır ki "Yeni Cami" gibi sadece İstanbul'un değil, belki dünyanın en güzel ve en muhteşem bir mimari eserine bakarak kalbinin çarptığını hissetsin!... Yine çok aydın kişiler gördüm ki sanat yazılarımız (sülûs, nesih, celfî, ta'lik gibi sadece güzellik ve sanat ilgisizlikle yazılan yazılar) gibi hayat ve tabiatın en büyük ve en ince güzelliklerini kendisinde toplayan kıvrımlarda sanatın, güzelliğin yaşayabileceğini bir türlü akılları kabul etmiyor-du! Çünkü bütün bu algılarda doğrudan doğruya aklın, zekânın yapacağı hiçbir şey yoktur. Çünkü bütün bu aydın kişiler bugün hayatlarında güzellik duygusunu geliştirecek fırsatlardan, faaliyetlerden mahrum kalmışlardır.

Bizde güzel sanatların tarihini ele alıp inceleseniz görürsünüz ki çirkinlik, zevksizlik son zamanların sanat ürünlerinde kalitesizliğin başlıca sebepleri sırasında bulunuyor: Dokuma, kumaş, tahta ve toprak işleri gibi bizde yapılabilen şeyler, belki sağlam ve ucuz, fakat çirkin, zevksiz! Örneğin Çanakkale testileri en sıradan bir köylü evinde bile yer bulamıyor. Bu ilgisizlik, toprağının kötü olmasından değil, üretilen bu malın kullanılış, güzellik ve intizam gibi belli başlı şartlardan yoksun bulunmasındandır. Aksine Alman ve Fransız üretimi bir toprak kap, kat kat yüksek fiyatla satılıyor. Bunun nedeni Alman ve Fransız ürünlerinin eşsiz bir topraktan yapılmış olması değil, kullanılışa ve zevke uygun olmasıdır. Esas olan veya olması gereken maddeden önce görünüm, nicelikten daha çok nitelik, dayanıklıktan ziyade güzelliktir. Muhakemeleriniz size bildirir ki: millî sanatları düşüşün ve yokoluşun pençesinden kurtaracak en birinci çare; okullarımızda verilecek "güzellik eğitimi" olacaktır. Fakat bu eğitimi nasıl vermeli? Öğütlerle, muhakeme ile mi? Hayır! Duyguları harekete geçirerek, güzelliği hissettirerek, güzel şeyleri yaptırarak...

5. İradede Faaliyet:

İradenin meydana gelebilmesi için de faaliyet şarttır. Hareketi için serbestlikten yoksun kalmış bir irade, sonuçta yok olmaya mahkumdur.

Milletimizin gerileme ve yükselme devirleri bir defa incelenecek olursa bu insanların fikir ve zeka bakımından aynı insanlar olduğu görülecektir. Fakat bir göçebeyi Viyana kapılarına dayayan ahlâk, tamamen başka bir ahlâk idi. O zamanın insanlarında var olan girişimcilik, azim, dayanıklılık, kahramanlık, nefsinin hiçe sayma gibi yüce duyguların sonradan zayıflaması, ortadan kalkması aynı insanların iradelerini iradeleri altında yaşadıkları kavimlere mahkum bıraktı... Bugün toplumumuz yine o zayıflığın korkunç acısını çekiyor. Şimdiki neslin damarlarında babalarından miras olarak aldıkları tembellik, korku, tutsaklık mikropları yaşıyor...Türk çocuğu utangaç, korkak, en küçük bir girişimde bulunmaktan acizdir. Bu damarlardaki kan ortadan kaldırılmadıkça sadece bunlar değil, yarınkiler de kurtulmuş olmayacaklardır. İktisâdî bağımlılık yerini siyâsî bağımlılığa terk edecek; ister istemez çocuklarımız önce aç kalacaklar, sonra esir olacaklardır. Biz yeni dünyanın kanunlarını bozamayacağız, mümkün değil koca bir Avrupa'yı tembellerin koruyucusu yapamayacağız. Eğer yaşamak istiyorsak, kendimizi bu medeniyetin kanunlarına uyduracağız yoksa sonuç felâket!

O nedenle bu millet ülkenin gereksinim duyduğu faaliyeti, girişimleri, azim, dayanıklılık ve cesareti gösteren unsurlar yetiştirmeye, okullarında yalnız kafa doldurmak için harcadığı paralar, zamanlar, hayatlarla aynı zamanda sağlam ahlâklar, karakterler meydana getirmeye mecburdur. Bu hayat ve gelecek meselesi için bizim okullarımızın, ailelerimizin yaptığı iş; çocukları korkutmak, dövmek, falakaya yatırmak ve susturmaktır. Onun için eğitimini iyileştirmek çarelerini arayan bir ülkede yapılacak en büyük yenilik; bu şartlardaki okulları kapatmaktan ibaret olabilir! Ben bunu şiddetli bir söz olsun diye değil, tamamen akla uygun ve tek bir çare olarak söylüyorum. Çünkü bu tür okulların bir toplum için yetiştirecekleri ürün insan değil, bir mahkûm, bir bitmiş insandır. Sadece cahillik ise bir memleket için bu kadar önemli olamaz!...

Girişimcilik, gayret, dayanıklılık meydana getirecek şart; girişimcilik, gayret, dayanıklılık, cesaret için yapılan faaliyettir. Bu faaliyet olmadıkça bütün bunların oluşması mümkün değildir. Siz istediğiniz kadar teşebbüsün, azmin, dayanıklılığın, cesaretin faziletini, gerekliliğini sözlerle, nutuklarla, konferanslarla anlatınız. Eğer

girişimciliği, gayreti, cesareti faaliyete sevk edecek fırsatları ortaya çıkarıp da bunları fiilen telkin etmezseniz bütün o sözleriniz yalnız aklı, muhakemeyi, hafızayı faaliyete sevkedecek fakat gerçekte iradeyi sarsamayacak. Gerçekte öğrencinizin girişimciliği, azmi, dayanıklılığı, cesareti artmış olmayacaktır. Çünkü iradede, iradenin teşebbüs, azim, sebat, cesaret gibi değişik şekilleri de -bütün diğer kuvvetler gibi- ancak faaliyetle gelişebilir. İrade faaliyetle gelişebileceği içindir ki öğrencinin zihnini en parlak sözlerle doldursanız yine ahlâk seviyelerinde en küçük değişikliği yapamazsınız. Fakat iradeyi faaliyete sevkedecek en sıradan, en önemsiz örneğin ağaç kestirmek, çukur kazdırmak, çivi çaktırmak gibi en kaba işlerle teşebbüsünü, azmini, dayanıklılığını geliştirmiş olursunuz. Onun için ahlâk terbiyesi meselesinde çoğunluğu oluşturan bilgisiz öğretmenlerimiz gibi istediğini yapan değil, fakat görevini bilen bir öğretmenin yapacağı şey; çocuğun hürriyetini kısıtlamak, onu başkalarının emriyle hareket eden bir makine haline getirmek değil, çocuğu vicdanının oluşumuna hizmet edecek hürriyete kavuşturmak, çocuktan kendi sorumluluğunu kendi ölçer, kendi kendini yönetebilir tam bir şahsiyet meydana getirmektir. Hürriyet; bütün ahlâk terbiyesinin en sağlam dayanak noktasıdır.

İradenin faaliyetle nasıl meydana getirilebileceğini görmek için sadece kendi girişimiyle, kendi dayanıklılığı ve ve cesaretiyle ekmeğini kazanan insanları, örneğin yalınayak, başkacak koşan gazete dağıtıcılarını düşününüz. Bu baldırı çıplaklarda yalnız, bazan yüksek öğrenim görmüş birisinde bile bulunmayan zekayı değil; aynı zamanda teşebbüsün, cesaretin de övgüye değer bir derecede bulunduğunu hayretle görürsünüz. Bakmayınız, onlar okuma yazma bilmiyorlar; onlarda iradenin teşebbüs, azim, cesaret gibi çeşitli şekillerini inceleyiniz. Bunun gibi daha küçük yaşta iken babasız, anasız kalmış bir yetimin karakterini inceleseniz, görürsünüz ki, bu karakterin unsurları, anasının kucağında büyümüş bir çocuktan daha kuvvetli ve daha olgundur. Bir gazete dağıtıcısı kendisinden daha iyi yetişen öğrenim görmüş bir arkadaşından daha girişken, daha cesur oluyorsa; bu teşebbüsü, bu cesareti sanatı gereği sürekli faal bulundurduğu içindir. Nitekim bir yetimde oluşan karakter daha sağlam, daha kuvvetli ise; bu da yine küçüklüğünden beri yalnız başına yaşamak için teşebbüsünü, gayretini,

cesaretini daima faal bulundurmağa mecbur kaldığı içindir. Sonra bir kere de bizim çevremizde düşününüz ki teşebbüsü, azmi, cesareti uyutan millî terbiyemizin ürünü nedir? Bir ölü! Emir altında kanaatkâr bir biçimde yaşamaya mahkûm bir vücud!

İkinci Bölüm Melekeler Kendisine Özgü Vasıtalarla Gelişebilir

1. Bedende faaliyetin vasıtaları: Oyun, mûsikî, resim, yüksek sesle söz söylemek, konferans, el işleri, jimnastik ve bütün dersler.

2. Beş duyuda faaliyetin vasıtaları: Çevrenin eşyası, oyuncaklar, oyunlar, Frobel meş'aleleri, el işleri, resim, eşya ilgili olan bütün dersler.

3. Fikirde faaliyetin vasıtaları: Fikrî terbiye, en sıradan bir dersten en önemli bir derse kadar metodların ürünüdür. Bedeni ve beş duyuyu harekete geçiren her vasıta, dolayısıyla fikrin de faaliyetini hazırlar. Kişinin kendi iradesi ve isteğiyle yapılan hiçbir hareket, hiçbir faaliyet yoktur ki sonuç itibariyle fikrî terbiyeye hizmet etmesin. Okullarımız ve düşünce eğitimi. İşte uzlaştırılması imkânsız iki unsur! Bütün düşünce eğitimi araçlarının etkisi şahsın hareketlerini ortak hale getirmek şartıyladır. Kişinin hayâtî faaliyetlerine karışmayan hiç bir tesir yetiştirici olamaz. Modası geçmiş, olumsuz metodlarla verilen en önemli dersler bile düşüncenin eğitimine hizmet etmek şöyle dursun, bu düşüncenin katili olur.

4. Duyguda faaliyetin vasıtaları: Oyun, mûsikî, eşya, levhalar, yazı, resim; el işleri, nutuklar, konferanslar, tarih ve coğrafya dersleri, çevrede meydana gelen olaylar. Eski eğitim sistemimiz sürekli olarak hayvanları bilgili kılmak için çalışırdı. Yani eğitim sistemimiz öncelikle hayvanları insan yapmak istiyor. Okul; doğanın ve hayatın güzelliklerine karşı açılmış bir cennet olacaktır.

5. İradede faaliyetin vasıtaları: Disiplinde hürriyet, herşeyden önce gelecek neslin mukadderatına hâkimdir. Eğitim-öğretimde yapılan bütün yenilik hareketlerinin başlangıcı; disiplini anlamak noktasındadır. Kulübede özgürlüğü, sarayda baskı ve şiddete tercih etmek, eğitim meselesindeki inancımızın özeti olmalıdır. Ahlâkî kuvvelleri faaliyete sevk eden vasıtalar, kişiliği geliştiren herşeydir.

Anlaşıldı ki bütün melekelerin gelişme şartı faaliyettir. Faaliyetsiz ne beden, ne zihin, ne duygu, ne de irade gelişebiliyor. Ancak bu faaliyeti meydana getirecek araç-gereçler, sebepler ne olabilir?

1. Bedende Faaliyetin Vasıtaları:

Bedende faaliyetin vasıtaları genellikle oyunlardır. Fakat hangi oyunlar? Bu kelimeyi bizim ailelerimiz de öğretmenlerimiz de söylüyorlar: "Haydi! Uslu uslu oynayın. Sakın yaramazlık etmeyin!" diyorlar. Uslu uslu oynamak, yani hareketsiz oyun! Hayır, böyle değil; "yaramaz ve hareketli" oyunlar! Futbol gibi açık havada! Serbest mesafelerde oynanan, bedeninin bütün uzuvlarını harekete geçiren; sadece vücudun değil, zihnin, duygunun, iradenin de faaliyetini birleştiren olumlu ve hareketli oyunlar! Bizim öğretmenlerimize futbol oynayan İngilizleri göstermeniz de futbol nasıl birşeydir diye sorsanız; faydasız bir hareket diyeceklerdir. Fakat bu hareketi yetiştirici kafasıyla inceler-seniz, görürsünüz ki: futbol vakit öldürmek için bir eğlence değil, elleri, kolları, kafayı, kısacası bedeninin bütün uzuvlarını işleyen eğitici bir jimnastik; aynı zamanda bakışın hızını, dikkati, kararı, düşünmeyi, hayalgücünü geliştiren bir fikir terbiyesi ve duygu rekabeti, üstünlük sağlama, birlik ve beraberlik duygusu uyandıran bir duygu eğitimi, girişimciliği, azmi, dayanıklılığı, cesaret ve kahramanlığı takviye eden bir irade eğitimidir. Oyun yalnız futboldan ibaret değil, beden eğitimi sadece futbolda değil, futbolu eğitici oyunlara örnek olsun diye söyledim. Köşe kapmaca, sıradan top oyunları da beden eğitimi açısından önemli oyunlardır.

Bisiklet, bedeninin eğitilmesine hizmet eden oyunların veya ekzersizlerin en güzellerinden biridir. Bisikletin önemi sadece vücuda hareket kazandırmasında değil, dikkat, bakış hızı, karar, teşebbüs, azim, dayanıklılık ve cesaret gibi melekeleri, rekabette üstünlük sağlama eğilimi gibi duyguları da harekete geçirmesindedir. Gerek bu eğitici etkileri, gerekse bütün diğer koşulları düşünülürse kabul etmek gerekir ki: bisiklet bizim gençlerimizin genel eğitimine en güzel etkileri yapacak bir spordur.

Nişan ekzersizleri³, özellikle millî eğitimimizin iyileştirilmesinin sözkonusu olduğu bir sırada önemli ve ısrarla üzerinde durulacak bir spordur. Memleketin bütün eğitimcileri, gençleri, ülkenin iyiliğini isteyen herkes sözle ve işle bir zamanlar Osmanlıda beden eğitiminin en önemli vasıtalarından biri gibi yaşamış olan nişan ekzersizleri lehine propaganda yapmakla görevlidir. Nişan ekzersizleri bir yandan beden, fikrin, iradenin oluşmasına yardım edecek, bir yandan da gençlere savaşı birer asker ve fedakâr insan kalbi kazandıracaktır.

Beden eğitiminin vasıtaları arasında mûsikî ekzersizleri; göğüs ve hançere jimnastiği gibidir. Fakat mûsikî deyince bizim mahalle mekteplerinde okutulan ilâhilerimiz gibi oturduğu yerde kımlatmadan bağırtan ve güftesiyle bestesiyle, bütün varlığıyla daha küçük yaşta iken uyusukluğu, tutsaklığı, tembelliği, güçsüzlüğü telkin eden; çocukların kalbini ölümlü, mezarla titreten sakat mûsikîyi anlamayınız. Canlı hareketli, ahlâkî ve medenî bir mûsikî kastediyorum. Olabildiğince elleri, kolları, hatta bütün vücudun hareketlerini, hançerenin, göğsün hareketlerine ortak eden hareketli bir mûsikî! Özellikle ayak ekzersizleriyle birleştirilen, asker gibi yürütülerek söylenen parçalar, vatan sevgisi ile dolu şarkılar, işte bu şartları kendinde toplayan bir mûsikî, sadece beden eğitimi için değil, hem duygunun hem de ahlâkın eğitimi için en müsait olan mûsikîdir.

En basit bir beden eğitimi olmak üzere tavsiye ettiğim yüksek sesle söz söylemek ihmal edilmeye gelmez bir gösteridir. Bir öğretmen, gençlere bu alışkanlığı kazandırmakla onların yalnız bedenlerinde değil, ahlâk yapılarında bile önemli değişiklik meydana getirmiş olur. Serbest söz söyleme çalışmasının daha karmaşık ve daha zor şekli, ellerin, kolların, bütün vücudun katılımıyla yaptırılacak konfe-

³ Fransa'da ve Avrupanın bazı ülkelerinde ilkokullara varıncaya kadar giren bu nişan alıştırmalarını bizde okullarımıza kazandırmak istersek, önce nişan atmanın bedene, düşünceye, duygu ve iradeye olan etkilerini, eğitici fonksiyonlarını anlatacak propagandalarla işe başlamalıyız. Ta ki okulda tüfek; bir eğlence değil, neslin selameti, geleceği için bir ihtiyaç olarak kabul edilmeye başlasın. Bu amaç için yapılabilecek propagandaların belli en etkilişi açık havada örneğin Şişli ve Boğaziçi tepelerinde beden terbiyesi kuruluşları tarafından yaptırılacak alıştırmalara olabilir. Otuz-kırk nişan tüfeği bu amacı gerçekleştirmek için yeterlidir.

rans ekzersizleridir. Fakat bu ekzersizler öncelikle bir beden eğitimi çalışması gibi görülecek; yani öğrenciye herşeyden önce yüksek sesle söylemek öğretilecek, ondan sonra güzel, düzgün ve etkili söylemesi istenecektir. Onun için "hitabet" ve "sanat" amaçları daha uzak bir hedef olacaktır.

Sonra eğitmeye yönelik birtakım işler, özellikle açık havada yaptırılan toprak işleri beden eğitime çok hizmet edebilir. Toprak işleri dediğim şeyler, bedeni, fikri, duyguyu, ahlâkı en geniş biçimde harekete geçiren işlerdir. Toprak kazmak, çukur açmak gibi..Sonra bunlara ziraat işlerini de ilave ediniz.

Bedenin faaliyetini hazırlayan vasıtalara el işlerini de ilave ediniz. El işlerinin kağıt, mukavva, tel, çamur, tahta demir gibi bütün kısımları, bunlar arasında tahta ve demir gibi bazıları daha önemlidir. Çünkü bunlar beden hareketlerini daha önemli ölçüde hazırlamaktadır. Sonra bunlara en nazik bir el eğitimi olan resim ekzersizlerini de eklemek gerekir. Fakat şu, kılı kırk yaran, özentili şeyler değil, serbest ve hayâlgücüne dayanan resimler, siyah tahta üzerine renkli tebeşirlerle yapılan, topraklar üzerine bir taş parçasıyla çizilen, geniş alanları kaplayan resimler, ellerin kolların sıratını, kuvvetini veren hareketli resimler. Özellikle resim süslemesi alıştırmaları.

Asıl jimnastik derslerine gelince, bu dersler oyunlarla, birtakım uğraşlarla, gezintilerle verilen geniş ve serbest beden eğitimini meydana getirecektir. Jimnastik derslerinin bir yandan askerî bir yapıya bürünmesine dikkat edeceğiz, bir yandan da yalnız bedeni değil, aynı zamanda zekayı, duyguyu ve iradeyi de harekete geçiren alıştırmalarla birleştirmeye özen göstereceğiz. Aksine sadece öğretmeni olumlu bir konuma getiren, öğrenciyi öğretmenin "kalk! sağa dön! sola dön" gibi emirleriyle cansız, iradesiz bir makine gibi işleten olumsuz ve amaçsız alıştırmaların yaptırılma sindan derece derece kaçınacağız. Çünkü bedensel bir hareketin, beden eğitime katkıda bulunabilmesi için düşüncenin, duygunun ve özellikle de iradenin faaliyeti ile birleşmesi gerekir.

Yoksa sadece bedeni çalıştıran bir jimnastik, sonuç itibarıyla adaleleri şişirir, fakat gerçekte normal bir beden eğitiminin verebileceği genel ve ortak eğitimi vermekten acizdir. Onun için en basit bir köşe

kapmaca oyunu, en tertipli ve düzenli verilen amaçsız ve olumsuz jimnastik dersine eğitim açısından tercih edilecektir.

Beden hareketleri ile duygu, düşünce ve irade hareketlerini kendisinde toplayan ekzersizlerin en eğitici örneklerini öğretmen okulunda öğretmen Feridun Bey tarafından verilen beden eğitimi derslerinde gördüm. Bu derslerde öğretmen fırsatları değerlendirerek öğrencinin fikrini, duygularını, harekete geçiriyordu. Sözelimi öğrencilerden biri yüksekçe bir yerde duruyor, bütün diğer arkadaşları önünden geçerken serbestçe selâm veriyorlardı. Şekil itibarıyla basit ve önemsiz bir hareketten başka birşey olmayan bu selâm; gerçekte korkakları cesarete teşebbüse alıştıran etkili bir irade terbiyesi, taklit ve rekabet eğitimi uyandıran güzel bir duygu terbiyesidir. Bu alıştırmaların en belirgin vasfı ise; dediğim gibi beden faaliyeti ile ruh faaliyetini birleştirmiş olmasıdır.

Bu hareketli alıştırmaların güzel bir şekli daha: Ders henüz bitmişti ki öğretmen şu emri verdi. "Efendiler! Saatiye bakıyorum, beş dakikaya kadar sizi giyinmiş bulacağım!" Çünkü jimnastik yapan öğrenciler ceketlerini, yakalıklarını çıkarmış bulunuyorlardı. Öğretmenin emri üzerine kırk elli kişilik sınıf birden dağıldı. Giyinme odasına koşular. Orada beş dakika içinde hazır bulunmak için büyük bir faaliyet başlamıştı. Bütün gençler, arkadaşlarından geç hazırlanmış olmamak için bütün dikkatleriyle, teşebbüsleriyle, iradeleriyle çalışıyorlar ve bu zihni faaliyetlere duygularını da ilave ediyorlardı. Ben bu şiddetli faaliyeti görerek bu ekzersizin yalnız bir beden eğitimi değil, aynı zamanda bir fikir, his ve irade dersi de olduğuna kanaat getirmiş ve eğitimi tenbel, dikkatsiz azimsiz çok adam yetiştiren bu memlekette böyle faal metodların pek hayırlı etkiler yapabileceğini düşünerek kendi hesabuma öğretmenime teşekkür etmişim.

İşte okul çevresinde beden eğitimini hazırlayan en doğal, en eğitici vasıtalar. Fakat beden eğitiminin vasıtaları yalnız oyunlardan ibaret değildir. Bu fırsatlar, bu vasıtalar en eğlenceli, en gösterişli alıştırmalardan, uğraşlardan tutunuz da en ciddi, en ağırbaşlı, en zihni derslere kadar okulun bütün eğitim-öğretim programlarında vardır. Normal, eğitici bir eğitim-öğretim metodu; zihnin faaliyetini beden faaliyetine bağlayan, yalnız zihni değil, bedeni de hareket ettiren bir ders

verme metodu olabilir. Örneğin eğitici bir matematik dersi; öğrenciyi sıraların üzerinde oturarak dinletilen bir ders değildir. Öğrencinin eline şeridi verip sınıfta, okulun bahçesinde uzaklıkları ölçtiren; gözlemler, mukayeseler yaptıran bir derstir. İyi bir coğrafya dersi de yakının coğrafyasını uzağın coğrafyasına bağlayan, öğrencisine çevredeki dağları, ormanları, nehirleri, ırmakları gösteren; yere ve göğe ait incelemeler yaptıran ayaklı ve canlı bir derstir. Nitekim hayvanlar tarihi, botanik, jeoloji, felsefe, kimya... gibi derslerde, okulun dersliğinden taşan, öğrencisini zaman zaman ayaklandıran gezici, dolaşıcı, arayıcı derslerdir. Böylece bütün bu derslerde eğitici metodlarla verildiği zaman beden hareketini, tenneffüsünü, zorluklara dayanmasını hazırlayan fırsatlar her zaman vardır.

2. Beş Duyuda Faaliyetin Vasıtaları:

Beş duyuyu harekete geçirecek vasıtalar ne olabilir ? Herhalde bizim analarımızın, babalarımızın, öğretmenleriimizin zannettiği gibi sözler, öğütler değil; kitap ibareleri hiç değil! Bu vasıtalar ele, göze, kulağa, buruna, dile etki eden şeyler, maddeler olabilir. Ancak bu gibi şeyler duyuları faaliyete yöneltebilir, duyuların uyumuna sağlık, mükemmeliyet ve sürat verebilir. Bunlar arasında tatma ile koklama bizce o kadar önemli değildir. Çünkü düşünce hayatı ile ilgili olanlar diğer üçüdür. El, göz, kulak. Özellikle gözlerle eller. Bunları eğitecek şeyler nelerdir? Bu sorunun cevabı doğada, çocuğun hayatındadır: Çocuk elini, gözünü, kulağını eğitecek şeylere içgüdüleriyle saldırıyor, onlarla ilgi kuruyor. Eğitime kapanmış kör gözler için çocuğun bu hareketlerinde görececek hiçbir şey yoktur. Açık gözler için bu eğilimlerde görülecek; "duyuların eğitiminin sırları" vardır. Onun için eğitim, öncelikle çocukları bu gibi hareketlerinde, oyunlarında serbest bırakmayı uygun görmüştür. Çünkü bu hareketler, oyunlar, yaratılıştan ailelere, öğretmenlere güçlük olsun diye verilmiş bir felaket değil, gözü, eli, kulağı dolayısıyla bütün duyuları eğitmek, çocuğu hayvanlıktan insanlığa götürmek için verilmiş birer rehberdir. Bizim ailelerimiz bunu anlayamadıkları için çocuklarını hareketten, oyundan alı koyuyorlar; onlar hareket ve faaliyetin bir eğitim olduğunu

düşünmedikleri içindir ki, kimıldanmayan, oynamayan bir çocuğun insan olabileceğine inanıyorlar.

İşte beş duyunun ilk faaliyetini hazırlayan vasıtalar bu serbest dönemin rastlantılarından. Fakat çocuğu seven, koruyan bir eğitim bu kadarla yetinmez; çocukta beş duyuyu daha geniş ölçüde harekete geçirecek daha zengin, daha uygun araçları temin eder, verir. Nedir o araçlar? Oyuncaklar, özellikle eğitici, çocuğun eğilimlerine göre çekici, renkli, hareketli, sesli düşünülmüş, yapılmış oyuncaklar: küçük bir kuzu, küçük bir ayı, şıkırdayan bir topuz, lastik bir top; hep çocuğun huzur ve mutluluğunu, gelişmesini hazırlayan birer vasıta. Sonra ana okulunda Frobel uğraşları: kağıttan, mukavvadan, kumaştan, çamurdan yapılan insanlar, çiçekler, dokumalar, tabaklar... bunlar hep küçüklerin elini, gözünü bir hayvan uzvunun ikelliğinden kurtaran, gözü insan gözü gibi görmeğe, elleri insan eli gibi tutmağa alıştıran araçlardır. Sonra bu Frobel eğitiminin ilk, orta, lise seviye lerinde "el işleri öğretimi" tarzında gelişmiş şekilleri vardır. Götürsünüz ki Avrupanın birçok okulunda dersliğin yanında bir marangoz atölyesi, jimnastik salonunun yanında bir çamur odası vardır. Yine görürsünüz ki bir ahlâk dersini bir mukavva dersi, bir tarih dersini bir çamur dersi izler. Çocuklar çamurdan adamlar, kartondan kutular, tahtadan raflar, telden maşalar yapıyorlar. Niçin bu işler? Bu çocuklar hep marangoz mu, hep demirci mi olacaklar? Hayır! Fakat her halde duyu yetenekleri gelişmiş birer adam olacaklar, her halde eğitimleri için öncelikle beş duyularını eğitmek gerekir, değil mi? İşte, bu raflar, kutular, çamurdan heykeller hep tam ve eğitici insanı yetiştirmek için çocukların elini, gözünü, kulağını terbiye için dışımızdaki eşya hakkında açık, kesin kanaat veren birer vasıta, birer fırsattır.

Beş duyuyu eğiten vasıtalar arasında resim için de önemli bir yer ayırmak gerekir. Çünkü bu da dışımızdaki eşya hakkında bilgiler veren, gözün kapasitesini açıkça ortaya koyan, bunu pekiştiren, dışımızdaki şeyler hakkındaki kanaatlerimizi hafızada koruyan ve elleri bu kanaatleri tasvire güç yetirir duruma getiren en uygun bir eğitim aracıdır. Fakat hangi resim? Şu bizim kopyaları kopya ettirmek usulü mü? Yoksa üçgenleri, dörtgenleri bölüm bölüm çizdiren ölü, anlamsız resim mi? Ne birinci, ne de ikinci, belki çocuğa tabiat ve gerçekler

karşısında kendi ellerini, gözlerini, kendi kuvvetlerini kullanmayı öğreten olumlu ve faal resim. Çocuğa kendi hayallerini yazdırın, çocuğun gözlerini, kalemını insanlar, hayvanlar çiçekler, evler, arabalar, gemiler, trenler üzerinde gezdiren ruhuna seslenen, eğitici, somut resim.

Beş duyuyu faaliyete geçirecek araçlar yalnız şimdiye kadar saydıklarımın ibaret değildir. Eşya, coğrafya, cebir, geometri, tabii ilimler, kısaca konusu dış eşyadan ibaret olan bütün dersler bu terbiyeye hizmet edebilir. Özellikle küçük okullarda eşya dersleri en fazla bu amaçla yani çocukları, ellerini, gözlerini, kulaklarını kullanmaya alıştırmak için verilir. Tabiidir ki bu derslerin eğitime etki edebilmesi için eğitici koşullarda verilmesi gerekir. Eşya dersi görmeyi, dokunmayı, işitmeyi eğitir; eğer bu eşya dersi çocukların gözüne, eline, kulağına tesir eder biçimde öğretildi ise yukarıda sayılan coğrafya, cebir, geometri vb. beş duyuyu eğitir. Eğer bu dersler beş duyuyu işletecek, harekete geçirecek tarzda öğretildi ise. Yoksa bizim öğretmenlerimiz gibi kitaptan, ezberden yedi sekiz sene cebir, bir o kadar sene de coğrafya, eşya vb. okutursanız, yine gençleri ayaklarının parmaklarını altı görececek derecede kör bırakırsınız, en ilkel bir eğitimi bile veremezsiniz. Onun için eşya ile ilgisi olan bütün dersler beş duyunun eğitimine hizmet eder demek doğrudur. Fakat "bu eğitimin meydana gelebilmesi için bu derslerin şimdiye kadar bizim okullarımızda uygulanan metodlardan başka bir metodla verilmesi şarttır." demek bu yargıyı açık bir biçimde bağlamaktadır. Çünkü bizim okullarımızda eğitim öğretimin en birinci ve en kesin hedefi çocukları ellerini, gözlerini, kulaklarını kullanamaz bir duruma getirmektir.

3. Düşüncede Faaliyetin Vasıtaları:

Düşüncenin faaliyetini hazırlayacak vasıtalar, fırsatlar ne olabilir? Siz bunu öğretmenlerimize sorarsanız alacağınız cevap: "Kitap okumak" belki de "ezberletmek" olacaktır. Onların inancına göre; okuma için kafa sallamak; tecvidleri, duâları, dilbilgisi kurallarını, matematik kitaplarını ezberletmek. İşte size düşünme eğitimi dediğiniz hazinenin

esrarı... Fakat biz, yarınki neslin katili olmak niyetinde değiliz. Biz "kelime anbarı değil, insan kafası" yetiştireceğiz, düşünen insan. Böyle bir insanı yetiştirecek araçların, mantıken şimdiye kadar bize ölü, sersem kafalar yetiştiren modası geçmiş metodlardan, araçlardan başka birşey olması gerekir! Nedir bu metodlar, araçlar? Okullarımız arasında birçokları var ki bu soruyu sorunca: Aman program! diyorlar. En çok, en zengin ve en yeni dersleri toplayan programlar, İngiltere'nin, Amerika'nın, Fransa'nın, İsviçre'nin en yeni okullarının, en son programları olsun diyorlar. Fakat biz düşünce terbiyesini doğrudan doğruya programın ürünü, sonucu göremeyiz, çünkü eğitim-öğretimimizin tarihi bunun aksini ortaya koyuyor. Eğer eğitim, doğrudan doğruya programların ürünü olsaydı, en son programları olan okullarımızın en iyi okullar olması gerekirdi. Gerçek şu ki: Düşünce eğitimi, en sıradan bir dersten en değerli ve önemli bir derse kadar öğretim yönteminin ürünüdür. Bu ürün, bu eğitim, programlardan ziyade metodların, niceliklerden ziyade niteliklerin ürünüdür. Düşünce eğitimi öncelikle yöntemlerin, niteliklerin ürünü olduğu içindir ki bu eğitimi sadece okulda verilen derslerde aramak bile doğru değildir. Çünkü fikir eğitiminin yalnız derslerle olacağı hakkındaki kanaatimiz oldukça yanlıştır. Sanıyoruz ki insanın düşüncesini, fikrini eğiten, terbiye eden araç, sadece okul dersliklerinde okutulan derslerdir. Halbuki bütün davranışlarımız, düşüncelerimiz, eğitimimiz üzerine etki etmekten geri kalmıyor. Kişinin iradesiyle yapılan hiçbir davranış, hiçbir hareket yoktur ki sonuç itibarıyla düşüncenin eğitimine hizmet etmiş olmasın. Tamamiyle bedene ve kas gücüne dayanan bir iş, örneğin ağaç kesmek, toprak kazmak, oda döşemek bile zihni faaliyeti az çok hatta bazan en ciddi, en ağırbaşlı derslerden daha fazla davet edebilir.

Ellerle yapılan işlerin zihni, duyguyu, iradeyi de bazan önemli ölçüde ilgilendirebileceğini hayatımda bir olayın verdiği ders ile öğrendim: On iki, on üç yaşlarında idim. Birgün bahçemizi düzenlemek için tanıdığımız usta bir bahçevanı çağırdık. Bu bahçevan bahçemizin sadece su kanallarını çizmek için bizden altı mecdiye istedi. Biz nihayet iki saatlik bir uğraşı için bu parayı aşırı gördük ve gariptedik. Babam: "Nedir bunun zorluğu?" diye sordu. Bahçevan yüzünü, gözünü buruşturarak: Düşünmek! dedi. Bana bahçe çizdirecek

yerde, toprak kazdırsanız daha iyi! Ben bu sözlerden birşey anlayamadım, çünkü o zamana kadar ilkokulda, ortaokulda aldığım yanlış eğitim ve öğretim bana zihinsel meşguliyetin yalnız kitapla olabileceği kanaatini vermişti. Fakat tecrübelerim bahçevanı haklı gösterdi: Bahçeyi kendi kendime birkaç defa bozdum, yaptım. Her girişimde vücudum kadar, hatta daha fazla aklımın, irademden de çalıştığımı fark ediyordum. Bu gibi denemeler den sonra anlamıştım ki: Bir bahçe düzenlemek, bir oda döşemek hayatı ilgilendiren önemli bir mesele, zor bir matematik problemi gibi insanı yargıya, düşünceye, deneylere yöneltebilir; insanın cesaretini, girişimini, azmini, dayanıklılığını da geliştirebilir.

Onun için bizim, düşünce eğitiminin araçlarından söz ederken öncelikle söyleyeceğimiz şey; dersler değildir. Derslerden önce düşünce eğitimi için görülecek araçlar vardır. Bu araçlar sırasında önce hareketleri, oyunları, uğraşları gördünüz: Zekanın gelişimine etki etmeyen oyun yoktur. Bütün hareketlerde, oyunlarda, hayatın uğraşlarında fikrin, zekanın bir ilgisi, katılımı vardır. Bedenin hareketleri arasında büsbütün iradenin dışında olanları bir tarafa bırakırsanız, az çok düşüncenin hareketini davet etmeyenleri yok gibidir. Onun için size önce bedenin eğitimine vasıta olarak söylediğim futbol, yüzme, atletizm gibi oyunlar, ekzersizler, resim ve el işleri gibi uğraşlar; aynı zamanda beden eğitiminin en önemli yardımcılarıdır. Bunlar da doğrudan doğruya düşünce eğitimi için okutulan dersler gibi dikkat, hafıza, hayalgücü, karar verme, düşünme, soyutlama, akıl gibi melekeleri faaliyete yöneltebilir. Sonuç itibarıyla gelişme fikrini hazırlar. Onun için fikri her türlü hareket ve faaliyetten yoksun kalmış bir memleketin eğitim-öğretimini iyileştirme isteği sözkonusu olduğunda bu oyunları, uğraşları, ekzersizleri yalnız vücudu kuvvetlendiren birer araç gibi değil, aynı zamanda fikir eğitiminin de önemli bir etkeni gibi kabul edilmesi gerektiğini, bunu lakırtıdan ibaret sayan azınlığa söyleyiniz..

Bundan iki sene önce öğretmen okulunda bir el işleri sergisi açılmıştı. Bu sergiye gezmeye gelen bilgi sahibi birçok insanımız; kağıt oymalarıyla, mukavva kutuların okulla ilgisini, özellikle bir öğretmen okulu için ne faydası olabileceğini bir türlü anlayamıyorlardı. Biraz cesaretlileri gülümsüyor; korkakları veya insaf

sahibi olanları ise sessizliklerini koruyorlardı.

El işleri hakkında bu tür bir anlayışa tamamen zıt bir anlayışla geçenlerde yaralılar için hastahane haline getirilen öğretmen uygulama okulunda karşılaştım: Hastahane yaralılarının hizmetinde olan biri anlatmış. El işleri dersliğinde yatan yaralılar sabahleyin yataktan kalkar kalkmaz duvarda asılı duran kağıt oymalarını taklide başlıyorlarmış!.. Bu olayı çok garip karşılayan arkadaşşıma dedim ki:

-Bence cahil bir askerin el işleri yapması, sergiye gezmeye gelen aydın kişilerin bu işleri küçümsemesi gibi olağan birşeydir! Eğer bu iki olay birbirinin aksi olarak meydana gelmiş olsaydı, asıl o zaman garipseyecektim ... Çünkü cahil bir asker, bozulmamış bir kafadır. Cahil asker hiç kimseden teşvik görmeden el işleri yapıyor; çünkü okullarımızın sakat eğitim ve öğretimiyle bozulmamış olan kafasında eğitimini düzenleyecek etkenleri buluyor. Aydın kişiler ise sergideki işleri çocukça buluyorlar, eğleniyorlar, çünkü onlar kelime seviyesindeki bilgilerine rağmen kafa yapısı itibarıyla bir köylüden daha düşkünlüdürler... Onun için ben sürekli düşünüyorum ki okullarımız için sağlam unsurları şehirlerden ziyade köylerden toplamalıyız.

Oyun, resim, el işleri gibi uğraşların düşünce eğitimine gerektiği şekilde etkisi yalnız bir şartla, eğitimin gösterdiği şartlara uymakla mümkündür. Bütün çocukları bir insanın emriyle kukla gibi oynatıp duran bir oyun, bir jimnastik düşününüz. Bundan fikir eğitimi için bir fayda beklenemez. Öğrencinin bütün hürriyetini kısıtlamış taklide, kopyacılığa mahkum eden el işleri, resim gibi bir uğraşı düşününüz. Böyle bir dersle kişilikli bir düşüncenin sağlanabileceğine inanıyor musunuz? Eğitici mûsikiden beklenen, bedenle ilgili, fikri, duygusal, iradeye dayalı menfaatleri tamamen unutmuş, bütün mûsikîyi sadece nota öğrenmekten, okumadan ibaret sanan bir mûsikî düşünün; bu mûsikîyi genel terbiyenin bir aracı konumunda görebilir misiniz? Bunun gibi okula hürriyeti tutsaklığa çeviren bir oyun, bir uğraşı sokmaktansa doğrudan doğruya bağımlı ve olumsuz eğitimi seçmek daha iyidir...

Düşünce melekelerimizin faaliyetini hazırlayacak asıl ders araçlarıdır. Bütün dersler cebir, geometri, tarih, coğrafya, okuma, felsefe, kimya... bunlar hep düşüncenin çeşitli melekeleriyle ilgili olan ve

bu melekelerin faaliyetini hazırlayan sebeplerdir; yahut hazırlaması gereken sebeplerdir. Çünkü bizim okullarımıza bakılıp da derslerle düşünce eğitimi arasında ilgi bulmak için insanın ya hayali çok geniş olmalı, yahut kendini bir meddah konumuna koymaya razı olmalı! "Okullarımız ve düşünce eğitimi" işte birbiriyle uyuşmasına imkân olmayan iki kelime! Çağların bu iki unsur arasına soktuğu uyuşmazlık olanca şiddetiyle, dehşetiyle hükümlü, tesirini yapıyor, genç dimağları yakıyor, eziyor, mahvediyor. "Okul ve düşünce eğitimi"; bu iki çevredir ki mümkün değil ne zamanın felaketleri, belaları, yenilgileri, ne de felâketlerin, belâların, yenilgilerin verdiği bilinç bu iki şeyi birbirinin içerisine sokamamış, birbirine ısındıramamıştır. Okul denilince akla gelen bir çevredir ki içinde düşünce eğitimi yaşamaz; düşünce eğitimi denilince düşünlü bir çevredir ki içine bizim okullarımız girmez! Fakat bizde okul ve fikir eğitimi gibi birleşemeyen, ısınamayan, iki unsur varsa onlardan daha çok yerleşen, ısınan biri birinden çok etkilenen unsurlar da vardır. Bu unsurlar "okulla baskı", "okulla felâket", "okulla alçalma", okulla çöküş", "okulla tutsaklık"tır. Fennin, kimyanın şimdiye kadar tanıdığı hiçbir birleşik cisim yoktur ki unsurları; okulla baskı kadar sıkı ve inatçı bir biçimde birleşmiş olsun! Eğitim tarihinde hiç bir devir, hiç bir okul, hiç bir eğitim bizim okullarımız kadar düşüncenin, kişiliğin katili olmamıştır. Okullarımız olanca gayretiyle yalnız bir şey için çalışıyorlar: Düşüncenin çöküşü, düşüşü!..

Bizim düşünce eğitimi için araç dediğimiz öğretim; şüphesiz zehirli, katil metodlarımızla verilen: yalnız hafızayı işleyen, hareketsiz öğretim değil, bütün diğer melekeleri, dikkati, yargıyı, düşünceyi, soyutlamayı, akli da çalıştıran, duyguyu, iradeyi faaliyete geçiren eğitici, hareketli öğretimdir. Ancak hareketli yöntemlerle verilen hareketli derslerdir ki düşünce terbiyesine hizmet edebilir. Yoksa, uyuşukluk ve tutsaklığın öldürücü pençelerini saldırdığı bir okulda en önemli, en eğitici dersler bile düşünce eğitiminin hizmetçisi olmak şöyle dursun, belki bu fikrin katili olabilir. Hayvanlar, bitkiler, felsefe, kimya, cebir, geometri, tarih, coğrafya, iktisat, edebiyat gibi konuları en yüksek, eğitim-öğretimle en fazla ilgilenen derslerin bile böyle sakat öğretim yöntemleri yüzünden etkileri, yararları sıfıra iner. Nite-

kim şimdiye kadar ilk veya yüksek bütün okullarımızda bu gibi dersler vadettikleri fikri, ahlâkî meziyetler, alışkanlıklar yerine eksiklikler, hatalar bırakmışlardır...

Öğretmenlerimiz kesin bir öğretim yöntemi bilgisizliği içinde yüzüyorlar. Bu çabalama arasında yalnız kendilerini boşalsardı; zarar kişisel, dolayısıyla sınırlı kalırdı. Fakat bilgisizlikleriyle düşükleri girdaba yarınki nesli de beraber sürüklüyor; eğitim-öğretim yöntemlerinin zararlarından, günahlarından "eğitiyoruz" dedikleri gençleri de pay sahibi yapıyorlar. Bu bilgisizlik, bu sıgılık, bu idraksizlik kesindir. Bizim öğretmenlerimiz herşeyi bilir, yalnız bir şeyi bilmeyi ihtiyaç saymazlar. O da ders okutmak, eğitmek sanatı! Öğrencilerine kelime ile okuyup yazmanın yararından, faziletinden bahsederler, fakat bütün hayatlarında -bir doktorun tıp ilmine, bir gezginin coğrafyaya muhtaç olduğu kadar- muhtaç buldukları eğitim tekniğini, öğretim yöntemini yahut bu konuda yazılmış sözleri ellerine alıp okumayı ayıp sayarlar!.. Birbuçuk yıl önce meydana gelen bir olay bana eğitim-öğretim yöntemlerinden, terbiye usûllerinden kitaplardan, programlardan önce bütün bu araçları kullanmaya tenezzül edecek, bütün bu araçları kullanmakta bir yarar ve bir hayır olduğunu düşünecek kafaları yetiştirmek gereğini ortaya koydu:

1328 senesi, bir cuma günüydü. Kadıköy'de Tıbbiyeliler Kulübü'nde toplanan "Islâh-ı hurûf komisyonu"nda bulunmak için gitmişim. Dönüşte encümlende hazır bulunanlardan biriyle görüştük; vapurda beraber geldik. Bu zat da bizim semte geliyormuş; Galata'da biraz oturduk. Kendisinin Perşembe pazarında bir mahalle mektebinin öğretmeni olduğunu söyledi. Bu öğretmen efendinin zekası dikkatimi çektiği için okulunda eğitim ve öğretim adına neler yaptığını öğrenmek istedim, sordum. Bana hiç aklın, mantığın kabul etmeyeceği, asırlık birtakım usûllerden bahsetti. Bunun üzerine sordum ki:

- "Tedrisât-ı İbtidâiyye Mecmuası" ismiyle bir okul dergisi çıkıyor, bunu okuyor musunuz?

- Şu, Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği kitap değil mi?

- Evet, dedim.

Bu cevabım üzerine öğretmen efendi yüzünü gözünü buruşturdu. Başını arkasına çevirdi, alay edercesine bir tavırla:

-Elime bile almadım!.. dedi.

Zavallı öğretmen diliyle, "Tedisat Risalesi" için bu küçümsemeyi, alayı yaparak sanki kendini yükseltiyordu...

İnsan yetiştirmek, düşünce eğitimine hizmet etmek amacıyla açılan okulların bilgisizlik ve bağınazlık yüzünden bu fikrin alçalışını, düşüşünü nasıl hazırlayabileceğini görmek için bütün okullarımızda, özellikle liselerimizde yetişen gençlerin düşünce durumlarını incelemek yeterlidir. Biz bu alçalışı, bu düşüşü göremiyoruz. Çünkü bu fark; bizim zihniyetimiz için takdiri mümkün olmayan bir şeydir. Diğer taraftan biz bu düşüşün farkına varacak bir konumda bulunmuyoruz. Çünkü düşüş bizi de beraberinde sürüklüyor. Fakat bu fark mevcuttur. Çünkü varlığını hezimetlerle, yenilgilerle, sosyal felâketlerle hissettiriyor...

Onun için okullarda düşünce eğitimine yararlı olması amacıyla programlara sokulan derslerin çeşitleri eğitime ne kadar uygun olursa olsun, bunlar eğitime hizmet ettirilmedikçe yani eğitici yöntemlerle verilmedikçe eğitim için araç olmaları mümkün değildir. Bütün eğitim vasıtaları gibi ders öğretiminin de etkili olabilmesi için kişinin faaliyetini davet etmesi şarttır. Yoksa hayâtî faaliyete karışmayan hiçbir ders; eğitici olamaz. Örneğin geometri; muhâkemenin, tabîî bilimler gözlem ve deneyin en büyük eğitimcileri olması gerekir. Ne var ki bu dersler kelime ile, sözle öğretilmek isteniyor. Gözü, eli, düşünceyi, duyguyu, iradeyi eğitecek şeyler yani gerçekler, gözlemler, incelemeler, deneyler, tecrübeler, faaliyetler yerine hep kelimeler, sözler, ibareler, rivayetler, masallar sürülüyor. Öğrencinin kişisel faaliyetiyle alınacak eğitim, ilim, sadece hafıza ile verilmek isteniyor.

Bu; bizim öğretmenlerimizin kafasına girmeyen bir gerçektir: Siz istediğiniz kadar söyleyin; onların yanlış inançları taş gibi sağlamdır, bir türlü değişmez. Onlar için: tarih, coğrafya, cebir, geometri, ahlâk, teknik bilgiler gibi bütün dersler yalnız kulakla duyulan, gözle okunan sözlerden, yazılardan ibarettir. Bu sözlerin yapılan işler gözlemler, deneyler yerine geçebileceğini; ezberletilen coğrafya, tarih isimlerinin dikkati, düşünme yeteneğini geliştireceğini, girişimci eğilimlerini güçlendirebileceğini kitaptan öğrenilen geometri terimlerinin, prob-

lemlerinin, görüntülerin insanın düşünce eğitimine hizmet edeceğini, ahlâk kitaplarında okunan tabirlerin, kuralların ahlâklı insanlar yetiştirebileceğini düşünürler!.. Bu korkunç inancın, bu korkunç zihniyetle verilen eğitim-öğretimin ürünü taşkın, coşkun hafızalar, şişkin hayalgüçleridir. Bu şekilde yetişen gençler hayatta en küçük bir girişimi gerçekleştirmeksizin, ya cimri bir memurluğun, yahut daha zavallı bir inancın mahkûmu olarak yaşayacaklardır. Eğitimin, öğretmenin ağzıyla, öğrencinin hafızasıyla olamayacağı anlaşıldığı gün, bu ülkede gerçek bir değişimin, inkılâbın başlangıcında bulunacağız...

Fakat ne kadar şartlarına uygun olursa olsun, bir ülkenin eğitim-öğretimini programlarının çizdiği dersler, konular çerçevesinde tutsak etti mi, düşünce eğitimindeki hizmeti mutlaka eksik kalır. Birtakım dersler vardır ki okulda düzenli olarak, zincirleme izlenenlerden fazla düşünce eğitiminin gelişmesine hizmet edebilir. Bu okul hayatıdır. Hayatın işleri, olayları, fikir terbiyesi için dersler, fırsatlar hazırlar: Yağan yağmurlar, karlı bir hava, donan sokaklar, yetişen buğdaylar, kazılan tarlalar, yapılan yollar, uzayan trenler, her şey, her şey fikir terbiyesi için bir fırsat, bir konudur. Okul, fikir terbiyesinde programların dar, sınırlı, kuru çevresinden taşacak, doğanın ve hayatın bu geniş çevresini sonsuz, çeşit çeşit canlı derslerini kucaklayacaktır.

4. Duyguda Faaliyetin Vasıtaları:

Duyguları geliştirecek, duyguları harekete getirecek vasıtalar nedir? Bu vasıtaları herşeyde: Okul hayatında, oyunlarında, ekzersizlerinde, uğraşlarında, derslerinde, çevresinde bulabilirsiniz. Bütün bu konular; duyguları harekete geçiren unsurları oluşturur. Bir de kişisel eğilimler ve toplumsal eğilimleri geliştirecek fırsatlar verir. Örneğin toplumsal eğilimlerimizden vatan duygusunu ele alalım. Bu duyguyu geliştirebilecek araçları arayalım. Vatan konusundaki eğitimin ilk aşaması oyunlardadır. Millî, askerî oyunlar. Okulun bahçesinde tabur tabur dizilerek yürüten, ellerindeki kırmızı bayrakları sallayarak, millî, askerî şarkılar çağıran, koşarak var kabul edilen bir kaleyi alan

çocuklar düşününüz. Bizim eski düşünceye sahip eğitimcilerimiz için bu tür oyunlar sonuç itibariyle bir acayıplıktır. Onlar istedikleri kadar bu gibi oyunları tuhaf karşılasınlar; bu çeşit davranışlara çocukların duyguları, kalpleri yabancı kalmaz, çarpar. Onlar sanki bu oyunlarda savaş kazanmış insanların sevinçleriyle, yenilgiye uğramış insanların acılarını yaşarlar. Siz bu oyunları oynatarak onlarda daha küçük yaşta bir asker, bir fedakâr vatansever kalbi hazırlamış olursunuz. Sonra, okulun kapısına asılacak bir bayrak, okulun müzesine konulacak bir gazi kılıcı, bu maddî örnekler de en etkili ahlâk dersleri, vatan nutukları kadar vatan duygularını geliştirir, vatan eğitimini hazırlayabilir. Özellikle düşününüz ki vatan sözü çocuk için çok soyut, anlaşılmaz bir şeydir. Fakat bir bayrak, bir kılıç bu düşünceyi temsil eden somut bir araçtır.⁴ Onun için Fransa'ya giderseniz her okulun kapısında bir bayrağın sallandığını görürsünüz. Her okulun bahçesinde bir cumhuriyet heykeli vardır. Bunlar hep vatan duygusunu canlı tutan şeylerdir. Dersliklerde bulunan tablolar da bu duyguları harekete geçirebilir. (Namık Kemâl Bey, Mithat Paşa gibi birkaç büyük vatanseverin portresi, birkaç şanlı savaş tablosu, çocuklar için en etkili vatan eğitimi dersleri yerine geçer.

Okul gezileri de bu konuda önemli etkiler yapabilir. Çocukiara büyük babalarının bıraktığı vatanın tabiatını, dağlarını, taşlarını, nehirlerini, göllerini, engin denizlerini, açık semalarını, heybetli camilerini, süslü çeşmelerini, muhteşem saraylarını, hatta en harap bir kulübesini bile göstererek doğanın, geçmişin, bugünün bu canlı heykelleri karşısında duyarlılıklarını harekete geçirmiş, onlara vatan için çarpan bir kalp vermiş olursunuz. Resimle el işleri, doğanın ve sanatın bu gibi güzelliklerini yaptırarak takdir ettiren bir araç olduğu için etkilerini arttıracaktır.

⁴ Henüz çocuktum. Evimizde bir çok Rumeli savaşlarında bulunmuş olan rahmetli ağa babamdan hatıra kalmış bir kılıç vardı. Hep odada asılı dururdu. Bu kılıç beni bazan korkutur, bazan da meraklandırır. Anneme, babama sürekli bu kılıcı sorardım. Babam, onun savaşlarını bana sayar, saydıkça gözlemleri bende- o yaşta iyice anlayamadığım- birtakım duygular uyandırır. Şimdi bugün bile bunları yazarken bendeki vatan duygusunun bir parçası da sanki o kılıçtan kopmuş gelmiştir diye düşünüyorum.

Vatan duygusunu harekete geçirmek için müzik de en önemli işi, en büyük etkiyi yapar. Vatanın güzelliklerini, büyüklüklerini, dertlerini araştırıp inceleyen, kurbanların intikamını hatırlatan duygusal ve vatan sevgisini arttıran parçalar, özellikle bu parçaların vücut hareketlerinin de katılımı ile canlı, hareketli alıştırma; vatan duygusunu harekete geçirecek vasıtaların en önemlilerindedir. Özetle, vatanla ilgili olan herşey hakkında söylenecek etkili sözler, şiirler⁵, nutuklar, konferanslar bu duygular üzerine en büyük tesiri yapacaktır. Hatta en sade ve açık yazılmış bir okuma kitabı, canlı ve etkili bir şekilde kaleme alınmış bir hikaye konusu bile bu duyguyu terbiye edecektir.⁶

Dersler arasında tarih, coğrafya gibi bazıları; düşünceyi bugünden geçmişe doğru sürükleyerek geçmişin mutluluklarını, güzelliklerini, şanlı başarılarını öğretmek, bugünün felâketlerini, bozgunlarını göstererek, bir yandan millî gururu geliştirecek, bir yandan da yeni nesli intikama yöneltecektir. Günümüzün olayları arasında bu duyguyu en fazla harekete geçirecek, böylelikle vatan duygusunu geliştirecek vasıtalar, çevrenin olaylarında da bulunur: Son bir yenilgi, kar altında donmuş bir asker, hayatı pahasına Akdeniz'e açılan bir stüvari (Hamidiyenin stüvarisi Rauf Bey), kalesini son gölgesine kadar savunmaya karar vermiş bir kumandan (Edirne savunmasını gerçekleştiren Şükrü Paşa), vatan için kulağındaki küpeleri koparıp yardım olarak veren bir kadın, babası şehid olmuş bir öksüz, öldürülen aileler, bütün bu canlı olaylar vatan duygusunu harekete geçiren sebepleri oluşturur. Eğitimciler bunları örtmeye, saklamaya değil; ortaya çıkarmaya, göstermeye çalışacaklardır.

Şimdi en önemli eğitimlerimizden güzellik duygusunu harekete

⁵ Benim duygu eğitimi için araç olarak belirttiğim şiir; aml eğitimin ihtiyaçlarından çok sanatın ihtiyaçlarını gözeten şiir değildir. Hitap ettiği seviye için anlaşılır, eğitici okul şiirleridir. Öğretmenlerimiz bu eğitici şiirlerin en güzel, en duygusal örneklerini Ali Ulvi Bey'in "Çocuklarımıza Neşideler" adlı eserinde bulacaklardır.

⁶ Bizim vatan eğitimimizde eksikliğini en çok hissettiren araçlardan biri de böyle askeri, millî, vatan sevgisiyle dolu parçalar toplayan okuma kitaplarıdır. Bu konuda Ahmed Cevat Bey tarafından yayınlanan "Güzel Kıraat" kitapları bu amaca hizmet edecek eserlerin en güzel örneğini teşkil etmektedir.

geçirecek araçları inceleyelim: Bu vasıtalar arasında öncelikle gözümlüze çarpan, okulun binası, bulunduğu yer ve içinde bulunduğu maddî şartlar olacaktır. Güzelliğe tutkun, çirkinlikten nefret eden bir nesil yetiştirmek istiyorsunuz. Nasıl yetişir bu nesil? Çirkin şeylerden uzaklaştırarak, onun etrafını güzelliklerle çevirerek, güzellikleri hissettirerek. Dört duvar arasında kalmış bir okul düşünlünüz. Havadan, ışıktan yoksun. Bir okul değil, birçok vakıf okullarımız gibi bir zından, bir mezar!.. Burada güzellikten etkilenecek bir nesil yetişebileceğini umar mısınız?! Zanneder misiniz ki bu zindanlarda, bu mezarlarda yetişecek olan nesil yarınki sanatın, ticaretin hissî, bedî ihtiyaçlarını takdir edebilecek bir kabiliyete erişebilir? Yemeği bodrumlarda, karanlık yerlerde, tuvaletlerin yanbaşı, dersliklerin içinde yediren bir okul düşünlünüz. Böyle bir okulun öğrencisinde insanlığa, medeniyete yaraşır zevkten, güzel yaratılıştan eser kalır mı? Böyle bir nesilde hayat ve faaliyete eğilim, dünyaya hırs uyanır mı?

Tophane'de Feyziye Mektebi'nde okuduğum tarih ki 313-316 senelerine rastlar, o zaman okulun yemekhanesi de, teneffüse çıkılacak yeri de binanın zemin katını oluşturan arabacı dükkanlarının altında ve dört beş metre kadar yerin içinde karanlık, havasız bir bodrumdan ibaretti. Bugün hem en iyi bir yemekhane, hem en iyi bir teneffüs yeri, hem de çok mükemmel bir jimnastik salonu haline getirilmesi pekâlâ mümkün olan bu dükkânları; o zamanın maarif babaları öğretmenlerin maaşı için gelir haline getirmeyi düşünmüştü. Böylece okul birkaç kitap ezberletmek pahasına çocukları havasız ve ışsız bir bodrumda kapamayı olağan sayıyordu. Mekteb-i Feyziye'de elli senedir çocukların bedenine, düşüncesine, duygularına, ahlâkına karşı yapılan suikastların tarihî gelişimini inceleyen bir insan, bu memleketin hürriyet için bağlandığı inançlar karşısında titrer. Yakın zamanlarda okulun öğretmenlerinden biri söyledi:

-Elimizde bir bodrum vardı, onu da aldılar!..

Teneffüs için sahip olduğu tek zindanı kaybeden bir okulla, teneffüs için bir zindanı çok gören bir çevrenin kafa yapısını öğrenerek siz de benim gibi hem gülün hem de ağlayın!..

Meşrûtiyetin ilk senesi Çarşamba'da tan bir "Ortaçağ medrese-

si"⁷ şeklinde açılan ilköğretmen okulu, eski hukuk binasına nakledildiği zaman, okulun ilk yaptığı işlerden biri öğrencisine yemek yieceği bir yer temin etmek olmuştur. Yemekhane için üç taraflı duvar, önül camekân, tavanı tahtadan yapılmış bir yer; sıradan, ferah ve aydınlık bir yer yapıldı. Sanıyorum bu kadar ilkel koşullarda yapılan bir yemekhane, temizlik ve ucuzluğu birleştiren imkânların belki sonuncusudur. Fakat herkes böyle düşünmüyormuş, yahut herkes yemek yemek için geniş, temiz ve aydınlık yeri bir ihtiyaç saymıyormuş. Bazıları buna açıktan açığa "israf!" demişler! .. Evet, öğrencisine tuvalet yanında, karanlık bodrumda yemek yediren okulları çok olan bir ülke için belki böyle geniş ve aydınlık bir yemekhane israftır. Evet, eğitimi kitap ezberletmekten ibaret zanneden, fazileti kanaatte, emelsizlikte, pislikte gören kafalar için bu bir israftan, eğlenceden başka ne olabilir? Fakat yaşamak isteyen milletler, idaresi altında bulundurduğu milletlere köle olmamak isteyen topluluklar için bu bir israf değil, kesin bir ihtiyaçtır. Öğrencisine ferah ve aydınlık yerde yemek yedirmek, bu bir okulun yapabileceği en büyük iş değilse bile en kaba ve en birinci iştir. Özellikle bu ülkede, bilhassa yarınki nesil için eğitimci yetiştirecek bir öğretmen okulunda temizliği ve aydınlığı sevdirmek; cebir, geometri, tarih, edebiyat... okutmaktan daha önemli, belki bu eğitimcilerin düşünce hayatı, duyu hayatı ve iradelerinde yapılacak değişikliklerin en başta gelen etkenidir. Eski eğitim sistemi, sürekli hayvanları bilgi sahibi yapmak için çalıştı. Yeni eğitim; hayvanları önce insan yapmak için çalışıyor. Belki bu, ülkeye bilgili insanı, daha geç ve güç yetiştirecek dolaşık bir yoldur. Fakat unalım ki memleket, tuvalet yanında yemek yediren, karanlık bodrumlarda teneffüs ettiren kolay ve ucuz bir eğitimi aramayacak kadar emelini yükseltmiştir. Fakat gerçekte bizim ümitlerimizi kıran şey; bunlar değildir. Bu durumları hoşgörü ile karşılayan zihniyetlerdir. Çünkü bu durumlar kendi başına ortaya çıkmış değildir. Çünkü bu durumları yapan ve yaşatan o zihniyetlerdir. Onun için biz ne kadar bu durumlara ışık tutsak boştur. Öncelikle bu milletin bu durumlardan daha karanlık

⁷ Çünkü bu okulda öğrenciler hasırların üzerinde oturuyor, en pis ve karanlık yerlerde yemek yiyorlardı

olan kafalarını aydınlatmalıyız!..

Hayır! Hayır! Bu ağır maddî şartlar bir kere düzeltilme dikçe, sadece duygu eğitimi için değil, bedeni, fikrî, ahlâkî bütün eğitimler için de yapılacak çalışma verimli olmayacaktır. Belki yalnız duygu terbiyesi vereceksiniz, bilgi kazandıracaksınız; fakat ne fayda ki bilgiyi yararlanılacak bir konuma koyacak duyguları, arzu ve istekleri, alışkanlıkları kazandıramayacaksınız. Sağlam bir ahlâk eğitiminin temelini kolaylıkla atamayacaksınız... Çünkü yetiştireceğiniz adam kalpsiz bir adam olacağından yüceliklere, güzelliklere her zaman yabancı kalacaktır.

Bilgi! Bilgi! Fakat yaşamak için kalp de gerekli. Mutlu olmak için zevk de, hayâl de gerekli. Bütün bölümleri havaya, ışığa, hayata, doğaya açılmış bir okulda aranacak ikinci şart; bulunduğu konum olabilir. Şehrin gürültüsünden, kirli havasından uzak sakin bir tepede, sakin bir ovada açılmış bir okul; işte, istekli, yeni bir neslin vatani böyle bir yuva olabilir. Yeni neslin eğitiminde kırların, ovaların, korulukların en sıradan evi, şehrin en muhteşem bir konağına bile tercih edilecek, neslin doğayla teması her türlü maddî menfaatların üstünde görülecektir.

Sonra, bahçe, duygu terbiyesinde belki en büyük tesirlerinden birini yapar. Yeşilliklerle, çimenlerle, çiçeklerle süslü bir bahçe; çimenleri çiğnenebilen, üzerine yatılan, oynanan bir bahçe; işte duygu terbiyesinin de en güzel aracı budur. Çiçekler, doğanın bu güzel yaratıkları okul için yasak olmayacak; çiçekler, saksılar dersliklere kadar girebilecektir.

Estetik eğitim, etkilerini bütün doğanın, sanatın ürünlerinde bulacaktır. Gezintiler, ziyaretler özellikle bu faydaları temin edecektir. Haf-tada, on beş günde bir üç beş saatten ibaret bile olsa yapılacak kır gezintileri; çocuklara tabiatın dağlarını, nehirlerini, yapraklarını, çiçeklerini, kuşlarını, hayvanlarını, resimlerini, heykellerini, camilerini, çeşmelerini, sebillerini, anıt mezarlarını, kitabelerini gösterecek, sevdirecektir. Bazan okul kendi ayakları ile gidip doğanın ve insan düşüncesinin bu güzel ürünlerine kavuşacak, bazan bu güzellikler kendi kendine okulun içine girecektir: Penceresinden, bahçesinden seyredecek bir gurub manzarası, bulutlar, yıldızlar, karlar doğanın estetik eğitim adına gönderdiği hediyeler gibi kabul edilecek, yapraklar,

yazılar, levhalar dersliklerde yer alacaktır. Kısacası okul; gençliği dört duvar arasına hapseden bir karanlık mezar değil, hayatın, tabiatın güzelliklerine karşı açılmış bir cennet olacaktır. Okulda tabiata, hayata karşı açılan kapıdan bir milletin müjdecisi olacak yeni bir nesil çıkacaktır.

Doğanın ve hayatın vereceği bu duygu terbiyesini, okulun duygu terbiyesi ile ilgisi olan bütün dersleri, uğraşları, ekzersizleri alkışlayacaktır: Mûsikî seste, jimnastik bedende, edebiyat dilde, yazı çizgide güzelliği öğretecek; resim ve el işleri şekilde, renkte güzelliği yapılan davranışlarla verecektir. Resimle el işleri bu eğitimin belki en etkili, en hareketli vasıtası olacaktır. Resim dersleri; insandaki hayalgücünün meydana getirdiği en güzel örneklerin en güzel şekillerini yaptıracak ve bunları yaptırmak suretiyle güzelliklerini, gözlerin, ellerin, kolların da yardımıyla hafızaya işleyecektir. El işleri; çamur gibi şekle girebilen, resme elverişli araçlarla insanların, hayvanların, bitkilerin, eşyanın güzel şekillerini gerçeğe uygun bir tarzda taklit ve tasvir ettirecek, eğrilerde güzellikleri öğretecek, kağıt, mukavva, tahta, tel, demir işleriyle soyut ve geometrik şekillerin uyumunu, bir düzen oluşturmasını, güzelliklerini gösterecek; düz çizgilerde güzelliği öğretecektir. Bundan başka yazı, duygu terbiyesinde belki en tesirli ve devamlı bir eğitici yerini tutacaktır. Güzel, düzenli, işlek, nazik bir yazı; işte en sıradan bir ilk okulda bile bu eğitimi verebilecek en kapsamlı bir vasıta.

Fakat okulda duygu eğitimi, konusu doğrudan doğruya güzellikle ilgili olan bu işlerle kalmayacak; konusuna güzellik giren her dersle verilecektir: Bir coğrafya, bir biyoloji, bir botanik dersi konularının güzelliğe ait olan yönleriyle gösterilmedikçe tamam olmayacaktır. Sözü edilen bir balık, yalnız anatomi, biyoloji dersi değil, aynı zamanda bir duygu terbiyesi dersi de olacak, sıradan bir salyangozun helezonu doğanın estetik bir örneği gibi dikkatlere sunulacak, bitkide yaprakların, otların, çiçeklerin, ağaçların sadece yapıları, isimleri değil, şekilleri, renkleri ve bu şekillerle renklerin güzellikleri üzerinde de dikkatleri çekilecektir.

5. İradede Faaliyetin Vasıtaları:

Bedene, fikre ve duyguya ait kuvvetlerimiz gibi ahlâk kuvvetimizi de faaliyete yöneltmek için araçlar çeşitlidir. Bu araçlar, okulun binasında, bulunduğu yerde, derslerinde oyunlarında her şeyde vardır. Fakat bu vasıtalar arasında bir tanesi vardır ki irade ve iradenin teşebbüs, azim, dayanıklılık, cesaret gibi değişik şekillerini faaliyete sevkedecek vasıtaların en önemlisi, en etkili, en fazla hâkim olanıdır. Bu vasıta ne ahlâk dersleri, ne de bilgilerdir. Bu kuvvetli vasıta, okulun disiplini, eğitimi ve öğretimin amacı: mükemmel şahsiyetler, ve bu şahsiyetlerde kuvvetli karakterler yetiştirmek olduğu bir defa düşünülürse, bu vasıtanın önemi hemen anlaşılır. Bu disiplin; okulda verilecek her çeşit ahlâk düşünce ve bilgisinden çok, okulun yetiştireceği neslin geleceği üzerinde etkili olacaktır. Disiplinin tesiri o kadar kesindir ki kişilerin ahlâkında derin izler bırakır.

Bir okul ki disipliniyle, terbiyesiyle yetiştireceği gençlerin hürriyetini, şahsiyetini yok eder, öğrencisinin en küçük hareketlerine varıncaya kadar sıkı bir denetim altına alır; öyle bir okulda yüzde doksan ihtimal vardır ki hayatta kendi kendini idareyi başarabilen ahlâklı şahıslar yetişmesin. Bir okul ki bu hürriyete, şahsiyete saygı gösterir; bina, sıra, kitap, kağıt, kalem gibi bütün diğer maddî vasıtaların yokluğuna ve bütün eğitim- öğretimindeki eksikliklere rağmen yüzde yüz adam yetiştirir. Bir okul düşününüz ki idaresi baskıcı, öğretmenleri aksine hürriyetçidir, eğitiminde bu iki unsur birbirini yok eder, gençlerde ahlâkî olgunlukların gelişmesine fırsat vermez. Okul, hem disipliniyle, hem de bütün vasıtalarıyla kişiliğin, özellikle sağlam bir kişiliğin oluşmasına hizmet etmeyi kendine en büyük amaç edinir. Ancak böyle olduğu takdirde oradan tam anlamıyla adam çıkar. Onun için iradeyi faaliyete sevk ederek ahlâkî terbiyeyi hazırlayan, seciyenin oluşmasına yardımcı olan vasıtalar arasında denilse ki: "Adam yetiştirmenin en büyük sırrı; okulun vereceği bilgilerden ziyade bu hür ve vicdana dayanan disiplinde gizlenmiştir"; itiraza yer vermeyecek biçimde doğru ve kesin bir hüküm verilmiş olur.

Bir okul istediği kadar coğrafya, geometri, tarih, edebiyat, felsefe

bilen kafalar yetiştirsin; istediği kadar beden terbiyesi, düşünce ve duygu terbiyesi için bütün araçları kullansın; eğer karakterin oluşmasını hedef almıyorsa, ve bu oluşumda en etkili olan hür ve vicdana dayanan disiplini anlayamamışsa belki sağlam vücutlu, bilgili, düşünceli, duyarlı insanlar yetiştirecek, fakat bu zengin sermayeleri, hazineleri hiçliğe mahkûm bırakmış olacaktır.

İyileştirme! İyileştirme! Okullarımızı, medreselerimizi iyileştirmeliyiz. Fakat nasıl? Komisyonlar, programlar, yeni dersler, fazla saatler, kitaplar, haritalar, resimler, laboratuvarlar, öğretmenler, müfettişler herşey, fakat sonra müthiş hayâl kırıklığı! Çünkü gerçek ürün hemen hiçbir şey! Çünkü bu yolların insan yetiştirmedeki rolü her zaman ikinci derecede olmuştur.

Meşrutiyetin ilk yıllarıydı. Eğitim Bakanlığı'nın yapmış olduğu yeniliklerden biri de ilkokulların sıralarını değiştirmek oldu. Yeni usulde sıralar yapıldı, okullara dağıtıldı. Eğitim Bakanlığı bunu yapmakla şüphesiz çok iyi bir şey yapmış oluyordu. Fakat bu iyi girişim beş seneden beri ülkenin okul seviyesinde hiçbir değişiklik meydana getirmedi. Çünkü değiştirilecek şey; öncelikle "sıralar" değil, "öğretmenlerin eğitimdeki yanlış inançları" idi. Eski sıralar gitti, yerine yenileri geldi; fakat beş seneden beri bu çürük zihniyetler yaşayabildi; beş senedir yine o insanlar aynı inançla esirler ve mahkûmlar yetiştirdiler. Bakanlık çocukların belini doğrultmasını düşünürken öğretmenler sıraların doğrulttuğu belleri -yarın Bulgarların, Sırpaların, Karadağlıların, Yunanlıların zorbalığı altında kolay bükülmek için - şimdiden sopa, falaka, tokat, tehdit, ceza altında büküyor, büküyordu..

Milletin eğitiminin geleceği okullarının iyileştirilmesinde, bu da öncelikle iki kelimedede toplanıyor: "Disiplini anlamak". Bu iki kelime anlaşılmadıkça okulların binalarını saraylara, dersliklerini kütüphanelere, bahçelerini çiftliklere çevirsek, dünyanın en yeni programlarını getirsek, en yeni ve en son kitaplarını tercüme etsek yine boş! İnsan yetiştirmiş olmayacağız. Fakat bir şey, yalnız birşey var ki geleceğin bütün mutluluklarını hazırlayabilir. Bu şey; hür ve vicdânî bir disiplindir. Bu disiplin o kadar kuvvetli ve o kadar etkili bir şeydir. Fakat aynı zamanda baskıcı, zalim çevrelerde yaşamayacak kadar hassas

bir şeydir. Bu hür disiplin gerçek anlamda okullarımıza girdiği zaman, eğitimimizle ilgilenen kişiler eğitim tarihimizde ne kadar büyük bir inkılâp olduğunu ilan etmek cesaretini kendilerinde bulabileceklerdir. Bu hür disiplin, mahalle mektebinde dayanın, falakanın, tokatın, hakaretin, korkunun, tehdidin bırakacağı boşlukları doldurduğu zaman herkes ümitle, güvenle mahalle mektebinin sefalet dolu karanlık odalarına gözlerini dikecekler; o sefalet ve karanlık içinde yarın ekmeğini elleriyle kazanacak; Trablus'u İtalyanlardan alacak, babalarının Rumelide bırakıp geldikleri minareleri, türbeleri kucaklayacak sağlam vücutlu, girişimci, istekli, fedakâr bir neslin çocukluğunu görecektir. Bu disiplin mai...le mekteplerinin kapısından içeri girdiği gün belki - görevleri çocuk korkutmaktan ibaret olan- gözetmenlere, kalfalara eklemek kalmayacak; fakat aç kalan bu adamlara karşılık koca bir milletin geleceği, gelecekteki bağımsızlığı, refahı, kazanılmış olacaktır.

Hür disiplin! İşte iki kelime ki anlaşılması o kadar kolay, gösterdiği yol o kadar açıktır. Bunu bizim öğretmenlerimizin zihnine sokmak için inkılaplar gerekir. Çünkü bu hürriyeti karşılayacak, asırların baskısı, bağnazlığı, gelenek ve görenekleri vardır. Memleket elden gider, herşey olur, her şey değişir, fakat öğretmenlerimizin eğitimdeki yanlış inançları değişmez. Ben eğitimimizdeki baskının, milletin duygularına o kadar karışmış bir inancın bir iki emirle, uyarıyla öğütlerle terk edilebileceğini düşünecek kadar hayalci değilim. Fakat özellikle şu son senelerde ilkokul öğretmenleriyle olan temaslarım bana en basit, en kaba bir öğüdün, bir düşüncenin bile bir kısım öğretmenlerimiz için adeta kurtarıcı olabileceği inancını vermiştir:

Çevremizde bulunan bir mahalle mektebinin genç bir öğretmeni okulda dayak aleyhine söz söylerken:

- Ben, demişti. Bunu aklımla kabul ediyorum. Fakat çocukların disiplini altına alınacağı dayaksız bir yol bilsem!

Ben çocuklar arasında disiplini bozan, dolayısıyla dayacağı davet eden şeylerin neler olduğunu öğretmene sordum, aldığı cevap ırkittüclüydü:

-Döğütüyorlar. Çünkü rahat durmuyorlar. Hep konuşuyorlar, çünkü bağırtıyorlar, çünkü resim yapıyorlar, çünkü oynuyorlar.. Öğretmen hal ve hareketleriyle kendisini dayaya zorlayan bütün bu halleri bir felaket

olarak göstermek istiyordu. Ben ona önce disiplinin ne demek olduğunu anlattım. Köstüklük ve yaramazlık gibi gösterdiği şeylerin aslında doğal ve çocukların beden, düşünce, duygu ve irade açısından gelişmelerine zemin hazırlayan nedenler olduğunu, bir eğiticinin görevinin doğanın başısladığı yürütmek, koşmak, bağırarak oynamak gibi eğilimleri yok etmek değil, teşvik etmek ve eğitmek olduğunu anlayabileceği kadar tekrar ederek, somut örneklerle anlattım. Esasen zeki ve duyarlı bir insan olan genç öğretmen:

-Desene ki disiplini bozan hep bizmişiz! dedi.

İşte kurtarılacak gençler; böyle doğrulara karşı çıkan vicdan sahibi gençler veya ihtiyarlardır. Ancak böyle duygularla hazırlanmış unsurlardır ki bir düşünmenin, fikir yürütmenin etkisiyle eğitim metodlarına tamamiyle yeni ve geçerli bir akım vermekte tereddüt etmeyeceklerdir. Ülkede bu gibilerin sayısı sanıldığından da fazladır. Bu hür vicdanlar bizden bilgi istiyorlar. Diğerlerine gelince onlar döğmekten, korkutmaktan, ezberletmekten, bütün resmî yönetmeliklere, uyarılara rağmen yine vazgeçmeyeceklerdir. Gerçi onların inancı değişmez. Fakat hiç olmazsa onları da mekanik olarak çalıştırmak, zararlarını azaltmak imkânı olsun vardır. Sopyayı elden bırakmayan bir ikisini kovmak, sonra da bütün meslek arkadaşlarına teşhir etmek. Belki bu şekilde diğerlerine söz anlatmak mümkün olabilir. Bu birkaç baskıcı öğretmenin cezalandırıldığı gün; eğitimimizde büyük bir inkılâbın ilk adımı atılacaktır.

Okulda disiplinden sonra ahlâkî faaliyetlerin belki en büyük etkeni maddî şartlardır. Bunlar; okulun binası, bahçesi, konumu, çevresidir. İrade, pis, karanlık bodrumlarda, dar sınıflarda tam olarak gelişmesi için gerekli gıdayı bulamaz. Maddî şartlar hâkimdir. En genç şahsiyetler bile böyle karanlık mezarlarda tembelleğe; sefalete, uyusukluğa düşer. Gerçi bu tesirler farkına varılmaksızın, anlaşılmadan olur, ama her zaman kuvvetli birer tesirdir. İçerisine güneş girmeyen, binası içinde hareket edilemeyen bir okulda faaliyet veya faaliyet eğilimi nasıl gelişebilir? Orada arzu ve isteklerin yaşaması zordur.⁸

⁸Hiç kimse inkâr edemez ki bugün bir batıl ile bir doğulunun ruhunu ayıran büyük farklar arasında doğulularda "hayat ve doğaya karşı gösterilen saygısızlık" belki en önemlisidir. Bize hayatı, hareketi sevdiremeyen, bizi karanlık, kimsesiz yerlerde yaşamaya alıştıran arzu ve istek körlüğüne ne zaman ele alıp incelesen, bunda evlenimizin, okullarımızın büyük etkisini görürüm.

Hava, ışık sadece beden sağlığının değil, ruh sağlığının da şartlarındandır. Hayatın ve hareketin girmeyeceği yerde beden yaşamıyacağı gibi ahlâk da gelişemez. Onun için kırlarda, dağ başlarında, şehir ve kasabaların dışında yapılan açık hava okulları; ahlâk terbiyesi için en uygun maddî çevreyi oluşturur. Özellikle bizim gibi toplum ahlâkı her türlü asılsız inançlarla dolmuş, kokuşmuş bir memleket, okullarını böyle doğal ve sakin bir çevreye götürmekle yeni bir neslin oluşumu için en uygun maddî şartları sağlamış olur. İşte İngiltere'de ve Almanya'da dağ başlarına kurulan yeni okulların bakış açısı.

Maddî şartların tabii şartlardan sonra önemi ne olursa olsun yalnız başına bina, bahçe, çevre hiç önemli değildir. İlkokullara varıncaya kadar bütün okullarımızın bahçelerini parklar, binalarını köşkler haline getirebilirsiniz, fakat eğer içine eğitim verecek insanları koyamazsanız gerçekte meydana getirdiğiniz yeni çevre, yeni bir eğitim çevresi değil, daha geniş ölçüde kötülük edebilecek yeni bir zulüm ve baskı çevresidir. Gerçi oluşturulan bu yeni çevrede maddeten herşey değişmiştir. Gözle görülen, ellerle tutulan herşey yenidir, fakat asıl karakteri oluşturan, insan yetiştiren etken değişmemiştir. Çünkü disiplin, yine eski baskıcı disiplin, eğitimciler yine o eski çobanlardır. Bütün eğitimlerin en büyük sırrı bu disiplinde gizli olduğu içindir ki bilgisi en sınırlı; fakat eğitimin amacının ne olduğunu anlamış bir öğretmen, dünyanın en kötü bir mahalle mektebinin karanlık odasında belki gelecek nesiller üzerine nurlar yağdıracak, idealler verecek; en bilgili fakat eğitimin baskıda olduğuna inanan bir insan; saraylar gibi muhteşem ve mükemmel bir okulda adam yetiştirmek için en ufak bir tesiri yapamayacaktır.

Hür ve vicdana dayalı bir disiplinin insan yetiştirmekte ne kadar kuvvetli bir etken olduğunu göstermek için Öğretmen okulu ve Hukuk okulu öğretmenlerinden bir arkadaşımın naklettiği olayı buraya yazıyorum:

İlk öğrenimimi 1304 tarihinde Trablusgarp'da "Mezran" çevresinde bir okulda tamamladım. Hocamız Konyalı cahil bir Türk idi. Fakat eğitimde sağduyu sahibi bir insandı. Hocamın metod eğitimine dair bazı anılarım vardır. Sözgelisi teneffüs zamanlarında her birimizi

yaşlılarıyla biraz güleştirdi. Gilreş bu mahalle mektebinin beden terbiyesi idi. Sonra çocuklardan biri gelse de arkadaşından şikayet etse hiç dinlemezdi. Öğretmen bu hareketiyle arkadaşlar arasında güzel bir görgünün de kurulmasına öncüllük ediyordu. Okul paydos olunca çocukların el ele tutuşarak gitmelerine bir tırlılı izin vermezdi. Böyle birbirinin kuvvetinden yardım dilenen çocukları görürse: "Ayrılın. Adamsanız yalnız yitiriyün!" derdi. Hoca bu sözleriyle bizim gururu muza dokunarak bizi yalnız başımıza yitirmeğe, kendi kendimizi idareye alıştırdı. Bir de oyunla, faaliyete ilgili şeylere kesinlikle yasak koymazdı. Örneğin biz okuldan evimize giderken genellikle deniz kenarında taş sektirirdik. Hoca bunu görür, hiç darılmazdı. Bu mahalle mektebinden çıkıp da ortaokula gidenler, hep serbestlikleriyle tanınıyorlar, ceza alıyorlardı. Bu öğretmenin çocukları üzerindeki etkisi her halde bilyüktü. Trablusgarp'ımızı İtalyanlara karşı savunan subaylarımız arasında bile "Mezran"ımızın bu sıradan mahalle mektebinde yetişmiş ilç kahraman vardı.

Ben bu olayı dinlediğim zaman adeta titriyordum; ne yazık ki ismini hatırlamadığı bu cahil hocayı bulmak ve kendisine sevgi ve saygımı göstermek istiyordum. Yine bu olayı dinlerken hür bir eğitimin, hür bir disiplinin insan yetiştirmekteki önemli rolünü her zamandan fazla iyi görüyordum sanıyordum. Ve kendi kendime düşünerek: ne olurdu, diyorum, liselerimizin hiç olmazsa onda biri böyle bilgisiz, fakat eğitimde sağduyu sahibi, hürriyetçi eğitimcilere sahip olsaydı! Ne olurdu senelerden beri program çizeceğimize, eğitim-öğretim düzenlemeleri yapacağımıza okul eğitiminde hürriyet lehine propagandalar yapsaydık. Yapsaydık da bugün bizi idare edebilecek birkaç sağlam kafaya sahip olsaydık! Eğitim-öğretimde yapılacak bütün yeniliklerin temelini bu "eğitimci seçmek, eğitimci temin etmek meselesi" oluşturuyor. Kısacası maddî şartların tesiri, manevî şartlardan sonra gelecektir. Onun için eğer biz faydalı bir iş yapmak istiyorsak öncelikle hür disiplini okula sokacağız; önce hapisaneleri okul yapacağız, sonra okullar için bina arayacağız. "Kulübede hürriyeti, sarayda diktatörlüğe, baskıya tercih etmek"; eğitim ve disiplin meselesindeki inancımızın özeti olmalıdır.

Eğitimcilerimizin birinden duymuştum. Sonra gazetelerde de okun-

du: Vakıflar bakanlığında bir komisyon, vakıf okullarını yenileme için çaba gösteriyormuş. Bulunan çare de vakıfların birkaçını bir araya getirip büyük okullar yapmaktır. Ben bütün yenilik çalışmalarımın sadece okul binası üzerinde dolaştığını sorup anladığım zaman düştümdüm ki: Vakıflar bakanlığı böyle bir girişimle belki hapishaneleri -burada dar, karanlık, havasız vakıf okullarımızı kastediyorum- saraylara çevirecek, fakat bu hapishaneleri okul yapmış olmayacaktır. Çünkü bir milletin eğitiminde yapılacak bütün yeniliklerin en büyük, en önemli sırrı "adam yetiştirmenin hâkim şartlarını anlamak" noktasındadır. Bu noktadan hareket etmeyen bir yenileştirme, maddeten ne kadar cazip ve uygun olursa olsun daha ilk adımda aksayacaktır. Bu millet, eğitim-öğretim işlerinde nitelikle niceliğin ayrı ayrı şeyler olduğunu anladığı gün, hayırlı ve verimli yenilenmenin sırlarını da anlamış olacaktır.

Ahlâkî duyguları kuvvetlendirecek vasıtalar; sadece okulun ahlâkî eğitiminde değil, beden terbiyesinde, fikir terbiyesinde ve duygu terbiyesinde de vardır. Bu üç terbiye de dolayısıyla ahlâk terbiyesinin oluşumuna hizmet edecektir. Beden terbiyesi bir yandan azim, kararlılık ve cesareti geliştirirken bir yandan da bedeni iradenin faaliyetine uygun kuvvetle, dayanıklılıkla donatacak, böylece fikir terbiyesi ahlâkî faaliyete düşünceleriyle öncelik sağlayacak, duygu terbiyesi, asil ve güzel eğilimleri geliştirecek, sonuçta ahlâk terbiyesinin oluşumunu etkileyecektir.

Öyle ise beden eğitiminin bütün vasıtaları ; dolayısıyla ahlâkî eğitimine de hizmet edecektir. Özellikle futbol gibi eğitici oyunlar iradenin okulu gibidir. İngiltere'de, Amerika'da futbol oyunlarına verilen fazla önem, böyle eğitici bir düşüncenin sonucudur. Futbol, yalnız iradeyi değil, önemli ölçüde fikri de, duyguyu da faaliyete sevk eden bir vasıttadır. Bu alıştırmalar, rakipler arasında meydana getirdiği bin türlü zorlukla, teşebbüsü, azmi, cesareti harekete geçirir.

Yeni eğitim anlayışında el işlerine verilen önem de yine böyle eğitime yönelik bir anlayışın ürünüdür. Örneğin on iki yaşından itibaren ilk okullarda yaptırılan tahta kesme, yontma, rendeleme, demir egeleme, tel bükme vs. ekzersizleri ; marangoz yahut demirci yetiştirmek için değil, öncelikle genç beyinleri zorluklar ve güçlükler karşısında çalıştırarak dayanmaya alıştırmak; girişimcilik, azim,

dayanıklılık, cesaret, kendine güven gibi hayat için çok önemli bir takım becerilerle donatmak içindir.

Gezintiler, özellikle öğrenciye yalnız başına yaptırılan gezintiler; ahlâkî faaliyetler için en uygun fırsatları hazırlar. Öğrenci bu münasebetlerle kendi kendini yönetmeyi, teşebbüsü, güçlüklerle, zorluklara karşı koymayı, dayanmayı öğrenir.

Serbest konuşmakta, konferans vermekte bile iradenin oldukça önemli ve özel bir faaliyeti vardır. Bir öğretmen öğrencisini sadece serbestçe söz söylemeye alıştırmak suretiyle bile hayat için çok önemli bir alışkanlık kazandırmış, aynı zamanda da ahlâkî seviyelerinde çok önemli bir değişiklik meydana getirmiş olur. Çünkü serbest söz söylemek, aslında kişinin cesaret ve dayanıklılığını artırır ve kendine güven duymasını sağlar. Diyebilirim ki bir öğretmenin çocuklara ve gençlere herşeyden önce vermeyi düşüneceği en kalıcı ve gerekli alışkanlıklardan biri de sıkılmaksızın söz söylemektir.

Düşüncenin, duygunun oluşumuna uygun olan herşey gibi okulun bütün dersleri de bazan sürekli güçlükleri, bazan ahlâkî konularıyla çalışmaya isteği, azmi, dayanıklılığı, kendine güveni kuvvetlendirecek işlerden sayılabilir. Özellikle tarih, coğrafya gibi birtakım dersler; insanların yaptığı teşebbüsleri, gösterdiği gayretleri, ortaya koydukları cesaretleri, dayanıklılığı anlatan konularıyla ve fizik, kimya, botanik, zooloji gibi birtakım dersler de deneyleri, uygulamaları ile gençlerde faaliyete, hürriyet duygusuna eğilim, azim, sebat ve girişimciliği geliştirecek nedenleri hazırlar.

Örneğin sadece bir hayvanın iç organlarını inceleme işinde, herhangi bir cismin incelenmesinde, türkçe, edebiyat, tarih, coğrafya vb. alanlara yönelik olarak yaptırılacak inceleme ve araştırmalarda daima kişiliği geliştiren, iradeyi faaliyete yönelten fırsatlar, etkenler vardır. Dersler arasında resim dersi, özellikle resim süsleme ekzersizleri ; girişim ciliğin ve dayanıklılığın geliştiricisi, eğitimcisi durumunda dır. Çünkü resim süslemesi; yaratıcı duyguları, kişinin faali yetini ve zihinsel yeteneklerini en fazla harekete geçiren bir vasıttadır. Dolayısıyla kişiliğin çok daha iyi bir biçimde gelişmesini sağlar. Bir

insanın büyük cesaretini⁹, teşebbüsü nü, azmini, dayanıklılığını gösteren her olay; gençlerde cesaret, teşebbüs, azim, sebat fikirleri, duyguları için canlı fırsatlar olacaktır.

⁹ Bu gibi inceleme konuları en fazla kimyada bulunur. "Kimya Deneyi" deyince mutlaka büyük ve zengin laboratuvarlarda yapılacak deneyler akla gelmemelidir. Gerçi birçok deney için bu şekilde büyük ve önemli araçlara ihtiyaç vardır. Fakat öğretimde eğitim unsurunun öğretim unsurundan öncelikli olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla okulun bahçesinden, kırlardan toplanan bir iki taş parçasının incelenmesi de bir amonyakın elde edilmesi kadar eğitime etki edebilir. Önemli olan şey; çıkarılacak cisimlerin değeri değil deneylerin çeşidi ve konunun eğitimle ilgisidir.

Üçüncü Bölüm Duyuların Faaliyeti Ortaklaşa Gerçekleşir

Çocukla ilkel insanın gelişiminde ruhla beden ortaklaşa çalışmıştır. Duyuların faaliyetindeki ortaklık; kişinin mutlu bir hayat sürmesini ve böylece gelişmesini sağlar. Duyuların ortak faaliyeti; eğitimimizde hiç gözönüne alınmamış bir durumdur. Ortak faaliyet; el işleri, resim gibi derslerle oyunların ve hareketli öğretim yöntemiyle rinin ayırdedici özelliğini oluşturur.

Çocukla ilkel insanı incerseniz faaliyetlerinde çeşitli kuvvetlerin ortaklığını ve etkisini görürsünüz. Çocuk yeni bir manzaranın karşısında, yeni gördüğü şeyin etkisinde kalarak hareket eder, koşar. Bedeni faaliyettedir, eşyayı elleriyle kontrol eder, dokunma duyuları, adaleleri faaldir. Sadece dokunmakla da kalmaz, aynı zamanda eşyanın şeklini, rengini, durumunu inceler. Gözüyle dikkati son derece uyanıktır. Koklamak ve tatmak ister, koku alma duyuları hareket halindedir. Sallar, vurur, sesini duymak ister. İşitme melekesi de bununla ilgilenir. Yerinden kaldırmak, şeklini değiştirmek, kırmak ister. Teşebbüsü, merakı ve hayalgücü hareket halindedir. Çocuk bütün bu işleri sevinçle, büyük bir ilgi ve merakla, tutkuyla yapar. Başarıları zevkler, başarı sızlıkları üzüntüler doğurur : duyguları etkilenmiştir.

Görülüyor ki çocuk yalnız görmekle, yalnız işitmekle, yalnız dokunmakla yetinmiyor; hem görüyor, hem tutuyor, hem bozuyor ve hem de değiştiriyor. Bundan da anlaşılıyor ki hareket eden yalnız bir şey, yalnız bir kuvvet değildir. Bu faaliyette çeşitli kuvvetlerin katılımı, ortaklığı vardır. Beden faaliyeti, ruh faaliyeti ile birleşiyor; ruh bedensiz işlemiyor; beden ruhu etkilemeksizin çalışmıyor, beden faaliyeti ruhun üzerine tesirsiz kalmıyor. Medeniyetin gelişmesi, ilerlemesi de böyle olmuştur. İkel insanı modern insan haline getiren gelişme de böyle karşılıklı etkileşimin ve ortaklaşa faaliyetin bir sonucudur. İkel insanlar da dinleyerek, görerek, kitap okuyarak değil,

çocuklar gibi ellerini, gözlerini, kulaklarını işleterek, gördüklerini ve hissettiklerini mukayese ederek, düşünerek, bütün bu faaliyetlerinde zevkler ve acılar duyarak, faaliyeti isteyerek, istediğini yaparak ilkelikten kurtulmuştur. Bizim önemsiz gördüğümüz eller -çocukla ilkel insanın gelişimini sağlıklı bir biçimde incelerseniz görürsünüz ki- çocuğu yetişkin insan haline getiren, medenî insanı ikellikten kurtaran en önemli vasıtalarından biri olmuştur. Duyuların faaliyetindeki bu ortak hareket etme özelliği sebepsiz, faydasız bir şey değildir. Amaç itibariyle kişinin huzur ve mutluluğunu temine yöneliktir. Çünkü çeşitli kuvvetlerimizin birlikte hareketini sağlayan konular vardır ki bunlar bizim için fayda temin eder. Yine bunun gibi kuvvetlerimizi harekete geçiren, gelişmeye ve büyümeye yönelten, çıkarlarımızı önemli ölçüde ilgilendiren konular vardır. Bedenin çeşitli kısımları ile ruhun birtakım kuvvetleri ortak bir çalışma içine girdikçe bu kuvvetlerin faaliyeti artar ve bu farklı kuvvetlerin faaliyetinden birtakım hazlar duyarız, bu hazlar bizde mutluluklar doğurur.

Bu ortaklık; kişinin olgunlaşması amacıyla yöneliktir. Çünkü faaliyetinde bulunan melekeler birbirleri için düzenleyici ve eğitici görevini üstlenir, birinin faaliyetini diğerinin faaliyeti güçlendirir. Eşya ile ilgili olarak duyguları harekete geçiren herşey gözleri dikkate zorlar. Duyulardan birinin hatasını diğerinin tecrübesi düzeltir. Gözlerimle yanlış algıladığım bir şekli, bir boyutu, ayaklarımla, dokunma duyularıyla düzeltirim. Birinin üzüntülerini diğerinin zevkleri ortadan kaldırmır. Bedenin birşeylerle uğraşmasının aklıma, kişisel eğilimlerime verdiği haz ve mutluluk bende vücut olarak duyduğum acıları unutturur.

Kişinin mutluluğunda ve gelişmesinde duyuların ortaklığı ve yardımlaşması, okullarımızın eğitiminde hiç de anlaşılmamış esaslardandır. Öğretmenlerimiz beden işlemeden düşüncenin yalnız başına doğduğunu ve geliştiğini zannederler. Menfaatî harekete geçirmeyen, dikkati, merakı, heyecanı doğurmayan bir uğraşmanın fikir, duygu ve irade üzerine bir etkisi olduğunu sanırlar. Eğitim denilen şeyin; yalnız kulakları, yalnız hafızayı doldurmakla verilen birşey olduğunu sanırlar. Bunu böyle bildikleri içindir ki çocuğu en doğal ve meşru haklarından: elini, kolunu, gözlerini, hayâl gücünü kullanmaktan, oyundan, hare-

ketten alıkoyarlar. Görgüsüz, isteksiz, heyecansız, faal, duygulu ve ahlâklı insanlar yetişebileceğine inandıkları içindir ki kımıldanmayarak ezberletirler ve her türlü karşı çıkışı önlemek için korkuturlar.

Bedensel, duygusal, iradeye ve düşünceye dayalı bütün eğitim yöntemlerinde çeşitli kuvvetlerin ortaklık ve yardımlaşma içinde bulunmaları en esaslı ve en önemli şarttır. Onun için düşünce eğitimi meselesinde de sadece göz, sadece kulağı tek tek ve soyutlanmış olarak eğitmeyi değil; gözü de, hafızayı da, dikkati de, düşünme yeteneğini, duyguları, iradeyi ve insanın yaratılışında mevcut bütün eğilimlerini de birlikte eğitmeyi düşünmeliyiz.

İşte; genel eğitimde yalnız hafızayı değil, aynı zamanda bedenin çeşitli kısımlarını, düşüncenin bütün kuvvetlerini, duygularını, heyecanlarını, iradeyi faaliyete getiren resim, el işleri gibi hareketli ve olumlu vasıtaların büyük önemi...

İşte; çocukların ellerini, kollarını, ayaklarını, bütün bünyelerini, beş duyusunu, dikkatlerini, hafızalarını, hayal güçlerini, taklitlerini, buluş yeteneklerini, birilerini sevme ve övme eğilimlerini, sahip olma ve bir birlerine üstünlük kurma duygularını, teşebbüslerini, zorluklara dayanma azmini köreltmeyen, uyutmayan, tam aksine işleten "Frobel Eğitim Metodu"nun, ana okullarının büyük önemi...

İşte; gençlerin vücudu gibi zekasını, duygularını, teşebbüslerini, kararlılık ve dayanıklılığını, cesaretini faaliyete sevk eden, sonuç itibarıyla : sağlam vücutlu, zekî, duygulu, girişimci, zorluklar karşısında dayanmasını bilen, kendine son derece güvenen mükemmel şahsiyetler vücuda getiren futbol gibi eğitici oyunların, dağ gezintilerinin, seyahatların eğitim açısından büyük önemi...

İşte; eğitim-öğretimde doğruya, öğrencinin hafızasına başvuracağı yerde bilginin ortaya çıkışında düşüncenin, ahlâkın, duygunun kuvvetlerini birleştiren, sevdiren, anlatan, anlattığını yaptırarak anlatılan hareketli yöntemlerin büyük önemi...

İşte; okullarımızda senelerden beri harcanan paralara, emeklere, zamanlara, değiştirilen programlara, yazılan kitaplara rağmen vücutlu sıska ve kanbur, zekası felce uğramış, duyguları uyusmuş, iradesiz, korkak, her biri bir tutsak ve zavallı insanlar yetiştiren sakat eğitimin, öğretimin yarası!

Onun için eğer biz adam ne demek olduğunu ve adam yetiştirmek metodunu tam manasıyla anladıysak eğitim ve öğretim işlerinde bu ortakçı ve birbirini etkileyici eğitim esasını unutmamalıyız. Yalnız hafızayı şişirmekle, yalnız düşünceye başvurmakla herşeyi yapmış bitirmiş olduğumuzu sanmayalım. Ve bu tür inançlar varsa bunları olabildiğince çabuk ortadan kaldıralım. Çünkü sıraların üzerinde bütün yılları boyun eğmeyle, sessizlikle, dinleyerek geçen bu mini mini çocuklar, yarın baskıcı, kuvvet sahibi zalimleri aynı teslimiyet, aynı boyun eğiş ve aynı kaderci anlayışla dinleyecek olan gençleri meydana getirecektir. Çünkü bugünkü baskıcı anlayışın ürünü; yarınki tut-saklıktır. Ayrıca şuna çok iyi inanmalıyız ki; hafıza, fikir pahasına bedeni, duyguyu, iradeyi ayrı ayrı birer yaratık gibi anlayan eğitim; bu sahada ilerlemeyi engelleyici ve yok edici bir eğitimidir...

Dördüncü Bölüm

Duyuların Gelişiminde Doğal Bir Düzen Vardır

Çocukla ilkel insanda beş duyu diğerlerinden fazla hareketli ve mükemmeldir. Çocukta bedensel faaliyetin en önemli itici gücü; eşyanın dış görüntüsünün zihinde bıraktığı tesirlerdir. Millî eğitimimizin amacı; bünyesi çürük, düşüncesi sakat, kalbi donmuş, ahlâki düşük bir yaratıktır. Hayvanları bilgili insan yapmayı düşünüyoruz; önce hayvanları insan yapmayı düşünmüyoruz. Sık sık yapılan tekrarlarla hafızayı doldurmak mümkündür; fakat bu durumda değişen şey eğitim değil, hafızanın yüküdür. Duygular arasında bazıları erken, bazıları geç oluşuyor. Örneğin irade mükemmelle ulaşmadan önce birtakım faaliyet aşamalarından geçiyor. Eğitimimizde yapılacak en büyük inkılâp; "kafa sallamakla adam yetiştirilmez" inancının öğretmenlerimizin kafasına girmesindedir.

Acaba çocukla ilkel insanda düşünme, hayâlgücü, soyutlama gibi duyular hep birden mi gelişip olgunlaşıyor, yoksa bu gelişme ve olgunlaşmada bir sıra var mıdır? İlk oluşan ve gelişen duyular olduğu gibi oluşumu ve gelişimi daha sonra olan duyular vardır. İlk oluşan duyular nedir? Asıl duyular, yani beş duyudur. Çocuklukta ve ilkel insanda da beden, görme, işitme, dokunma, tatma, koklama bütün diğer duylardan önce faal ve bütün diğer duylardan fazla olgunlaşmıştır.

Çocuklarda beden ile duyular faaliyettedir: Çocuk daha doğduğu andan itibaren hareket etmeye başlar. Ellerini, kollarını sallayarak eşyayı tutmak, üzerlerine atılmak ister. İnsanların, hayvanların, ağaçların, evlerin seyredilmesi, çocuk için bir mutluluk kaynağıdır. Bu çeşitli varlıkların duyular üzerinde yaptığı tesirler; bedensel hareketlerinin en büyük kaynağıdır. Yalnız bedensel faaliyetinin değil, fikir, irade ve duygu gibi faaliyetlerinin de kökü, temeli, beden ve duyuların faaliyetinde gizlenmiştir. Çocukta bedensel ve duygusa¹ kuvvetlerin bu

faaliyeti olmadıkça diğer kuvvetlerin gelişmesi ve olgunlaşması imkânsızdır. Onun için doğa sadece duygusal ve bedensel faaliyeti geliştirmekle kalmamış, bunu sağlayacak vasıtaları da çocuğun yaradılışına bağışlamıştır. Bu nedenle çocuk, duygularının ve sonra hayalgücünün sadece tesirlerini almaz, bu tesirlerin sonucunu da çeşitli vasıtalarla dışarıya doğru yayar. Kısacası vücudunu, ellerini, kollarını sallar, hareket eder, koşar, uçmak ister, bağırır, çağırır, ağlar, resim yapar, topraklara bulanır, dalları keser, kağıtları, kitapları yırtar, bütün bu eğilimler yaratılıştan gelir. Yaratıcı güç, baktırmak, işittirmek, ellerini kullanılmak, söyletmek, resim yaptırmak için bütün eğilimleri, bunlarda rol oynayan etkenleri çocuğun kafasına gömmüştür. Eğer çocuk söz söylemeden, söz anlamadan önce koşuyor, oynuyor, gülüyor, ağlıyor, resim yapıyorsa, gerçekte tabiatın ruhsal ve bedensel gelişmesi için çizdiği hareket çizgisini, izi takip ediyor demektir.

Bedensel ve duygusal faaliyetten sonra yavaş yavaş hafıza, hayalgücü faaliyetlerini ortaya koyuyor. Çocukla ilkel insanda düşünme yeteneği, normal bir insanın düşünme yeteneğine hiç benzermez. Bu, son derece ilkel bir şeydir. Buna karşılık akıl, soyutlama gibi düşünce melekelerinin gelişimi hayatın daha geç devirlerinde olur; diğer bir tabirle zekâ; bu gelişme aşamalarını daha geç gösterir.

Ailede, okulda verilecek doğal ve meşru bir çocuk eğitimi kuvvetlerin bu mükemmel ve gelişim sırasını göreceklerdir. Fakat bunu görmek için öncelikle çocuğun hürriyetine saygı duymayı öğrenmek gerekir. Bizim gibi, çocukları huzur ve rahatı bozan felaketler olarak tanıyan ülkelerde bunu görecek gözler henüz açılmamıştır. Fakat biz de elbette "çocuk eğitimi" adına ailede, okulda birşeyler yapıyoruz. Yaptığımız şey; çocuğu kımıldamaktan, görmekten, işitmekten, tutmaktan, söylemekten, gülmekten, dinlemekten, resim yapmaktan, ellerini işletmekten, oyunlarından, oyuncaklarından, kurduğu hayallerden, mutluluklarından yasaklamaktır! Çünkü bütün faaliyetler, hürriyetler; bizim taparcasına benimsediğimiz "esir terbiyesi"ne aykırıdır. Onun için çocuk kımıldarsa, koşarsa haylazdır; söze karışarsa arsızdır; oynarsa akli oyundadır; resim yaparsa günahdır. Gerçi biz de çocuk eğitimi için birşeyler yapıyoruz; fakat bütün yaptığımız: çocuklarda ilk oluşan ve gelişen kuvvetleri, eğilimleri, yönelişleri yoketmek,

öldürmek, uyutmak, köreltmektir! İşte bütün çabalarımız, fedâkârlıklarımız; bu meşru ve doğal faaliyetleri ortadan kaldırarak insanları hayvanlaştırmak noktasında yoğunlaşıyor; ve bu tür baskıları, zulümleri yaparak "uslu adam" yetişeceğine, böyle yetişen insanların da kendileri, aileleri, toplumları için hayırlı birer eleman olabileceğine inandığımız için yapıyoruz. Eğitimimiz de böylece amacına uygun insanı yetiştiriyor: Bütynesi çürük, fikri sakat, kalbi donmuş, ahlâkı bozuk bir yaratık!

Doğanın, yeteneklerin gelişimine koyduğu nizam hâkimdir. Bedenin ve duyuların faaliyetiyle gelişmeyen bir zekâ olgunlaşamaz. Elleri, gözlerini, bedenini kullanamayan bir insanda dikkat de yoktur. Dikkati olmayan bir insanda düşünme ve karar verme melekesi de sağlıklı biçimde oluşamaz. Düşünme ve karar verme yeteneğinden mahrum bir kafa da iyiyi kötüden ayırdedemez. Bütün bu imkanlara sahip olamayan bir zekanın da oluşması imkânsızdır. Eğer akıllı, düşünmesini bilen insanlar yetiştirmek istiyorsak; öncelikle doğanın nizamını takip ederek zekâyı bütün safhalarından geçirmeliyiz. Yoksa bu amaç ezberletmekle, okutmakla elde edilecek bir amaç değildir. Bir çocuk hareket etmeyi, yürümeyi, koşmayı bilmiyorsa, ellerini, gözlerini kullanamıyor, söz söyleyemiyorsa bu çocuğun düşünce açısından gelişmesi ve olgunlaşması mümkün değildir. Bir insan eşyanın en kaba farkları, zıtlıkları üzerinde birşeyler göremiyorsa, kararlar veremiyorsa, öyle bir insanda sağlam bir düşünce de oluşamaz.

Okullarımızda ellerini gözlerini kullanamayan, yürümeye sını, oturmasını, söz söylemesini, söz anlamasını bilmeyen öğrenciye ilimler, fenler okutuyoruz ve böyle yaparak adam yetişeceğini zannediyoruz. Bilgi olsun, düşünce eğitime hizmet etsin diye biyoloji, zooloji okutalım diyoruz. Fakat düşünmüyoruz ki bu gençlerin birçoğu en ilkel bir göz terbiyesinden bile yoksundurlar. Eşyanın en kaba farklarını bile algılamaktan acizdirler! Birtakımlarına da ahlâktan, terbiyeden söz ediyoruz fikir yürütüyoruz; düşünmüyoruz ki bunların kafaları henüz ahlâkî konular gibi soyut şeyler düşünecek kadar gelişmiş, olgunlaşmış olmak şöyle dursun, somut şeylerin bile en kaba ve en belirgin özellikleri hakkında sakat düşünceler taşıyorlar! Yazma dersleri okutuyoruz. "Yazın! Yazın! Yazdıkça açılırsınız!" diyoruz. Fakat

düşünemiyoruz ki bu zavallılar henüz konuşmasını bile bilmiyorlar! Jimnastik gösteriyoruz, düzenli hareketler yapmalarını istiyoruz, fakat düşünmüyoruz ki henüz tabiatın içgüdü şeklinde öğrettiği kaba jimnastiği, hareketleri, oyunları yapamıyorlar! Hep hayvanları bilgili insan yapmak istiyoruz, önce hayvanları insan yapmayı hiç düşünmüyoruz. İnsanın herşeyden önce kitap ezberlemekle, hocasını dinlemekle terbiye alacağı hakkındaki inancımız korkunçtur. Çünkü en sıradan bir mahalle mektebinden en önemli eğitim kurumlarına kadar bütün okullarımız bu hayâl peşinde koşuyor. İşte eğitimcileri düşündürecek bir olay:

Birgün Çarşıkapısı'ndaki Terakkî Kütüphanesi'nde oturdum. İki efendi geldi, dükkanın önünde durdular, uzun zaman bakındılar, Hukuk Mektebi'nde okunan kitaplardan birini sordular. Bunu sorarken efendilerden biri az kalsın kitapçının üzerine dülüşüyordu. Nihayet sarhoş gibi sallana sallana gittiler. Bunlar hangi okulun öğrencisi diye sordum Kitapçı: Hukuk Mektebi'nden! dedi. Ben orada düşünmeye başladım. Kendi kendime dedim ki: Yürütmesini, ayakta durmasını, söz söylemesini bilmeyen bu insanlar nasıl hukuk adamı olacaklar? Belki, dedim, hukuk tabirlerini, kanunlarını ezberleyecekler, fakat hiçbir zaman adam olamayacaklar! Eğer okul bu tür insanları mutlaka hukuk adamı yapmayı kendisine ilke edinmişse, öncelikle insan yetiştirmek yollarına başvursun, kısacası okul binasının yanına bir de jimnastik salonu açsın; bu ilkel yaratıkları idare hukuku, devletler hukuku dershanelerinden önce beden eğitimi salonlarından geçirsin, onlar öncelikle hareket etmeyi, yürümeyi, ayakta durmayı, söz söylemeyi ve anlamayı öğrensinler; sonra devletlerin, idarelerin hukukunu öğrensinler. Çünkü insan hayvanlıktan önce beden eğitimiyle çıkıyor; yürümeyi, görmeyi, işitmeyi bilmeyen bir insan düşünce eğitimine hangi yoldan varacak?

Gerçi çok tekrar ve taklit yoluyla bu gibilere de birşeyler öğretmek, hafızalarına birşeyler doldurmak pek mümkündür. Fakat bu şekilde değişen şey ne yazık ki eğitim değildir, hafızanın yüküdür. Size en tanınmış hayvanlar hakkında ileri sürülen görüşleri, en kusursuz sınıflandırmaları, en sağlam bilgileri söyleyecekler, fakat hiçbir şey anlamayarak, size en yüksek ahlâk prensiplerinden, kurallarından sözedecekler, duygularında, iradelerinde bu bilgiler hiçbir değişiklik

yapmaksızın; en parlak sözlerle, cümlelerle tanımlar, incelemeler yapacaklar, edebiyatçı, şair süsü takınacaklar, en sıradan duyguları hissetmeksizin ve en belirgin güzellikleri farketmeksizin... Çünkü yalnız başına hafıza hiçbirşeydir. Yalnız başına hafıza ne parlak bir zekâ, ne ince bir duygusallık, ne de kuvvetli bir iradedir. Bu nihayet zihnin bir mekanik hali, olumsuz bir faaliyetidir. Bu o kadar sıradan ve ucuz bir kuvvettir ki yaratıcı güç bunu hayvanlardan, aptallardan bile esirgemiştir!

Düşünce melekelerinin gelişiminde doğanın koyduğu uyumluluk, sadece düşünce melekeleri için değildir. Bu nizam ve intizam duygu ve ahlâk melekelerinin gelişiminde de vardır. Bu melekelerin gelişiminde de bazıları diğerlerine göre öncelik gösterir. Örneğin duygu melekelerinin gelişiminde çocukla ilkel insanda en önce oluşan duygusal eğilim; hoşlanma ile hareket gibi kişisel eğilimlerdir. Oysa vatan sevgisi, insanlık sevgisi gibi sosyal eğilimlerin, gerçeklik ve güzellik sevgisi gibi yüce eğilimlerin ortaya çıkışı hayatın daha geç devirlerinde olur. Duygular bu doğal sırayı izlemedikçe olgunlaşamaz: Bir çocuk düşününüz ki ailesinin, öğretmenlerinin bilgisizliğine kurban olarak, sahiplenme, rekabet, gurur gibi doğanın daha küçük yaşlarda uyandırdığı duygulardan mahrum bırakılmış; böyle bir insanın kalbinde doğrudan doğruya vatan ve güzellik gibi yüce duyguların uyanabileceğini düşündür müsünüz?

Beyoğlu'nda arkadaşlarımla oturduğum bir islâm muhallebicisi vardır. Bu muhallebicinin bulunduğu yer, Beyoğlu'nda ticarete en uygun yerlerden biridir. Böyle olmasına rağmen bu muhallebici Beyoğlu'nda en az para kazanan muhallebicidir. Bulduğu yer itibarıyla ve yaptığı iş bakımından daha olumsuz şartlarda çalışan diğerlerinden ticaret bakımından geri kalmasının nedenlerini aradık, bunu duvarların badanasızlığında, sinek pislikleriyle dolmuş levhalarının iğrenç görünümünde, hizmetçilerinin rengi solmuş kirlî peştemallarında bulduk. Özellikle bir neden vardı ki hepsinden fazla bu ilgisizliğin sebebi oluyordu : Dükkanın küçük kapısından içeri girenler kendilerini hizmeti meçhul ve esrarengiz bir "yeşil küp" karşısında buluyorlardı! Bu yeşil küp olanca çirkinliği ile müşterilerin üzerinde anlaşılan veya anlaşılmayan etkiler yapmaktan geri kalmıyordu. Biz

iyi tanıdığımız bu muhallebiciyi uyarmayı hem bir vatanî görev, hem de eğitici bir tecrübe saydık. Yeşil küplü oradan kaldırıp başka bir yere koymasını senelerce tavsiye ettik. Fakat bütün öğütler, tavsiyeler, düşünmeler hep boşa gidiyordu. Muhallebici yeşil küplün yerinden oynatılmasında hiç bir fayda görmüyordu. Hele çırakların önlüğünlü iki günde bir değiştirme teklifini büsbütün anlamsız buluyor ve israf olarak düşünülüyordu. Biz onun paraya düşkün bir insan olduğunu düşünerek "Küplü kuralım, parasını sana verelim" dedik. Aldığımız cevap; "Siz kırarırsanız, ben de yenisini alırım." oldu! "Yeşil küp, bizim duygusal gelişimimizi ortaya koyan canlı bir eğitim dersi olmuştu..."

Ahlâkî değerlerimizin gelişmesi de böyledir : Çocukla ilkel insanda irade yoktur, çocukla ilkel insan içgüdüleri ve dış etkenlerin tutsağıdır. İşte çocukla ilkel insanın bütün davranışları bu tesirlerin işlerine yansımada görülebilir. Çocukla ilkel insanda iradenin oluşumu duyguların ve düşüncelerin oluşumundan sonra meydana gelmektedir. Dolayısıyla irade öncelikle bütün bu faaliyet aşamalarından geçmedikçe olgunlaşamaz. Çocukluğunda koşmamış, oynamamış, kalbi duymamış, fikir almamış bir insan düşününüz; böyle bir insanda irade oluşamaz. Çünkü insan öncelikle hayvanlar gibi hareketi, başıboş davranışı öğreniyor; sonra bu hareketleri iradesiyle değerlendiriyor. Öğrencisini oyundan, hareketten, içgüdülerinden yoksun bırakan bir okul düşününüz; böyle bir okulda gerçek bir ahlâk eğitiminin temelinin atıldığını düşünmek, böyle bir okulda ileride girişimci, hareketli insanların yetişeceğini düşünmek kuru bir hayâldir...

Tabiatın, melekelerin gelişmesinde koyduğu prensipler geçerlidir. Onun için biz eilerimize verilen şahsiyetlere ciddi bir eğitim vermek istiyorsak, kuvvetlerin gelişmesindeki bu düzeni görmeliyiz. Çünkü bu düzen, izlenmedikçe gelişme sağlanamaz. Okullarımız henüz böyle genel eğitim esaslarını anlamaktan çok uzak bulunmaktadır. Bizim eğitimimizde yapılacak inkılapların en büyük kısmını sıradan bir düşüncenin, "Kafa sallamakla insan yetiştirilemez." inancının ilkökul öğretmenlerinin kafasına girmesindedir. Bu düşünce, basitliğine rağmen öğretmenlerimizin anlamakta güçlük çektiği en önemli şeydir. Onlar henüz çocukları insanlaştırmak gereğini anlamaktan uzaktırlar.

Olanca çabalarıyla bütün eğitimlerin temeli olan yaratılıştan gelen içgüdüsel davranışları yok etmeyi, öldürmeyi düşünüyorlar; .Onun için okullarımıza insan giren çocuklar hayvan çıkıyor. Ne okuma, ne yazma, ne tecvid, ne Arapça, ne Farsça ne de matematik, geometri hiçbirsey, hiçbir ders bu eğitim ve ahlâk düşüklüğünün korkunç zararlarını ortadan kaldıramaz. Böyle nesilleri aptallığa, ahmaklığa tutsak eden bir okuma-yazmayı öğretmektense öğretmemek, o okulları hemen kapatmak ve bütün bu okulların öğrencilerini bilgisiz bırakmak daha hayırlıdır. Çünkü doğal bilgisizlik bile okullarımızın eğitim ve öğretimi kadar acımasızca kişiliğin katili olamaz!..

22 Eylül 1321 tarihinde Şirket-i Hayriyye'nin 41 numaralı vapuruna Bursa'dan İstanbul'a dönüyordum. Vapur, hava muhalefetinden Bozburun'u geçememişti; Armutlu önünde demirledi. Biz de karaya çıktık. Yiyecek bulmak için Armutlu'nun bir köylüne gidiyordum; iki bostan arasından geçen, dikçe bir yolu izliyordum. Biraz ötede, tarlanın içinde, başı açık ayağı çıplak bir köylü çocuğu gördüm. Parlak gözlerini çevirmiş bana bakıyordu. Yanımda yine öyle küçüklük bir sefil daha vardı. Birinci çocukla aramızda şöyle bir konuşma geçti :

- Oğlum, köy daha uzak mı?
- On dakika!
- Buralarda yiyecek bulunur mu?
- Köyde!

Çocuğun kesin ve kısa sözleri hoşuma gitti; fakat bu zavallıların eğitimsiz kaldıklarını düşünerek acımağa başladım. Ertesi gün Bozburun'u geçmek için ilerleyen vapurun 48 numaralı kamerasındaydım. Bir aralık kamarot elinden tuttuğu bir çocuğu getirdi. Karşımda oturan müsevî efendilerin yanına sıkıştırdı. Bu çocuğun elbisesinden sıradan bir mahalle mektebi öğrencisi olduğu anlaşılıyordu. Çocuğun durumu bende Armutlu'da gördüğüm çocuğun hatırasını canlandırdı. Bu iki çocuğun muhtemel geleceklerini birbiriyle karşılaştırdım ve bu okul-luyu daha mutlu bulmaya başladım. Çünkü okula gidiyor, diyordum. Fakat bir iki dakika sonra bu düşünceimde ne kadar çok yanıldığımı anladım; müsevî vatandaşlar çocuğa "Senin adın ne? Kaç yaşındasın? Nerede oturuyorsun?" gibi birkaç soru sormuşlardı. Çocuk hemen bir daha kaldırmamak üzere başını önüne eğdi ve öylece hareketsiz kaldı.

Dünyayı görmüyordu. Bir süre sonra başını yavaş yavaş kaldırdı. Cebinden hemen yarım okkalık bir ayva çıkardı. Bunu gevelemeye başladı. Ayvayı yarılamaştı ki bir yandan ağızındakileri oynatıyor, bir yandan da güftesi bestesi anlaşılmayan bir şarkının birbiriyle ilgisiz parçalarını söylüyordu. Bu şarkı parçalarına kedi köpek seslerini hatırlatan sesler de karışıyordu. Artık karşımda bütün mânâsıyla şımarık, nesli bozuk, aptal bir çocuğun hayatını, hareketlerini görüyordum. Armutlu'daki bilgisiz, fakat doğal köylü çocuğunun doğal çehresini hatırlıyor ve bizde eğitim sisteminin çok şükür yaygınlaşmamış olmasından okullarımızın öldürücü eğitiminin büsbütün her yeri kaplamadığını düşünerek teselli buluyordum! Teselli buluyordum, çünkü düşünüyordum ki bu şartlarda okullar yaygınlaşmış olsaydı bu ülkede sağlam nesil kalmayacaktı.

Eğitimdeki yanlış inançlarımız o kadar kökleşmiştir ki bu inançları söküp atmak için inkılaplar gereklidir. Onun için hürriyet ve kişilik katili babaların anaların, öğretmenlerin zararlarını gidermek bile bu ülkenin eğitiminde büyük yenilik yapmak demektir. Zaman bu yenilikleri, inkılapları hazırlayadursun; bu inkılapları, yenilikleri hızlandırmak için bizim düşüncelerine, kanaatlerine başvuracağımız insanlar vardır. Bu insanlar herşeyden önce bilgili insanlar değil, bilgisizliklerine rağmen düşünebilen, duyan ve çalışan insanlardır. Özellikle gençler ve bütün başarısızlıkları tutuculuklarından değil, fakat bilgisizliklerinden ileri gelen genç düşünceli yaşlı öğretmenler.. Yalnız bunlar bizi dinleyeceklerdir. Yalnız bunlar bizimle işbirliği yapacaklardır. Yalnız onlar bütün milletin korumakla görevli olduğu kuruculardır.

Üçüncü Kitap

ÖĞRETİMDE ESASLAR

Birinci Bölüm

Düşüncelerimiz Kişisel Tecrübelerimizin Ürünüdür

Bizde en somut derslere varıncaya kadar bütün eğitim-öğretimimizi temsil eden şey öğrencinin önünde açık duran bir kitapla kırsılda sallanan bir öğretmendir. Çocuğun ilk öğretmeni kendisidir. Medeniyet fikirleri ve bilgileri kişisel tecrübeleri ile üreterek gelişmişlerdir. Kişisel tecrübeyi düzenlemeyen hiçbir söz, hiçbir yazı zekâ için anlaşılır değildir. Gerçek bilgisi çok olanlar her halde çok kitap okuyanlar değil, kişisel tecrübeleri çok olanlardır. Eğitim-öğretim haya tımızın sonucu çocukların kafalarını birtakım kelimeler, isimler, tabirler, cümlelerle doldurmak, bunun da sonucu zekâyı körleştirmekten ibarettir. Öğretmenlikte en büyük sır ; bilgi ve düşünceyi meydana getiren davranışların türünü, biçimini, araçlarını keşfetmektir. Bilginin elde edilmesinde öğrencinin bedenini, duygusunu, düşüncesini ortak laşa davranışa sevk eden bir metod en iyi metoddur. Eğitim ve öğretimde kişisel tecrübenin, faaliyetin düşmanı olan metodlarımızın ürünü ; sağlıksız, beyinsiz, kalpsiz, azimsiz, dayanıksız, korkak gençlerdir.

Bütün ülkelerin tarih eğitim-öğretiminde en çok zarar vermiş, en çok aldatmış bir kanaat varsa, o da bilgi ve düşüncenin kulakla dinleyerek, kitaptan okuyarak, ezberleyerek elde edilebileceği inancıdır. Gerçi bu inanç Türklere özgü millî bir inanç değildir; eğitimce geri kalmış her millette yaşamış ve zararlarını daima hissettirmiş genel bir inançtır. Fakat bu özellikle bizim memleketin okullarında o kadar yerleşmiş, o kadar kök salmıştır ki ilkokuldan üniversiteye kadar bütün okullarımızın eğitim-öğretiminde neredeyse tek ve ortak bir

unsur olmuştur. Yazdırma, okutma ve ezbercilik okulların, öğretmenlerin bütün çalışmalarını sifira indirmektedir. Çünkü herşey öğretiliyor, hiçbirşey öğrenilmiyor. Öğretmenlerimiz zannediyorlar ki düşünceler, ilimler kazandırmak için yalnız dinletmek, yalnız ezberletmek yeterlidir. Onun için okullarımızda ahlâk, mantık gibi en soyut derslerden tutunuz da matematik, coğrafya, zooloji, biyoloji, kozmoğrafya, kimya gibi en somut derslere kadar bütün eğitim-öğretimi temsil eden şey, öğrencinin önünde açık duran bir kitapla kürsüde sallanan bir öğretmendir! Okullarımızı gözle görmeyip de eğitim-öğretimimizin şekli ve öğretmenlerimizin davranışları hakkında kulaktan dolma bilgiler alan bir yabancı zanneder ki ; bu okulların öğrencileri hep körlerden, hep eli ayağı tutmaz kötürtümlerden ibarettir de onun için öğretmenler bilgiyi talihin bu zavallılardan esirgemediği bir uzuvdan, kulaktan dolduruyorlar! Okullarımızda eğitim-öğretimin durumuna uygun olarak bir hüküm vermek gerekirse "Yaratıcının insanlara bağışladığı biricik idrak vasıtası kulaklardır" demek gerekir! Aynı yanlış mantıkla yola çıkarak şuna inanmak gerekir ki ; şekliyle, durumuyla görmek için yaratılmış olan gözler; yine şekliyle, durumlarıyla en ince, en zor hareketleri bile yerine getirmekle görevli eller, insanlara bağışlanmış maddî birer süstür!

Fakat zihin, okullarımızın kalbini yiyip bitiren bu sakat inançların etkisinden kurtulup da doğayı, doğadaki bu çeşitli uzuvların düşünceleri üretmedeki görevlerini incelemeye başladığı an; eğitim-öğretimimizdeki bu sakat anlayışları ne kadar korkunç bir durum ortaya koyduğunu takdir etmekte gecikmez. Akıl düşündürüyor ki; acaba doğa da çocuklarına verdiği bilgiyi böyle kitaptan ezberleterek, öğretmenin ağzından dinleterek mi veriyor? Tabiat da bilgi verirken bizim okullarımızda olduğu gibi sadece öğretmeni hareketli, çocukları hareketsiz, öğretmeni konuşur, çocukları dinler bir konumda mı bırakıyor?

Bir kere çocukları, çocuklardaki bilgilerin oluşum ve gelişimini incelederseniz öğretim yöntemleri konusundaki inancımızın ne kadar yanlış, bilgiyi ezberleterek vermenin ne kadar zorbaca bir davranış olduğunu anlarsınız. Görürsünüz ki çocuk okula başlamadan önce bizim düşündüğümüz gibi bilgisiz değildir. Çocuk çevresi ve

çevresinde bulunan şeyler hakkında kendi hayatı, mutluluğu, gelişimi için oldukça faydalı birtakım bilgiler ile donanmıştır. Gerçi çocuk okuma, yazma bilmez, fakat hafızasında eşyanın şekli, rengi, sesi, kokusu, lezzeti, tadı ve birbiriyle ilgileri, zıtlıkları hakkında birçok bilgi toplamıştır. Bunlar öyle bilgilerdir ki bizim ona öğretmek istediğimiz yazma, okuma, matematik, kimya, coğrafya gibi ilimlerin başlangıç noktası, temeli olacaktır. Bundan başka çocuk okula gelmeden önce ana dilini de bilir, anlar ve söyler. Çocuk bu bilgileri okul öğretmenin önünde, kitaptan ezberleyerek öğrenmiyor. Kendi gücüyle, kendi davranışlarının kuvvetiyle öğreniyor. Kendisi görerek, arayıp bularak, bulduğunu araştırıp inceleyerek öğreniyor. Sanki yaratıcı güç çocuğun öğretmenini, rehberini de birlikte zekasına gömmüştür. Çocuktaki bedensel faaliyetler, merak, taklit, resim etme ve yazma gibi eğilimler akla ait içgüdüler eğitim ve öğretiminin düzenleyicisi oluyor. Bu eğilimler çocuğu ihtiyaç duyduğu bilgi ve eğitimi verecek şeyler ve olaylar üzerine sürüklüyor. Çocuk hayatın ilk devirleri için ihtiyaç duyduğu bilgileri karşı karşıya geldiği bu eşyanın tecrübelerinden alıyor. Onun için denilebilir ki çocuğun ilk kazandığı bilgiler, tecrübelerinin ürünüdür. Çocuğun ilk öğretmeni ve eğitimcisi kendisidir.

Yalnız çocuğun değil, ilkel insanın da gelişmesi, mükemmel bir insan haline gelmesi böyle olmuştur. İlkel insan da kendi ellerini, gözlerini, kulaklarını, duyu ve düşüncelerini işleterek, bilgileri hep tecrübeleri ile kazanarak olgunluğa erişebilmiş, illiklikten kurtulabilmiştir. Siz de kendi nefsinizde düşünseniz göreceksiniz ki bütün fikir ve düşünce lerinizin, bilgilerinizin gerçek kaynakları ne kitaplardır, ne de öğretmenin sözleridir. Bilgi ve düşünceleriniz, davranışları nızın kişisel deney ve tecrübelerinizin ürünüdür. Kişisel tecrübeyi düzenlemeyen ve kuşatmayan hiçbir söz, hiçbir yazı zekâ tarafından idrak edilemez. Kişisel tecrübenin, kişisel davranışların bilgi ve düşüncelerin elde edilmesinde gerçekten bir şart ve etken olduğunu takdir edebilmek için bir defa çok gezmiş olan gezginlerin bilgisini ölçtünüz. Görecek siniz ki onlar bizim gibi, hayatı kitaplar üzerinde geçen kimselerden çok bilgi ve düşünce sahibidirler. Muhtemelen onların bizim gibi kelimeleri, tabirleri, ifadeleri yoktur. Varsa da

sınırlıdır. Fakat onların bizimkilerden sağlam, bizimkilerden esaslı ve yararlanılmaya uygun fikirleri, bilgileri vardır. Çünkü onlar olaylar karşısında sürekli kendi tecrübeleri, kendi kuvvetleri ile çalışmışlar, bilgiyi her zaman kendi tecrübelerinin ürünü olarak kazanmışlardır. Oysa biz bütün hayatımız boyunca fikirleri, ilimleri başka tecrübelerin ürünü yazan, nakleden kitaplarla, sözlerle almak, edinmek istemişizdir. Gezinlere kadar gitmeye gerek yok; bunun en canlı örnekleri gazete dağıtıcıları, itfaiyeciler, serserilerdir. Bir kere bunların bildiği, öğrendiğini incelediniz mi, hayret edersiniz. Okulsuz, öğretmensiz, okumasız, yazmasız kalmış olan bu insanlar; gerçekte bizim zannet tiğimiz gibi cahil insanlar değildir. Bilgiden maksat; hayatın ihtiyaçları için kullanılacak sermayeyi hazırlamak, hayat için silah tedarik etmekse, bu cahiller bizim okullarımızdan daha çok bilgi sahibidirler. Çünkü bizim okullarımızdan fazla bilirler, görürler, anlarlar, yaparlar, başarılı olurlar. İhtiyaç ve meslek bu insanları kaynakları ile temasa geçirmiş, bu bilgileri her zaman gerçek vasıtalarla, kişisel tecrübelerle kazandırmıştır. Görülüyor ki gerçek bilgisi çok olanlar, herhalde çok okuyanlar değil, kişisel deneyimi çok olanlardır.

Bizim öğretimden anladığımız şey tamamen yanlış ve gariptir. Coğrafya, tarih, matematik, zooloji gibi her insanın kendi eli, gözü, dikkati, düşünme yeteneği, hayalgücü, duyguları, iradesi ile elde edilebilecek ve anlaşılabilir dersleri önce kendi kişisel deneylerimizle, kendi davranışlarımızla öğreniyor, fakat sınıfa girince bu bilgilerin sadece isimlerini, tabirlerini, cümlelerini, öğrencinin elini, gözünü bağlayarak, dikkatini, düşünce yeteneğini, duygularını, iradesini uyutarak yalnız bir kapıdan; kulaktan yalnız bir kuvvetine; hafızasına yöneltmek istiyoruz. Örneğin bitkilerle ilgili bir derste bir çiçekten söz ediyoruz. Fakat aslında bu çiçeği öğrenmek için gözlerimizle görmüş, ellerimizle kontrol etmiş, burnumuzla koklamışızdır. Kimyada bir cismin katılığından söz ediyoruz, fakat o cismin katılığı üzerinde önceden ellerimizle bir fikrimiz olmuştur. Bir deneyden bahsediyoruz, fakat o deneyle ilgili bilgileri biz kendi ellerimizle yaparak, gözlerimizle görerek ve kafalarımızla düşünerek, irademizle çalışarak öğrenmişizdir. Halbuki eğitim-öğretimde bu bilgileri veren kaynakları bırakıyor, bunları meydana getiren şartları unutuyoruz. Öğrencinin

karşısına geçerek bu bilgileri kelimelerle, sözlerle anlatmak istiyoruz. Bu kelimelerin, sözlerin, deneyler, gözle görülen şeyler ve faaliyetlerin verebileceği bilgilerin yerini tutabileceğini düşünüyoruz. Eğer bu bilgileri ifade için kullandığımız sözleri öğrencinin ağızından duyarsak öğrendiklerini zannederek memnun oluyoruz. Eğer bu sözleri tekrar eder bulmazsak öğrenmediklerini, yahut öğrenmek istemediklerini düşünerek sınırlıyoruz, küsüyoruz. Halbuki en çalışanlarının bile söyledikleri şeyler, o derslerin fikirleri, bilgileri değil, kelimeleri, cümleleri, tabirleridir. Gerçekte fikir ve bilgiler kazanılmamıştır. Onun için okullarımızda bütün eğitim-öğretim faaliyetlerimizin sonucu; çocuklara birtakım kelimeler, isimler, tabirler, cümleler ezberletmekten, bunun sonucu da doğal olarak zekayı körleştirmekten ibaret kalmaktadır. Kişisel faaliyetler ile kazanılması mümkün olan bilgiler ise okullarımıza girmekten henüz uzak bulunmaktadır. Bu nedenle sözkonusu soyut isimleri, tabirleri atar da bunların işaret ettiği gerçek fikir ve düşünceleri, ilimleri ararsanız okullarımızın öğrettikleri derslerdeki bilgisizliğine hayret edersiniz... Hayretiniz çok büyük olur. Çünkü en ince ayrıntılarına kadar geometrinin bütün çeşitlerini, problemlerini, meselelerini okuyorlar da sonuçta en basit şekilde bir odanın boyutlarını hesaplayıp bulmakta güçlük çekiyorlar! Anatomi de dahil en ince ayrıntılarına kadar botanik okuyorlar da bahçedeki en meşhur ağaçları, çiçekleri tanımakta güçlük çekiyorlar! En güç problemlerin hangi esaslar çerçevesinde ve nasıl çözülmesi gerektiğini öğreniyorlar da en kaba, sıradan bir alış-veriş hesabının içinden çıkamıyorlar! Çünkü öğretilenler hep kelime, tabir; doldurulan yalnız hafıza, şişirilen yalnız hayalgücü!.. Gerçekte öğretilen ise hiçbir şeydir. Bugün de dün gibi çocukluk ve gençlik eğitim ve öğretim niyetiyle uyuşmuş, donmuş bir hayat geçiriyor, bugün de birçok öğretmen çünkü gibi bütün kuvvetlerini pazularına vermişler, çocukların, gençlerin hafızasını kelimelerle, tabirlerle doldurmağa, süslemeğe çalışıyorlar...

Madem ki bu olumsuz ve işe yaramaz eğitim-öğretim faaliyeti; gerçek fikirler, ilimler vermekten acizdir, o halde ciddi biçimde öğretim; sadece bir şekilde mümkün olabilecektir. Bilgiyi kişinin kendi kuvvetleriyle kazanmasını sağlayarak. Kendimiz görüp de

hikâyesini anlatacağımıza, doğrudan doğruya kendilerine göstermeliyiz. Kendimiz düşünüp düşüncelerimizin sonucunu onlara ezberleteceğimize onları düşünmeye yöneltmeliyiz. Kendi ruhumuzla hissedeceğimize onlara hissettirmeliyiz. Kendi iradelerimizle isteyeceğimize onlara kendi iradeleri ile istetmeliyiz. Kısacası; bütün fırsatlardan yararlanarak onların davranışlarını hazırlamalıyız. Bizim görevimiz; bu faaliyetleri düzenlemekten ibaret kalmalıdır. İşte ancak bu şartlarda kazanılan bilgiler; gerçek bilgiyi oluşturur.

Geometri mi okutmak istiyoruz? Önce düşünmeliyiz ki vermek istediğimiz geometri bilgileri hangi çeşit faaliyetlerimizin ürünüdür? Bizler kendimiz bu bilgileri edinmek için ne şekilde çalışmışızdır? Eğer bu bilgileri birtakım eşyayı görerek, bu eşyanın şekillerini, boyutlarını aralarında karşılaştırma yaparak, bu eşyayı ellerimizle ölçerek ve bu tür işlemleri çeşitli defalar tekrar ederek öğrenmiş isek ve bütün bu faaliyetleri yapmazdan önce geometri kitabının ibareleri bizim için dilsiz, sağır kalmış ise, aynı şartlara, aynı faaliyetlere bu bilgileri kazandırmak istediğimiz öğrencimizi de yöneltirken düşünmeliyiz. Onlara da bu eşyayı göstererek, ölçtürerek ve bu deneyleri tekrar ettirerek öğretmeliyiz ve bu yöntemin öğretmek için en ideal yol olduğunu anlamalıyız.

Bu faaliyet, bu kişisel tecrübe sadece geometri için değil, dil, tarih, coğrafya, zooloji, botanik vs. bütün derslerin verebileceği bilgiler, öğretmenin ağzından değil, ancak öğrencisinin kişisel tecrübesiyle, faaliyetiyle kazanılabilir. Örneğin hayvanlar hakkındaki doğru ve yeterli bilgilerimiz neden ibarettir? Kitaplarda okuduklarımızdan mı? Kesinlikle hayır! Bu bilgilerin temeli; hayvanların şekline, bünyesine, iç yapısına, yiyip içmelerine, üremelerine, faydalarına, zararlarına ait olarak kendi gözlerimiz, ellerimiz, kendi dikkatimiz, düşünme kabiliyetimiz, hayâl gücümüz, kendi inceleme ve sahiplenme eğilimlerimiz, kendi irademizle; kediler, köpekler, kuşlar, tavuklar, fareler, böcekler, sinekler üzerinde yaptığımız bir çok gözlem, araştırma ve incelemelerin sonucu olan fikirler ve bu fikirleri birbirine bağlayarak verdiğimiz hükümler ve bu hükümler arasında yaptığımız seçme ve ayıklamaların sonucudur. Eğer biz küçükten beri böyle hayvanlarla çevrili bir yerde yaşamasaydık, sadece kitapla hayvanlar hakkında gerçek fikirler, ilim-

ler almamıza imkân var mıydı? Gerçekte hayvanlarla ilgili kitaplar bize görülmeyen, dokunulmayan, incelenemiyen hayvanları bize öğretmiyor, görülen, tutulan, incelenen hayvanların, fikirleri, bilgileri ve hükümleri üzerinde düşünmeyi sağlıyor. Bunlar üzerinde faaliyetimizi, dikkatimizi pekiştiriyor, bunlar üzerinden aldığımız bilgilerin bazılarını açıklıyor, bazılarını soyutluyor. Bu bilgi ve kanaatlerin ilgisini, benzerliğini ortaya koyuyor. Başka bir ifadeyle hayvanlarla ve bitkilerle ilgili kitaplar bize hayvanları ve bitkileri tanıtmak için yeterli değildir. Önce bu hayvanların ve bitkilerin kendileri olmalı, sonra kitapları bulunmalıdır. Hiç bir zaman kitaplar, sözler maddî, bizzat gözle görülen, elle tutulan asıllarının yerini tutamaz. İnsan hiçbir zaman sadece kitap okuyarak hayvanlar ve bitkiler üzerinde alınması gereken her türlü bilgiyi alamaz. Eğer biz fikirlerin oluşumuna ait bu gerçeği anlayabilirsek -ki anlamak için küçük bir anlayış yeterlidir- eğitim-öğretimde izlediğimiz yanlış yöntemlerin yani "kişinin faaliyeti yerine kendi faaliyetimizi geçirme" metodunun ne kadar yanlış, ne kadar sakat olduğunu da anlayacağız. Bunu anladığımız andan itibaren öğrencimizde kişisel faaliyetin sonuçlarını görüp saygı duyacağız...

İşte öğretmenlikte en büyük sır, bilgiyi meydana getiren faaliyetlerin çeşidini, vasıtalarını keşfetmek noktasındadır. Bir defa bilgilerin kazanılmasında kişisel davranışların gerekliliği, önemi anlaşıldıktan sonra hangi eğitim-öğretim yöntemi iyidir, hangisi kötüdür, bunu tesbit etmek çok kolaylaşır. Öğrencinin yeteneklerini harekete geçiren bir metod, başka bir ifadeyle kişisel, olumlu bir konuma getiren, bilgiyi kişisel yeteneklerinin ürünü olarak kazandıran metod iyidir. Sadece öğretmeni konuşturan ve faaliyete sevkeden, öğrenciyi sıradan bir dinleyici konumuna koyan bir metod kötüdür. Bu karşılaştırma genişletilerek denilebilir ki; iyi ustüller arasında daha iyi bir ustül, metod yarsa kuşkusuz o çok daha iyi olan metod alınmalı, diğerlerine tercih edilmelidir. Ve son olarak denilebilir ki; bilginin kazanılmasında öğrencinin duygu ve düşüncesini değil, hem duygusunu hem düşüncesini, hem bedenini, hem azmini, hem cesaret ve dayanıklılığını, hem girişimciliğini birlikte harekete geçiren bir yöntem, en mükemmel ve en eğitici metod olması gerekir.

Buradan eğitim-öğretimde bilgiyi olduğu gibi verme yerine,

öğrenciye sorular yöneltmek ve cevaplar almak suretiyle bulduran "buldurma yöntemi"nin önemi ortaya çıkar. Bu öğretim metodu aslında hareketli ve deneye dayanan yöntemlerin düşüncecinin faaliyetine uygulanmasından ibarettir. Dolayısıyla "buldurma metodu" sadece zihni faaliyete sevk etmekle kalırsa işlevini yalnız düşüncede ve sınırlı ölçüde yerine getiren bir yöntem olarak kalır. Eğer bu buldurmalar yalnız düşünceyi değil, aynı zamanda vücudu, duyguyu iradeyi de bir araya getirirse, işlevli olan eğitim-öğretim metodlarının ulaşmayı hayâl ettikleri bir şekli olur.

Gerek "buldurma" gerekse "faaliyet" kelimelerine verilen tanınmış anlamlar dikkate alındığına göre denilebilir ki ; eğitim-öğretimde erişilmesi hedeflenen "buldurma" metodunun uygulanması değil, işlevli olan, hareketli yöntemlerin uygulanmasıdır.

Resimin öğretim aracı gibi kullanılmağa başlaması, eğitim-öğretimde faaliyetin ilk görünüşü gibi olmuştu. Önceleri görülmüş şeylerden söz edilirken resimleri, tabloları da gösterilmeğe başlanmıştı. Nitekim tarih, coğrafya, eşya bilgisi gibi konusu gözle görülebilecek bütün derslerde resimler gösteriliyordu. Fakat yeni eğitim-öğretim yöntemleri bununla da yetinmedi, resmi gösterilen şeylerin aslını da göstermeyi ve fazla olarak gösterilen şeylerin resmini de, örneklerini de taklit etmeyi düşündü. Bir başka ifadeyle eğitim-öğretimde zihnin faaliyetine bedeninin faaliyetini ortak edecek araçlar, yollar bulundu. Buna göre öğretimde kişinin faaliyetini harekete geçiren vasıtalar şunlardır:

<i>Hareketsizlik</i>	<i>Faaliyet</i>
<u><i>Vasıtanın Çeşidi</i></u>	<u><i>Faaliyete Sevkettiği Kuvvetler</i></u>
1. Söylemek	<i>Duyuma, hayâlgücü, hâfıza.</i>
2. Resmin göstermek	<i>Göz, hayâlgücü, duygular, hâfıza.</i>
3. Örneğini göstermek	<i>Dokunma, görme, duyma, koklama, tatma, kaslar,</i>

karar verme, düşünce, duygular, hâfıza.
(Resime göre geniş ölçüde)

4. Resmini yaptırmak

Dokunma, görme, işitme, tatma, el ve kol kasları, düşünce, karar verme, girişimcilik, soyutlama, duygular, gayret, dayanıklılık, kendine güven, hafıza.

5. Örneğini yaptırmak

Dokunma, koklama, tatma, görme, işitme, bütün vücudun kasları, düşünce, karar verme, duygular, soyutlama, girişimcilik, gayret, dayanıklılık, cesaret, kendine güven, hafıza.

(Resimin faaliyetinden daha ileri derecede ve devamlı olarak.)

Şimdi bizim bilgiyi sözle vermektan ibaret olan eski usul eğitim-öğretimimizin kötülüğünü, diğer taraftan bilginin kazandırılmasında kişisel faaliyetlerin derecesini araştırmak, incelemek gerekir. Tarih, coğrafya, cebir, geometri, eşya bilgisi gibi maddî dersleri maddesinden, gerçek durumundan soyutlayarak sözle, kelime ile öğretmek isteyen metod anlayışımız; dünyanın en kötü eğitim-öğretim yöntemlerinden birisi olması gerekir. Çünkü tablo da gösteriyor ki metodun bu çeşidi insanın beş duyusuyla, düşünme melekeleri ile, duygularıyla, iradesiyle öğrenebileceği fikirleri, ilimleri yalnız kulağından sokuyor, hayâlgücünü şişiriyor, hâfızasını dolduruyor ; gerçekte bu düşünceleri, bu bilgileri vermiyor. Çünkü aslında bu düşünce ve bilgilerin oluşumu, elde edilebilmesi için diğer birtakım kuvvetlerin de çalışması, diğer bazı kapıların da açılması gerekir. Oysa ezbercilik, bu kuvvetleri felç ediyor, bu bilgi kapılarını kapıyor. Halbuki derslerini sözle öğreteceğine öğrencinin faaliyetiniyle öğretmek, örneğin zooloji,

anatomi okuturken hayvanın çeşitli kısımlarına ait özelliklerini kelime ile, sözle ezberden anlatma yerine, resmini göstermek, kendisini göstermek, incelemek, resmini çizdirmek, çamurdan örneğini yaptırmak gibi çeşitli öğretim usülleri sırasıyla birbirinden üstün örnekler olmalıdır. Çünkü bir öğretmen, ilgili bölümün resmini göstererek kelimelerin, tabirlerin veremeyeceği düşünceleri öğrencinin gözünden sokmuş oluyor. Yine üzerinde durduğu şeyin örneğini göstererek onun soyut resminden alınamıyacak izlenimleri, bilgileri cismini, hacmini de öğretmiş oluyor. Onun resmini yaptırmak sadece gözün, elin, dikkatin, düşüncenin, duygunun, iradenin faaliyetini birleştirmiş olmuyor, aynı zamanda bu bilgi ve izlenimlerini resim yapmak ihtiyacıyla açığa çıkarıyor ve pekiştiriyor. İnsanın resmini, benzerini yahut ona uygun bir şeklini yapmak ihtiyacını duymadıkça göremeyeceği birtakım farkları, özellikleri göstermiş, idrak ettirmiş oluyor. Üzerinde durulan şeyin resmini değil, fakat daha gerçek ve tam olarak çamurdan örneğini yaptıran bir öğretmen ise ilgili konuda, bilgiyi almak için insanda eller, kollar, bütün beden, dikkat, düşünme yeteneği, cesaret ve irade gibi ne kadar kuvvetleri varsa bunların faaliyetini birleştiriyor, bilgi ve düşünceyi öğrencisine kişisel deneyimlerinin tam bir sonucu olarak veriyor.

Bir coğrafya öğretmeni düşündünüz ki coğrafyayı masal söyler gibi söyleyecek yerde, gözle görülür, elle tutulur bir biçimde, sanki bir eşya dersi gibi okutuyor: Yalnız dağların, nehirlerin, şehirlerin, milletlerin tanımlarıyla, özelliklerini belirtmekle yetinmiyor. Aynı zamanda bütün bu eşyanın gerçek hüviyetini, örneklerini, resimlerini gösteriyor. Mümkün olduğu ölçüde bu eşyanın resimlerini, haritalarını, örneklerini yaptırıyor. Yalnız şurası yüksek, şurası alçaktır diye haritada göstermekle de kalmıyor, öğrencisini bahçeye çıkararak bu haritaları büyük ölçüde topraktan, çamurdan yaptırıyor. Bu öğretmen coğrafyayı gerçekten öğretecek, coğrafyayı bir eğitim aracı olarak kullanabilecek gerçek bir öğretmendir.

İki fizik öğretmeni düşündünüz ki biri fiziğin telsiz telgraf konusunu geniş ölçüde ilgilendiren, çağrıştıran resim, el işleri gibi vasıtaların eğitim-öğretimdeki önemli tesirlerini takdir ve karşılaştırma yapabilmek için bu tabloda her türlü eğitim-öğretimin ilgilendirdiği melekelerle;

rin sayısı, türü gibi en son, en yeni konularına kadar bütün kanunlarını, kurallarını, tecrübelerini, bilgilerini tahta başında, tebeşir elinde söyleyerek, öğrencisine dinleterek öğretmek istiyor; diğeri ise daha eksik, daha az okutuyor, daha önemsiz konuları öğretiyor; fakat bilgileri önceki gibi sözlerle, kelimelerle değil, öğrencinin faaliyetiyle; deneyimiyle vermeyi düşünüyor. Örneğin basit kibrit kutularından yaptığı, yaptırdığı terazileri, kaldıraçları, makaraları öğrencinin eline vererek bunlar üzerinde fiziğin mekanik konusuna ait deneyler yaptırıyor; gerçi bu sonuncu adam telsiz telgrafın masallarını söylemiyor, fakat yerçekimi kanunlarını, kaldıraç kanunlarını, öğrencinin kişisel faaliyetinin bir eseri olarak elinden, gözünden, bedeninden, düşüncesinden, duygusundan, iradesinden sokuyor; öğrencisini kendi sahip olduğu yetenekleri ile çalışmaya sevk ediyor, öğrencisinin kişiliğini geliştirmeye çalışıyor. Böyle bir öğretmen; programın darlığına, deneyimlerinin sınırlılığına, hatta diğeri gibi parlak ve düzenli ifadeli olmasına ve fiziğin en son ve en yeni buluşlarından sözetmemesine rağmen o basit mukavva parçalarıyla öğretmek istediğini öğretecek ve öğrettiği kadarla öğrencisinin yalnız bilgilerini değil, eğitim düzeyini de yükseltecektir. Oysa diğer zavallı, programının genişliğine, sözlerinin parlaklığına, bütün gayretlerine rağmen hiçbir şey öğretemeyecek; öğrettiğini zannettiği bütün ışık, ısı ve elektrik bilgileri kelimelerden, tabirlerden, cümlelerden ibaret kalacaktır. Bu şekilde öğrenilen şeyler de fiziğin vermediği arzu ettiği eğitimi veremeyecektir. Bu tarzda öğretilen bir fizikten eğitim ve öğretim açısından bir tesir beklemek gerekirse o tesir; gençleri cahil ve eğitimi eksik bırakmaktan başka birşey olamayacaktır. Çünkü kişisel faaliyet; yalnız melekelerin eğitimi için değil, bu melekelerin bilgi elde etmesi için de bir şarttır.

İşte herşeyi okutmak isteyip de hiçbirşey öğretemeyen, hiç birşey öğretemediğinden başka doğanın bağışladığı her nimeti; bedeninin sağlığını, düşüncenin doğruluğunu, kalbin duygusallığını, iradenin faaliyetini bozan; doğanın bir öğretmeni, bir eğitimci gibi bireyin kafasına yerleştirdiği; merak, sahiplenme, taklit gibi bütün etkenleri yok eden okullarımızın geleceği!.. İşte eğitim ve öğretimde kişisel tecrübenin, faaliyetin düşmanı olan eğitim metodlarımızın ürünü;

bütün bilgi ve düşünceleri ifadelerden, kurallardan ibaret, düşüncesiz, beyinsiz, sağlıksız, kalpsiz, gayretsiz, iradesiz, girişimcilikten uzak, dayanıksız, korkak gençlerimiz!.. İşte bütün felaketleriyle, belâlarıyla hergün bir parçası kaybolan, hergün bir parçası kopan toplumumuz!.. Bütün eğitim-öğretim çevrelerimiz bugünkü nesli bir noktaya ; fikir ve düşüncenin iflâsına sürükleyip götürüyor. Okullarımızın bugün bütün gayretleri sadece iki kelimedede; "zekâyı körleştirmek" amacıyla toplanıyor. Eğitim sistemimizin bu çöküşten, bugünkü gençliği, geleceğin zekâsını bu düşüşten sadece bir şey kurtarabilir; eğitimde olduğu gibi öğretimde de kişisel tücrübenin, kişisel faaliyetin ön plâna çıkarılması..

İkinci Bölüm

Fikirler Kendi Gerçek ve Doğal Çevrelerinde Oluşabilir

Gerçek bilgilerimiz; yalnız kişisel faaliyet lerimizle öğrenilemez. Bu bilgiler bir ihtiyaca bir faydaya, özette bir çevreye bağlı olarak öğrenilir. Düşünceler için gerçek ve doğal çevreyi belirleyen şey ; bu düşüncelerin hayatta gerçekleştiği şartlar dır. Okullarımız; bütün kuvvetleriyle bilgileri gerçek ve doğal çevrelerden soyutlamaya çalışıyor lar. "Okul ve hayat" sözü, düşüncelerle alışkanlık ların gerçek ve doğal çevrelerinde oluşabileceği inancını gösterir. "Öğretimde teori yeterli değil, uygulama da gereklidir" yargısı; düşüncelerin oluşu munda bilgileri öne alan, fakat uygulama amacıyla " tecrübe ve çevre "yi unutmayan eksik ve yetersiz bir anlayışın ifadesidir. "Uygulamalı öğretim" ifadesi; gerçek ve doğal çevrenin kaba ve yanlış bir ifadesidir.

Fikirlerin oluşumu için yalnız kişinin faaliyeti yeterli değildir. Bir düşüncenin doğru bir biçimde oluşabilmesi için gerçek ve doğal çevresinde elde edilmesi de zorunludur. Bir ders okutursunuz; bu dersi kendiniz söyleyerek değil, öğrencinize yaptırarak, buldurarak öğretirsiniz. Fakat eğer bu dersi hayatta ortaya çıktığı şartlardan ayrı olarak, siyah tahta üzerine yazarak, çizerek verirseniz, kazandıracığı bilgiler; hayat için yararlanması imkansız şeyler olacaktır. Düşüntünüz ki geometri okutuyorsunuz; geometride bir masanın yüzeyini ölçmek için kuralı, metodu öğrettiniz. Hem de bunu ezberleterek değil, yaptırarak, işleterek öğrettiniz. Ancak bu işlemi siyah tahta üzerinde çizilmiş bir masa şekli üzerinde yaptırıyorsanız iste-

diğiniz kadar resmi kendilerine çizdiriniz, istediğiniz kadar kuralı bu resmin üzerinde uygulayınız, gerçekte masa ölçmek düşüncesini, bilgilerimi, olması gerektiği şekilde ve tam olarak vermiş olmuyorsunuz. Çünkü masa ölçmeyi sınıfında, tahta başında öğrenen öğrenci hayatta bir ihtiyaç dolayısıyla masa ölçmek istediğinde başarılı olamıyor. Sanki gerçek masanın rengi, kalınlığı, ayakları, ilave parçaları bilgilerini altüst ediyor, dikkatini dağıtıyor, duyguları isyan ediyor, iradesi sarsılıyor. Dolayısıyla masa ölçmekle ilgili olarak almış olduğu teorik bilgiler, bu gerçek masa üzerinde öğretilmedikçe gerçekte de öğretilmiş olmuyor.

Bunun böyle olduğu her zaman apaçık ortadadır. Bir defa coğrafya hakkındaki bilgilerinizi bir yoklayınız. Bunlar arasında size mal olmuş, sizin tarafınızdan kazanılmış olanları hangileridir? Görürsünüz ki doğrudan doğruya kitaptan okuduklarınız değil, bir olaya, bizim için faydalı birşeye, kısacası bir çevreye bağlı olarak öğrenilmiş olanlardır. Kitaplarda bölüm bölüm, birbiriyle ilgisiz, belirli bir sıra takip etmesizin sıralanmış bütün bilgiler, bir süre için hafızanıza misafir olduktan sonra hep silinmiş, hep izleri kaybolup gitmiştir. Bunların bazıları kalmışsa bile yine hayat için yararlanılabilecek şeylerin yerini tutamamış, bu bilgiler sadece hafızamızı doldurmakla kalmış, bunları bir düşünme unsuru, birer yargı unsuru gibi kullanamamışızdır. Diğer taraftan Avrupa ülkelerini gezip görmüş bir arkadaşınızı düşününüz; bu arkadaşınızın bu gezisine dair izlenimlerini dikkatle ve zevkle dinliyorsunuz ve sürekli bunları anlatmasını istiyorsunuz. Çünkü gerçekte bütün bu anlatılanlardan yararlanıyorsunuz, coğrafyaya dair bilgiler ahyorsunuz. Bu ülkelerin şehirlerini, nüfuslarını, adetlerini, ahlâkî durumlarını, sanat ve ticaret durumlarını, iklimlerini vb. öğreniyorsunuz. Hem de öğrendiğiniz şeyleri en içten, en gerçekçi bilgiler olarak bugünkü, yarınki ihtiyaçlarınız için kullanabiliyorsunuz. Fakat bir kere de arkadaşınız size aynı bilgileri biri birine bağlayan, zincirleyen, kendi gerçek doğal çevresinden yani o yaşadığı olaylardan, gezisinden, hayatın dan soyutfayarak ve kendi çevresinden kopan bu bilgileri coğrafya kitabı bilgisi gibi tek başına ve düzensiz olarak, hiçbir faydaya yönelik olmadan söylesin, göreceksiniz ki bu bilgilerin yüzde doksanını zihninize almayacaksınız, kullanamayacaksınız. Aynı durum

Özli
keşif
sığ
deyir
uyuyor

gezi romanları ve teknik konular için de geçerlidir. Coğrafya, doğa ve fen bilimleri ile ilgili birçok bilgilerimizi, henüz çocuk yaşta iken bu türde okuduğumuz romanlar vermiştir. Zihnimiz coğrafya kitaplarının soyut, kendi dünyasına çekilmiş bilgilerini bu somut ve düzenli bilgilere ekleyerek, bağlayarak algılayabilmiştir. Oysa geometrik bir tasnif ve mantıkî bir sıralama ile anlatılan coğrafya dersi, coğrafya bilgileri doğal ve gerçek bir çevre oluşturamaz. Çünkü bilgilerin hayatta karşımıza çıkışı, kullanılması bu şekilde soyut değildir. Hayatta coğrafya, bir gezinin, bir ticaretin, bir savaşın, bir felaketin uyandırdığı tesirle birlikte bize gelir. Yine böyle karmaşık ve birbirine benzemeyen, farklı durumlarda bu bilgilerimizi kullanmak ve uygulamak ihtiyacını duyarız.

Bunun gibi eğitim, öğretim, toplum meselelerine dair birçok düşüncelerimiz vardır ki önce tekrar tekrar kitaplarda okunduğu, sahifelerin kenarlarına işaret edildiği, notlar alındığı ve anlaşılması, öğrenilmesi, ezberlenmiş zannedildiği halde anlaşılmamış, öğrenilmemiş, kazanılmamıştır. Fakat sonra okulda, ailede bir uyanış, bize bu fikri, bu ilmi kazandırmıştır. Bu yeni fikir, kazandığımız bu yeni şey, önceden okuyup da anlayamadığımız fikri, ilmi anlamamız, temsil etmemiz için imkan vermiştir.

Fikirlerin kendi gerçek ve doğal çevrelerinde kazanılabileceğini bize yabancı dillerin tarih öğretiminde bulacağımız olaylar da ıspatlıyor. Son zamanlarda o kadar şöhret kazanmış ve dünyanın her tarafına yayılmış olan Berlitz metodunun sonucu da bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu öğretim metodunun esası; kelimele-ri eşya üzerinde öğretmek, cümleleri, kelime ve fikirlerin bir düzen içerisinde verilmesi suretiyle kavratmaktan ibarettir. Öğretmen önce bir cümle söyler, sonra tekrar eder. Bu cümleyi soru cümlesi haline getirerek cevabını öğrenciden alır. Berlitz metodunda eski gramer usullerinde olduğu gibi yalnız öğretmen söyleyip öğrenci dinlemez. Bu metotta öğrencinin zihni hatta fazla olarak bedeni de çalışır durumdadır. Berlitz metodu, kişisel faaliyet açısından, tam ve mükemmel bir metod olmakla beraber, fikirleri kendi doğal ve gerçek çevrelerinden vermediği, çevreler için fikirler değil, fikirler için gerçek olmayan çevreler ortaya çıkardığı için, bütün öğrettiği sözler, bazı somut eşya

isimleri dikkate alınmazsa, hayatta yararlanılmasına imkan olmayan şeylerden ibarettir. Berlitz dersanesinde öğretmenin sorularına uzun uzun cümlelerle karşılık veren bir öğrenci; dersane dışında gerçek bir ihtiyaçtan dolayı gerçek bir konuşma çevresinde bulunduğu zaman, en basit düşüncelerini en kısa cümlelerle bile ifade edemiyor, dilsiz kalıyor. Onun için ilk zamanlarda o kadar verimli ve gelişme için yararlı görülen Berlitz dersleri gerçek bir dilin gerçek düşüncelerini, bilgilerini, alışkanlıklarını kazandıramıyor.¹⁰ Halbuki öğretmenden, dersane dil öğrenemeyen bir takım cahil insanlar var ki; kendi gerçek ve doğal çevrelerinde buldukları için daha az zamanda ve daha az emekle daha çok ve iyi dil öğreniyorlar. Çünkü aile yahut toplum, kitapsızlığa, gramersizliğe rağmen ve herhangi bir zorlamaya gerek kalmadan insanın gelişmesi ve olgunlaşması için en doğal ve gerçekçi ortamı hazırlıyor. Onun için bir dilin yalnız pratik ile öğrenilebileceği hakkındaki iddiamız, soyut bir biçimde ortaya konulursa yanlıştır. Çünkü bir dil; sıradan faaliyetin değil, doğal ve asıl çevrede yapılan bir faaliyetin ürünüdür. İşte asıl doğru kanaat budur. Dil öğreniminde bunun diğer bir ispatı, soyut kelimeleriyle bir lügat kitabının içindekilerini ezberlemekle, bir dilin öğrenilemeye ceğidir. Bu şartlarda yahut buna yakın şartlarda öğrenilen bir dil, sunî bir dildir. Ne gerektiği gibi anlaşılabilir, ne söylenebilir ve ne de yazılabilir.

Düşünceler için doğal ve asıl çevreyi belirleyen şey; bu fikirlerin hayatta ortaya çıktığı şartlardan başka bir şey değildir. Dil için böyle bir çevre; sıradan olaylar ve bir ihtiyaca yönelik olarak söz söyleten ve söylenen sözü dinleten bir çevredir. Aile, sokak, okul vb. onun için düşünceleri kelimelerin dizilişiyle ifade eden, hiçbir menfaati yokken masanın beyaz, tavanın yüksek olduğunu söyleyen ve söyleten Berlitz dersaneleri dil öğrenimi için gerçek bir çevre oluşturamaz. Aksine olayların meydana geliş tarzına göre öğrencisiyle söyleyen, konuşan bir öğretmen en tanınmış metodlardan daha fazla ve daha iyi öğretebilir.

¹⁰ Böyle söyleyerek Berlitz metodunun aleyhinde bulunan gramercilerin eline keskin bir silah vermekten korkuyorum. Onun için şunu açıklamak isterim: Maksadım Berlitz metodu kullanılmaması değildir. ancak Berlitz metodu gerçek ve doğal çevreye yaklaştırılmadıkça tam bir metod haline gelmeyeceğini anlatmaktır. Örneğin sınıfta yapılacak ilmi, fenni deneyler, eşya ve el işleri derslerine bağlanacak konuşma ekzersisleri, bu doğal ve asıl çevreyi ortaya çıkarabilir. Arada sırada öğrenciyi yaptırılacak tiyatro ve benzeri olayların sahnelenmesi de bu çevreyi hazırlayabilir.

Bunun gibi cebir ve geometri için de doğal ve gerçek çevre; sıradan bir ders saati içinde veya amaçsızca, herhangi bir faydaya yönelik olmaksızın siyah tahta üzerinde tekrar edilen problemler, meseleler değildir. Çünkü hayatta cebir ve geometrinin insanın karşısına çıkış biçimi tamamen farklıdır. Hayatta kullanılan geometri, ne tertipli, düzenli bir mesele, ne de tek başına bir problem olarak ortaya çıkar. Aksine bir masanın yüzeyine yayılmış, bir evin odasının havasını doldurmuş, bir köprütütün kemerinin altına gizlenmiş bir hesap, ölçme, resim veya mekanik meselesi şeklinde karışık bir biçimde çıkar. Onun için fikirleri, mümkünse doğrudan doğruya kendi doğal ve gerçek çevrelerinde kazandırmaya, hiç olmazsa bu çevreyi temsil edecek eşyadan örnekler vasıtasıyla vermeğe ihtiyaç vardır. Bu şartları ve vasıtaları tanımayan bir ders, istediği kadar faal ve deneye dayalı olsun, hayat için yararlı bilgileri kazandırması mümkün değildir.

Şimdi bir de bizim okullarımızın öğretimine bakarsak; bilgiyi kendi doğal ve asıl çevrelerinden soyutlamaya çalıştıklarını görürüz. Cebir, geometri, coğrafya vb. birçok dersler, hayat ile hiç bir ilgisi yokmuş gibi, kuru bir biçimde birbiriyle ilgisiz bir şekilde öğretiliyor. İsteniliyor ki bu bilgiler düzenli olarak belirli saatlerde doğrudan doğruya yutulun haplar, ilaçlar gibi alınsın! Bütün bu gayretlerin hepsi bilgili, bilgisi çok insanlar yetiştirmek içindir. Oysa öğrenci bu şekilde ve bu şartlarda verilen dersleri öğrenmekten hiç bir zevk alamaz. Bunları öğrenmekteki ihtiyacı, öğretmenlerin öğütlerine, güven telkin eden sözlerine rağmen bir türlü takdir edemez. Dolayısıyla öğrenmek için hiçbir gayret ve ilgi göstermez. Hatta öğrenebildiği kadarını da ölü bir tarzda öğrenir. Okulun kara tahtası önünde öğrenilen bu bilgiler; hayatın canlı ihtiyaçları karşısında çok kere iflas eder. Gerçi öğrenciyi haylazlıkla, tenbellikle suçlamak, yapılması en kolay iştir. Fakat öğretmenlikte kahramanlık; haksız yere itham değildir. Bilgileri doğanın koyduğu değişmez kanunlar, şartlar, esaslar dairesinde vermektir.

Bizim öğretim sistemimizde yapılacak yeniliklerin en önemlilerinden biri de çocukların faaliyetini doğal ve gerçek çevrelere sürüklemek olacaktır. Örneğin matematik mi okutmak istiyoruz; önce odanın boyunu, enini, dersanenin havasını, kapının yüzeyini, bahçenin

boyutlarını ölçtürmek ihtiyacını duymalı ve duyurmalıyız. Ölçme düşüncesini böyle bir faydadan, bir ihtiyaçtan uzaklaştıracak yerde, bu gibi maddî ve canlı ihtiyaçlarla bağlamalıyız. Sınıfa getirilecek bir kupa, bir masrapa, bir kutu, bir cebir ve geometri dersi için en doğal ve gerçek çevreyi oluşturabilir.

Tarih öğretimi sözkonusu ise, bu öğretimi mümkün olduğu kadar kitap ibarelerinden kurtarmak, olayların meydana geldiği yerlerin resimleri ile haritaları ile, geride kalanları ile bağlamak, yahut milletlerin hayatı, ticareti, sanayii, toprakları, nüfusu vb. ana fikirlerden biri etrafında toplamak, kısacası bir fayda, bir ihtiyaç ortaya çıkarmak, tarihin soyut bilgilerini mümkün olduğu ölçüde somut fikirlere bağlamak demektir.

Coğrafya için de böyledir. Ülkelerin topraktan yapılmış kabartına haritaları, resimleri, gelenek ve göreneklere, ahlâkî durumları, sanayi ve ticareti hakkında gösterilecek şekilden ve maddeden ibaret belgeler, memleketlerin ticaretleri, sanayileri, medeniyetleri, demiryolları, nehirleri, şehirleri, nüfusları hakkında yaptırılacak inceleme ve araştırmalar, karşılaştırmalar, bunların resimlerle tasvir ve temsilleri, bu ülkelere ait olarak okutturulacak gezi anıları, hep bilgileri mümkün olduğu kadar kendi tabii ve aslî çevrelerinde vermek için bir fırsattır.

Öğretim metodunun son gelişmeleri, bilgiyi kendi tabii ve aslî çevrelerinde vermek amacını kolaylaştıran vasıtaları bulmuştur. Örneğin resim ve el işleri gibi vasıtaların, öğretime uygulanışı bu amaca çok hizmet eder. Coğrafya, tarih, zooloji, botanik vb. konulara ait resimler ve örnekler üretmek, kendi kabuğu içerisinde sıkışıp kalmış ve hayatla ilgisi kopmuş birçok bilginin resmini, örneğini taklit etme ihtiyacıyla canlı ve etkili bir biçimde alınmasını ve temsil edilmesini hazırlayan fırsatlar oluşturabilir. Onun için resimle yapılan hayâlî savaş tabloları, sanat eserleri, anıtlar, krokiler, karşılaştırma tabloları, haritalar, topraktan yapılmış kabartma örnekler, kağıttan, mukavvadan, tahtadan, telden aletler, çamurdan hayvan ve bitki şekilleri vb. hep bilgiyi kendi tabii ve aslî çevrelerinde vermek, bilgiyi şahsın menfaat ve ihtiyacıyla bağlamak amacına hizmet eder. Öğretimde bahçelere, müzelere, ameliyathanelere, ziyaretlere, gezintilere, seyahatlara verilen önem de hep bilgileri kendi tabii ve aslî

çevrelerinde kazandırmak endişesiyledir.

Son zamanlarda eğitim ve öğretim çevrelerinde sık sık tekrar edilen "Okul ve hayat", "Hayat içinde okul" yahut "Okul içinde hayat" sözleri de aslında ahlâk eğitiminin ve sosyal eğitimin okul dersliklerinde verilemeyeceğini, hayat ve gerçekler hakkındaki sağlam ve esaslı fikirlerin sıralar üzerinde oturarak kazanılamayacağı inancının bulunduğu ortaya koymaktadır. Bu inanç aslında hayat ve toplum fikirlerinin, düşünce ve ahlâk alışkanlıklarının da bu doğal ve gerçek çevrelerde kazanılabileceği, bu fikirlerin kazanılması ancak bu çevrelerde doğal olarak ortaya çıkan kişisel faaliyetlerin ürünü olabileceği inancının yaygınlık kazanmakta olduğunu göstermektedir. Onun için dün bir "manastır" bir "zindan" ruhuyla yaşayan okullar, bugün yavaş yavaş bir aile, bir ocak, bir toplum şeklini, ruhunu almaktadır. Onun için Avrupa'nın, Amerika'nın birtakım okulları, binasıyla, bulunduğu yeri itibarıyla, öğretimiyle, genel eğitimiyle hayata, gerçeğe bağlanmakta; bir yandan bu okullar dış gezilerle okuldan hayata doğru açılmakta, bir yandan da ziyafetleriyle, davetleriyle, sergileriyle, konfe ranslarıyla, tiyatrolarıyla hayattan okula doğru bir akışı gerçekleştirmektedir. İşte bu okulları şehirlerin dar ve kirli çevresinden dağ başlarına, geniş sahaların ortasına götüren ve İngiltere'nin hemen bütün okullarında beden eğitimi askerî eğitime karıştıran ve Avrupa'nın bütün öğretmen okullarını birer uygulama okuluyla donatan girişimler, hep okulda çiftçilik, askerlik, disiplin, emirlere uyma, güçlük, fedakârlık, öğretim fikirlerini, bilgilerini, ihtiyaçlarını tabii ve aslî çevreleri içinde vermek endişesiyledir.

"Öğretimde birtakım teoriler yeterli değildir, uygulama da gereklidir" düşüncesi, yine bilgilerin kazanılmasında kişisel deneyim ve ihtiyaçların yanlış ve ters olarak dile getirilmiş şekliyle başka bir şey değildir. Gerçekte bize taş, kireç, balmumu, deniz, dağ, göl, uçurum, yoğunluk, büyüüp gelişme, eğitim, olgunlaşma vb. somut ve soyut fikirleri veren ne kitapların tarifleri, ne de bir başkasının sözleri, anlatıklarıdır. Biz bu fikirleri taşları tartarak, taşlarla oynayarak, balmumuyu ezerek, yumuşatarak, şekilden şekile sokarak, denizleri, dağları, gölleri görerek, bir taşın düşüşünü inceleyerek su, yağ, boza, katran gibi çeşitli sıvıları karşılaştırarak, çiçekleri, ağaçları keserek, kopara-

rak, çocukları eğiterek, düşünme yeteneğimizin gelişmesini hayatımızın çeşitli devirlerine ait olaylar üzerinde idrakimizle izleyerek ve bütün bu konular hakkında bizde önceden ortaya konulan fikirleri birleştirerek ve tahlil ederek, birbirinden ayırıp bir sonuca bağlayarak fikirler, hayaller, ilimler üretiyoruz. Onun için "teoriler yeterli değil, uygulama lazımdır" sözü; fikirlerin oluşumunda "bilgiyi öne alan" ancak uygulama amacıyla "tecrübe ve çevre"yi unutmayan, aynı zamanda eksik ve uğursuz bir kanaatin ifadesidir. Yeni öğretim anlayışında bu kanaatin en doğru ifadesi; "bilgi; kişisel faaliyet ile doğal ve gerçek çevrelerinde oluşur" sözünden ibaret olabilir.

Bizde "uygulamalı öğretim" şeklinde basitçe ifade edilen düşünce de aslında doğal ve aslı çevrenin basit ve yanlış bir ifadesinden başka birşey değildir. Yoksa gerçekte bilgilerin teorisi ve pratiği varsa da bu iki tarzı öğretmek için bir teorik bir de pratik ayrı ayrı iki öğretim metodu yoktur. Örneğin bir dilin konuşulmasına pratik, dilbilgisi ile ilgili kısmına teorik denilebilir. Fakat gerek bu dilin konuşulmasını, gerekse gramerle ilgili kurallarını öğretmek için yalnız bir metod vardır. Bu metod; dilin konuşulmasını da, kurallarının öğretilmesini de kendi doğal çevrelerinde ve kişisel tecrübeleri ile kazandırmaktır.

Bunun gibi kimyanın bir teorisi bir de pratiği vardır denilebilir. Fakat burada da gerek teorik olsun gerek pratik olsun bunların öğrenilebilmesi için sadece bir yol vardır, o da; bilgiyi kişisel deneyimlerle ve kendi tabii ve aslı çevresinde elde etmektir. Bunun olaylar üzerindeki açıklamasını şu şekilde yapmak mümkündür : Kimyayı, kimyanın gerçek ve asıl konusunu oluşturan cisimlerden ayırarak yalnız sözle, yazıyla, defterle, işaretlerle okutan bir kimya; ne teoriktir, ne de uygulama. Bu tür metodlarla yapılan bir kimya dersinin ne teorik faydası vardır, ne de pratik yararı. Nasıl öğretebilir ki? Kimya, cisimlerin gerçek yapıları, durumları hakkında bilgiler veren bir bilim dalıdır. Hayâl kurarak veya dinleyerek, hafızaya doldurarak anlaşılması mümkün değildir. Gerçi kimyanın teorisi ve uygulaması, teorisi ve pratiği vardır. Fakat her iki şekil için de sonuca varma yolu ve metodu ; önce o canlı hakkında kendi doğal çevrelerinde kişisel faaliyetlerle fikirler edinmek, sonra bu kişisel, deneye dayalı, tabii ve aslı fikirler üzerinde bir ayıklama, seçme ve fikir yürütme yaparak genel ve açık

görüşler, kanunlar çıkarmaktır. Görülmeyen, tutulmayan, koklanmayan bir cismin şekli, resmi, manzarası, katılığı, kokusu hakkında sözle, yazıyla gerçek bilgiler almak, bu bilgileri hayalgücü ile bulmak ve ortaya çıkarmak mümkün olamadığı içindir ki, böyle kişisel bilgilerden hareket etmeyen soyut fikirler, kesinlikle hiçbir fikir ve hiçbir şahıs için yararlanılabilecek bir şey ortaya koyamaz. Bu nedenle kimyanın, derste öğretmenin ağzından dinleyerek yahut kitap okuyarak öğrenilmesi imkansız gibidir.

Okulda kimyayı bu şekilde eski metodlarla okuyorduk. Böyle kaptan, defterden ezberlenen kimyanın yalancı bir kimya olduğunu, deneyimleriyle anlayan bir arkadaşım birgün öğretmenim metoduna karşı çıkarak; "Fakat efendim, hiç deney yapmıyorsunuz?" demişti. Öğretmen bu karşı çıkışı haksız göstermek için şu cevabı vermişti: "Kimya deyince iki kurs vardır: Biri pratik kurs, diğeri teorik kurstur. Sizin bu okulda okuyacağınız teorik kurstur.

Biz bu cevabın da sarı defterle kimya okutmak isteyen, robotlaşmış, ezberci metod gibi çürük, uydurma ve yalancı bir iddia olduğunu anlamış, fakat o zaman ne bu iddianın çürük tarafını görecek ve kendisine gösterecek kadar temel bilgilere sahip olmadığımız, ne de gerçeği uydurma şeylerle yoketmek isteyen hocamızın kanaatini değiştirebileceğimizi tahmin etmediğimiz için susmayı uygun görmüştük. Eminim ki arkadaşlarım da benim gibi hayatta bu teorik kursu aramışlardır da bulamamışlardır!..

"Fikirler kendi doğal ve asıl çevrelerinde kişisel tecrübelerle kazanılır" fikrini ileri sürmekle; bilgi ve düşüncelerimiz, çevrelerinde her şahsın bedensel, zihinsel faaliyetiyle kazanılır demek istiyoruz. Fakat bunu demekle; okullarda bir fabrika işçisi, bir tornacı yetişsin demek istemiyoruz. Bunu demekle kimya öğretmek için kitap okutmak, yahut teoriler göstermek gerekmez. Bir eczacı çırağı gibi kimyayı uygulamalı olarak öğretmek yeterlidir iddiasında bulunmuyoruz. Nasıl böyle bir iddiada bulunabiliriz ki? Gördüklerinin, el alışkanlıklarının ortaya çıkardığı bir işçi, bir tornacı, bir eczacı çırağı; genel eğitimle görevli bir okul için tenezzül edilmeyecek kadar basit bir amaçtır. Sıradan bir fabrika işçisi, bir eczacı çırağı nedir? Eline, gözüne ait olan eğitimini bir tarafa bırakırsanız, düşünemeyen,

eşyanın, düşüncelerin soyut yönlerini mukayese ve tahlil edemeyen bir kafa, sadece elleri çalışan bir vücuttur. Böyle bir alışkanlık sonuç itibariyle çokça yapılan tekrarların bir ürünüdür. Seçme yeteneğine sahip olmayan, düşünemeyen, bir sonuca varamayan bir kafa ise hiçtir. Bir okulun bir tornacı yetiştirmekle fazla bir şey kazanacağını zannetmiyorum. Fakat bir tornacının elindeki, gözündeki eğitimi verebilirse önemli birşey kazandırmış olur. İşte bu eğitim; ancak bir şekilde verilebilir: Öğrenciyi torna başında çalıştırarak, eğitim ve öğretimde kişisel deneyimin gereğini ortaya koymakla; bu bilgi ve tecrübe öğütü, tavsiye ile değil, eli, gözü çalıştırarak, hem de torna başında çalıştırarak, eli, gözü ecza şişeleri ile temasta bulundurarak verilebilir. Onun için faaliyeti, kişisel faaliyetleri sıradan "işçilik"le karıştırmamak meselesi önemlidir. Biz gençleri laboratuvara yönlendirmekle, cisimlerle temasta bulundurmamakla onları, "eczacı çırağı" yapmak istemiyoruz. Çünkü eczacı çırağı nihayet uzun bir gözlem ve alışkanlığın ürünüdür. Bu geleneksel bilgilerin zekâ ile o kadar ilgisi yoktur. Çünkü herkes eczacı çırağı olabilir. Eczacı çırağının uygulama sonucunda kazandığı bilgiler, dikkati, düşünceyi gerektiği gibi geliştiremez. Biz gençleri laboratuvara, fizik deneylerinin yapıldığı odalara götürüp kendi yetenekleri ile çalıştırarak onlarda hem kişiliğin, hem de fikir ve bilgilerin oluşumuna uygun şartları hazırlamış ve onlarda gerçek biçimde fizik, kimya, zooloji, botanik öğretmek için ne yapmak gerekiyorsa onu yapmış oluyoruz.

Kişisel tecrübe; bütün bilgi ve düşüncelerimizin hareket noktasıdır. Bütün bu ilimleri, fenleri biten ve kullanabilen bütün insanlar, bu ilim adamları, öğretmenler, sanat adamları, işçiler bu bilgileri hep kendi aslı ve doğal çevrelerinde yani bahçede, atölyede, kırdada, evde, odada, denizde, kendi uzuvları, gözleri, elleri, kulakları ile çalışarak, hep kişisel tecrübelerinin ürünü olarak öğrenmişlerdir. En tanınmış mucitler bile incelemelerinin, hayalgüçlerinin ürünü olan buluşlarını iş yerlerindeki masalarının başında, bir bahçenin köşesinde, bir ağacın altında, bir olayın karşısında meydana getirmişlerdir.

Üçüncü Bölüm

Bazı Bilgiler Bazı Düşünceleri Doğurur

Doğa, bilginin kazanılmasında şahsın çeşitli yeteneklerini bir araya getirir. Eşya hakkındaki fikirlerimiz; birbirini etkileyen çeşitli özelliklerimizin oluşturduğu bilgilerin bir ürünüdür. Eşyayı yalnız kelimelerle düşündüren bir öğretim yöntemi kesinlikle hoşgörülemez. Okullarımızın öğretimi; düşüncelerin oluşumunda ruhumuza ait en basit bilgileri bile anlamaktan uzak bulunmaktadır. Gerçek bir okul müzesi doğadadır. Anlaşılması imkansız ve genel yüz tecrübeden, anlaşılabilir bir kişisel deney daha iyi, daha faydalıdır. Öğretim de amacımız; bilgisi geniş fakat pasif bir Fransız yetiştirmekten çok, bilgileri sınırlı, ancak atak, girişimci ve azimli İngiliz yetiştirmek olmalıdır.

İlkel insan ile çocuk izlenecek olursa görülür ki; dışdünyadaki şeyler hakkında bilgi alırlarken, bütün duyu organlarını ve yeteneklerini ortaklaşa kullanmaya gayret gösterirler. Eline bir parça taş geçiren bir çocuk; önce elinde bu parçayı bir süre döndürüp inceler; kaslarıyla ve dokunma duygusu ile bilgiler alır. Bununla da yetinmez sürter, çizer, vurur, ağzına burnuna götürür. Sertliği, tadı, kokusu ile ilgili bilgiler alır. Sonra bunu birşeye benzetmek ister. Hayalgücü ve yaratma duyguları sürekli hareket halindedir Çocuk böyle bir faaliyet ve deneme aşaması geçirdikten sonra elindekini kırar, atar. Duyguları ve iradesi işe karışır. Çocuk üzerindeki bu incelemeler, bu gözlemler gösteriyor ki; doğa, bilginin kazanılmasında kişinin muhtelif melekelerini bir araya getiriyor. Çocuk sadece görmekle, kullanmakla kalmıyor, buna duygularını da katıyor. Çocukla ilkel insanın bilgiyi elde etmede duygularını ve birtakım melekelerini birleştirme eğilimleri ilkelenecek olursa, bu birleştirmenin gereksiz, anlamsız olmadığı hem n görülecektir.

Bu onların eğitimlerinin, bilgilerinin olgunlaşması için gereklidir. Dışımızdaki şeylerle ilgili bilgilerimiz, düşüncelerimiz sadece bir çeşit bilginin, örneğin yalnız gözün, yalnız kulağın ürünü değildir. Fikirlerimiz; eşyadan, gözlerimiz, kulaklarımız, dilimiz, burnumuz, fikirlerimiz, irademiz, duygularımızla aldığımız, birbirini etkileyen çeşitli özelliklerin bir araya gelişi ile oluşan ürünlerdir. Örneğin benim "kedi" hakkındaki fikir ve düşüncelerim sadece görmekle edinilmiş bilgilerden ibaret değildir. Ben kediyi yalnız görerek değil, dokunarak, vücudunu hareket ettirerek, sesini işiterek, kokusunu duyarak, yaşamasını, yiyip içmesini inceleyerek, gözleyerek de öğrenmişimdir. Yine balmumu hakkındaki bilgilerim de elim, gözüm, burnum ve ağzımdan aldığım çeşitli tesirlerin ortaya çıkardığı bilgilerden ibarettir. Bunlardan birini ortadan kaldırsam, kedi ve balmumu hakkında benim hafızamda bulunan fikrin bir parçası da beraber gider. Görülüyor ki eşya hakkındaki fikirlerimizi böyle çeşit çeşit tesirlerin, bilgilerin birikimi oluşturuyor. Bundan şu sonuç çıkıyor : Bir şeyin göze, kulağa, ele, bedene, dile, buruna etki eden özellikleri, ne kadar fazla tekrarlanıyorsa, o şey hakkındaki fikir ve düşüncelerimizin unsurları da o kadar çoktur. Ve o şeyi bu etkilerin tamamlanmasıyla, genel görüntüsü ile o kadar iyi ve tam tanımış oluyoruz. Bana, dokunmakla balmumunu anlatan cildim, katılığını anlatan parmaklarım, kaslarım, rengini, şeklini anlatan gözlerim, kokusunu anlatan burnumdur. Fakat balmumunun kokusunu gözümle duyamıyorum. Diğer taraftan şeklini burnumla göremiyorum. Balmumunun sertliğini gözümle takdir edemiyorum. Çünkü her izlenimi ayrı ayrı ortaya çıkaracak uzuvlar var, biri diğerinin yerine geçemiyor. Birinin yokluğunu diğerinin varlığı telâfi edemiyor. Bu nedenle, balmumu fikrini edinmek istersem, bu fikri bende oluşturacak duyuların unsurlarını toplamalıyım. Sonra bunları bilgiler şeklinde düzenlemeliyim. Bunun için öncelikle her duyuyu veren uzvu ayrı ayrı balmumu ile temas haline getirerek faaliyete yöneltmeliyim. Balmumunu görmeliyim ki görme duyuma onu alabileyim. Balmumunu tutmalı ve yoğurmalıyım ki onu dokunma duyuma alabileyim. Ondan bir şekil yapmalıyım ki duygularımın, irademini faaliyetinden ortaya çıkan kanaatler, anılar oluşabilsin. Yoksa yalnız balmumu hakkında başkasının aldığı duyuları, bilgileri tarifini, tanımını kulağımla din-

lersem bu bende gerçek bir balmumu fikri oluşturamaz. Sözlerin, tariflerin, tanımların bende bırakacağı fikir; eski düşüncelerimin yenilenmesi ve birleştirilmesinden ibaret bir hayâldir. Bunun da, balmumunun vereceği fikri temsil etmesine imkân yoktur. Hatta balmumunu yalnızca görmem de yeterli değildir. Çünkü gözümle balmumunun yalnız rengi ve şekli hakkında duyular atabilirim. Yoksa dokunma özelliğini, katılığını, esneklik kabiliyetini takdir edemem. Balmumunu hiç görmemiş bir insan düşününüz, bu adama sözle balmumu hakkındaki fikirlerinizi anlatmak istiyorsunuz. Rengini, şeklini, sertliğini, kokusunu kelimelerinizle anlatırsanız, balmumu fikrini vermiş oluyorsunuz. Yalnız o adamda balmumu için bir hayâl, bir şekil düşüncesi uyandırmış oluyorsunuz. Ve bu düşünce o kadar başka, yahut o kadar kişisel kalıyor ki, bir iki gün sonra balmumunu verir de bu nedir diye sorarsanız -eğer balmumunu göstereceğinizi söylemezseniz, yahut bunu hatırına getirmezseniz- tamamen bilmediği bir cismin karşısında bulunduğunu hissedeceksiniz. Gerçekte önceki sözler, balmumunun kendi varlığına dair hiçbir şey öğretmemiş gibidir. Yalnız kafasına birtakım kelimeler, tabirler kazmış, hafızasını birtakım hayâllerle doldürmüştür. Öyle ki bunlar kişinin hayatı, bilgileri için hiçbir gerçek değeri olmayan hayâllerdir.

Gerçi gözle görülmekle anlaşılabilen şeyleri hayâl ettirmek suretiyle öğretmek; öğretim metodlarında olağandır. Fakat bu hayâl ettirmenin çeşidi, biçimi açıklanmaya muhtaçtır. Örneğin gösterilemeyen bir şehri herkes bir türlü tanıtsın mı diyeceksiniz? Veya çevrede bir örneği bulunmayan trenleri herkes hayâlgücü ile bir türlü düşünsün mü diyeceksiniz? Değil... Öncelikle gözle görülemeyen bu şeylerin hayâlini hazırlamak için birtakım unsurlar, gözle görülebilen parçalar, resimlerini, az çok benzeri olan eşyayı temin edeceğiz, sonra bu gördüklerimiz üzerinde hayâl ettireceğiz. Onun için öğrenciyi Paris'e götürüp de göstermek, yahut da Paris'i öğrencinin ayağına getirip göstermek imkanı yok diye Paris'i coğrafya kitabının kelimeleri ile düşündüren bir öğretmenin davranışı affedilemez. Çünkü öğretmenin bu şekilde öğrettiği Paris, herkesin hayâlindeki unsurlara ve herkesin hayâl kurma yeteneğine göre her zaman gerçek Paris'ten uzaklaşan yalancı ve hayâlf bir Paris'tir.

Kelimeler üzerinde coğrafya öğrenmenin ne kadar yanlış ve işe yaramaz bilgiler vereceğini kendi kişisel tecrübe lerimle yaşadım. Örneğin ilk defa Londra sokaklarına çıktığım gün, hayretler içinde kalmıştım. Burası garip manzaralı bir şehirdi. Hep simsiyah taştan, tuğladan yapılmış, sıvasız, boyasız, tek tip, basık evleriyle, dar sokaklarıyla, nasıl söyleyeyim bilmem, bir Afrika şehri gibiydi... Ben Londra'yı ilk defa görülür görmez hayâl kırıklığına uğramıştım. Çünkü o zamana kadar resimleriyle yüksek kulelerini, saraylarını, geniş bulvarlarını, süslü binalarını tanıdığım Paris'ten iki üç kere büyük olan Londra'nun yine muhteşem, süslü, parlak bir şehir olacağını düşünmüştüm. Çünkü bende Avrupa şehri adına hayâl unsuru olabilecek yalnız Paris'in resimlerinden ve Paris'in kendisinden aldığım anılar vardı. Bu anıların birleşmesi ise ancak kendi unsurlarının çeşidine göre süslü ve muhteşem bir Londra meydana getiriyordu. Oysa böyle Londra'yı Paris'le hayâl edeceğime, Londra'ya ait bir iki kartpostal olsun görseydim, önceden Londra hakkındaki düşüncelerim o derece yanlış ve sakat olmazdı. Nitekim Paris'i gezdiğim gün hiç de kendimi hafızama tamamiyle yabancı bir şehrin içinde bulmuyordum. Çünkü hafızamda bana Paris'i hayâl ettiren birçok panoların, kartpostalların izleri bulunuyordu.

Bunun gibi Avrupa'nın bazı şehirlerinde bulunan trenleri, açık fikirler verecek örneklerin, resimlerin yokluğu nedeniyle herkesin bir çeşit düşündüğünü gördüm. Bu düşünce lerin en dikkat çekici olanlarını topladım. Bu fikir ve düşüncelerin her birinin kendisine göre bir garipliği ve tuhaflığı vardı.

Bunlar arasında akla en uygun olanı; bu trenleri evden eve uzatılan demir direkler üzerine döşenmiş raylar üzerinde kaydıran arkadaşımın düşüncesi idi. Arkadaşım, rayların bu şekilde demir direkler üzerine konulmasının hem tehlikeli hem de gereksiz olduğunu bir türlü düşünemiyordu. Çünkü Avrupa'nın böylesine geniş sokakları, konulacak demir direkler üzerine tren rayları döşenemeyecek kadar dayanıklıdır. Çünkü sokaklar çok geniştir. Dayanıklılıklarını sağlamak için alıtlarına destekler konulsa, o zaman da bu direkleri evlere dikmenin bir anlamı olmayacaktır. Bu olsa bile her zaman sakıncaları bulunacaktır. Nitekim her yıkılan, tamir edilen, yanan ev için tren köprülerini onar-

mak gerekecektir. Bu trenleri düşünenlerden en bilgisiz ve düşüncesizlerden biri de ; trenleri telgraf teli gibi gerilmiş son derece kalın teller üzerinde kaydırıyordu. Halbuki bu adamlar bu trenlerin bir resmini görmüş olsalardı, kelime üzerinde hayâllerini şişirip garip garip şeyler düşünme yecekler, bunların basit, uzun taş yahut demir köprüler üzerinden giden bir tren olduğunu görecekler ve anlayacaklardı.

Bu basit değerlendirmelerin önemi kompleks ve yüksek düşünceler olmasında değil, öğretimde ve anlaşılmadığı takdirde ortaya çıkaracağı korkunç zararlardadır. Ne üzücüdür ki ilkokuldan üniversitelere kadar bütün okullarımız bu basit ruhsal problemi eğitim ve öğretim işlerinde anlayamamışlar ve anlamamakta direnmişlerdir. Bu cehaletimizin en belirgin örneği; öğretimde somut şeyleri soyut şeylerle anlatmaya çalışmak, eşya ve maddelerin özelliklerini hayâle dayanan şeylerle öğretmek konusundaki çabamızdır. Okullarımızda tarih, coğrafya, cebir, geometri, zooloji, botanik, fizik, kimya vb. okutuyoruz. Nasıl? Kelimelerle! Sanki okullarda öğretmenlerin tek görevi öğrenciye görmedikleri, duymadıkları, dokunmadıkları şeylerden söz etmek; denemedikleri şeylerin isimlerini, özelliklerini, tabirlerini, benzerliklerini, zıtlıklarını kelimeler üzerinde hayâl ettirmektir.

Tıp fakültesinde öğrencinin biri defterinden hayvanlarla ilgili şeyler okuyormuş, haşerelerin kendi hayâline göre resimlerini yapmış, filkükün çene demek olduğunu düşünerek haşereye insan çenesi gibi bir çene takmış Kurûnun boynuz demek olduğunu düşünerek haşereye öküz boynuzu gibi iki de boynuz geçirmiş! İşte kelime hayâliyle öğrenilen hayvanlarla ilgili ilmin haşeresi! Tabiat dersi okutan öğretmenleri miz bu olaydan biraz ibret almazlar mı acaba?

Öğretmenlerimiz renkleri, şekilleri, sertlikleri, kokuları; son derece ustaca, parlak ve düzenli cümlelerle göstermenin, koklatmanın, dokundurmanın mümkün olacağını zannediyorlar. Botanik öğretmeni tek bir yaprak, tek bir ot göstermeden bitkilerden bahsediyor. Kimya öğretmeni renklerden, kokulardan, karışımlardan, tesirlerden, bileşimlerden söz ediyor, tek bir cisim göstermeden! Coğrafya öğretmeni dağlardan, nehirlerden, şehirlerden, medeniyetlerden, milletlerden, adet ve geleneklerden söz ediyor, tek bir resim göstermeden! Tarih

öğretmeni savaşırlardan, öldürme olaylarından, inkılâplardan, ihtilallerden, padişahlardan, abidelerden sözediyor, tek bir medeniyet eseri gezdirip göstermeden! Geometri öğretmeni şekillerden, şekillerin benzerliğinden, zıtlıklarından, karşılaştırmasından, teorilerinden, problemlerinden bahsediyor, tek bir geometrik örnek incelettirmeyi düşünmeden!

Eğer bu öğretmenler, bu eğitimciler : "Amacımız gerçekte bu ilimleri, fenleri öğretmek değildir; bunları öğretiyoruz süsü vermektir. Gerçekte biz eğitim ve öğretim vermiyoruz; eğitim-öğretim taklidi yapıyoruz" deselerdi, amaçlarının ne olduğunu anlar ve eğitmek, öğretmemek için de bundan daha doğru ve daha etkili bir yol olamayacağını kabul ederdik. Oysa herhangi bir ilkokul veya ikinci derecede bir başka okul veya yüksek okul öğretmenine sorsanız: "Bu kelimecilikten beklediğiniz amaç nedir?" deseniz; alacağınız cevap "öğretmek, eğitmek"ten ibaret olacaktır!

Bizim bir botanik hocamız vardı. Senelerce ezberden botanik okutmaya çalışıyordu. Birgün bahçede özel konuşu yorduk :

- Kardeş, dedi. Bir iş yapmak mümkün olmuyor. Çünkü müzemiz, laboratuvarlarımız, mikroskoplarımız yok!

Gerçi okulda bütün bu şeyler yoktu, fakat gören bir göz, tutan bir el, isteyen biri için birçok şey vardı. Hiçbir şey olmasa, okulun büyük bahçesinde otlar, ağaçlar, hele dağlarda her türlü bitkiler vardı. Gerçekte olmayan öğretmen kafasıydı ve işte bu kafa bizim öğretilimde yoktu!

Birgün arkadaşlarımdan biriyle yanımıza bir teneke kutu alarak dağlara, Kağıthane tepelerine çıktık. Akşama kadar rastladığımız otları, çiçekleri topladık, ertesi gün okulda bu doğal müzenin konularını, doğal mikroskoplarımızla yani gözlerimizle inceliyorduk. Bir aralık, Afrika'nın, Amerika'nın ender bitkilerinden bahseden öğretmenimiz hayretle bağardı:

- Aman ! Bilmediğim birşey, bir soğan! dedi. Nerede bul dunuz bunu ?

Hocamızın daha şehrimizin bitkilerini bile gözleriyle görmediğini, tanımadığını anlayarak öğrencisi için müzesizlikten, laboratuvarsızlıktan, mikroskopsuzluktan şikayete ne derece hakkı olabileceğini düşünüyorduk!..

Son zamanlarda okullarımızın öğretiminde resmin kullanılması, öğretimde göze dair izlenimlerin önemini kabul ettiğimizi göstermesi bakımından memnuniyet vericidir. Ancak bizde herşeyi niçin yapıldığını bildiğimiz için değil, yapıldığını gördüğümüz için yapmak alışkanlığı; okullarımızda resmin öğretim vasıtası gibi kullanılmasını engellemektedir. Örneğin liselerimizde zooloji, botanik, astronomi derslerinin resimleri, tabloları yalnız örneği bulunmayan eşyayı göstermek için kullanılması gerekirken, okulun bahçesinde, şehrin etrafında, bitişik komşunun kümesinde canlısı, gerçeği bulunan otların, çiçeklerin, ağaçların, tavukların, ördeklerin, kedilerin, köpeklerin, dağların, tepelerin, vadilerin, akıntuların yerini haksız, gereksiz yere işgal etmektedir. Bazılarına göre de " gerçeği resimle ortaya koymak" öğretim metodu adına bir yenilik, bir girişim gibi düşünülmektedir! Gerçekte hayvanlar, bitkiler düz bir kağıdın üzerinde, gerçek boyutlarını kaybederek yassılanmış, cansız, hareketsiz, hacimsiz resimlerinde değil, asıl canlı, hareketli, gerçek örneklerindedir. Fen için önemsenmeyecek hiçbir madde yoktur. Okulun bahçesinde yetişen yabancı ağaçlar, duvarların kenarında yetişen otlarda, bahçedeki taşta, toprakta nadir yetişen bir bitki, kıymetli bir taş kadar önemli ve yararlı bir ders, inceleme ve deneme için bir konu oluşturabilir. Basit fakat gerçek bir okul müzesi, okulun içinde olduğu kadar dışarıda, doğadadır. Gerçeğin resimle değiştirilmesi, eğitim ve öğretim yöntemlerinin zorunlu olarak kabul ettiği bir çaredir. Bu ancak gerçeğin olmadığı durumlarda kabul edilebilir. Çünkü resim; kişiye tasvir ettiği eşyadan yalnız gözle ilgili izlenimler gönderen eşyanın hacmini, maddesini, hayatını, hareketini bir dereceye kadar veren bir vasıta. Ben resimle bitkinin rengini, şeklini idrak edebilirim, fakat bitki hakkındaki izlenimlerim sadece şekilden, renkten ibaret kalır. Dokunmasını, kokusunu, lezzetini algılayamam. Bunları ise ancak o bitkinin gerçeği verebilir.

Öğretimimizde tecrübenin, kişisel izlenimlerin önemini anlaşıldığı anlaşılmaktadır. Fizik ve fen ilimlerinin öğretiminde deneylere başvurulması bunu göstermektedir. Bir deney, bir işlem yalnız kara tahtada tarif edilmekle, resmedilmekle kalmıyor, aynı zamanda laboratuvarında eşya ile de tekrar ediliyor. Artık cisimlerin düşmesi kanun-

ları bir masal, bir hikâye gibi dersanede söylenmekle yahut tahtada anot makinesinin taslağı, resmi çizilmekle kalmıyor, aynı zamanda anot makinasının başında kanunun doğrudan doğruya öğretmen tarafından deneyi de yapıyor. Fakat gerçekte bunu yaparak bilginin kazanılması için gerekli şartlar gereği gibi hazırlanmış olmuyor. Çünkü faaliyet tamamiyle öğretimde kalıyor. Gerçi öğrenci bu deneylerin tanığı olduğu için gözleriyle, kulaklarıyla faal bulunuyor, fakat öğretmenin şahsıyla sınırlı böyle bir deneyde bilginin büyük bir kısmını veren ellerin, kolların, bedenin etkilenmeleri öğrencide değil, öğretimde kalıyor. Onun için "uygulamalı, deneysel" diye o kadar alkışladığımız bu "deney sahneleri" öğretim metodu açısından gerçek bir deney değildir. Onun için bütün iddialarımıza rağmen, bu ülke öğretiminde deneyin gerçek anlamı henüz yeterince anlaşılammıştır. Gerçek ve eğitici bir fizik dersi, aleti öğrencisinin eline veren bir dertir.

Bir tarz öğretimin bizim okul çevrelerimizde ilk uğrayacağı takdir, "geç ve güç" olmasından başka birşey olamaz! Özellikle öğretimde ellerin, bedeninin hakkını hiç tanımamış olan bu ülke okulları çevresinde! Fakat ne olursa olsun bu deneye dayalı metod, gerçek bilgi veren biricik yöntemdir. Eğer yazmak, söyletmek, ezberletmek de bu metodun onda biri kadar bilgi ve fayda sağlasaydı, biz de yerleşmiş ve kökleşmiş olan bir geleneği sökmek, fikir ve duygular aleyhinde söylemek için o ölçüde tereddüt ederdik. Ellerin, gözlerin ayrı ayrı birer bilgi kapısı olduğu ve bunların birinden giren bir çeşit bilginin diğerinden giremeyeceği inancı bir kere oluştuktan sonra öğretimde faal ve olumlu yöntemlerin geçlik güçlük gibi sakıncaları olsa bile bunlar hep ikinci derecede kalır. Gerçekte ise bu metod ne geçirir ne de güç. Çünkü deneme yöntemi insanlara gerçek bilgiyi veren en kısa, en doğru yoldur. Gerçi sözler, kulaktan verilen bilgiler, daha kısa sürede öğretilir zannedilir, fakat yalnız başına sözlerle, kulakla gerçekte öğrenilmiş hiçbir bilgi yoktur. Bir okulda on sene sözle, tebeşirle yer çekiminden, dengeden bahsedersiniz, yerçekimi ve denge hakkında birçok bilgi ezberletirsiniz de yine düşün, denge hakkında hiç bir fikir, hiçbir ilim veremezsiniz! Halbuki mukavvadan yapılmış basit bir kaldırmaç, yahut kibrit kutusundan yapılmış bir terazi ile öğretmenin

elinde oynayan bir anot makinesinin, bir elektrik aletinin seyredilmesinden çok, eğitim ve öğretime hizmet eder. Onun için öğretimde çok ve yüksek, fakat anlaşılması, eğitici olması bakımından eksik deneyler göstermektense az ve sade bilgileri ayrı ayrı kişisel tecrübelerle yaptırmak daha doğrudur. Çünkü eğitim ve öğretimde önemli olan bilgilerin, tekrar tekrar gösterilmesi, niceliği değil, çeşidi, niteliğidir. Öğrencinin yaşamsal faaliyetlerini birleştirmiş, yalnız gözüne, hafızasına seslenen bir tecrübe, konu itibarıyla ne kadar zengin, ne kadar teknik, bilimsel olursa olsun değildir. Aksine her öğrencinin elini, gözünü, kulağını, iradesini ilgilendiren bir konu; bir parça şeker, bir parça kükürt, birkaç ot, bir saat makinesi, bir şişe, bir tel değerli ve önemli bir eğitim ve öğretim konusu olabilir. Çünkü okulun öncelikle oluşmasını ve gelişmesini sağlayacağı şey; kişiliktir, eğitimidir. Ve bu, okul dışında çok zor kazanılabilen bir sermayedir. Çünkü okul hayatından sonra düzenli bir eğitimin kapıları kapanmış gibidir. Bir de okul dışında eğitim araçlarını, etkenlerini temin etmek herkese nasip olmaz, güçtür. Temeli ailede, yahut okulda atılmamış bir eğitimin hayatta ortadan kaldırılması çok zordur. Halbuki oluşmuş bir kişilik için okulun bilgi konusundaki eksiklerini ortadan kaldırmak imkânı her zaman vardır.

Örneğin bir okul, bir İngiliz ilkokulu gibi öğrencisinin coğrafyadaki bilgilerini eksik bırakan bir okul, okuttuğu kadar az coğrafya ile öğrencisinde doğaya ve gezmeye bir eğilim meydana getirebilmişse bilgi kazandırmak konusundaki bütün karşı çıkışları hoş görülebilir. Çünkü bu kadar kuvvetli bir eğitim silahıyla donanmış olan, bilgileri eksik bir kişi elbette bu eksikliği ortadan kaldıracak fırsatları hayatta arayıp bulacaktır. Dolayısıyla okulda birtakım konuların kötü okutmaktan ziyade, birtakım bilim dallarının birtakım konularını iyice öğretmek, kişide bedeninin, düşüncesinin, iradenin ve duygunun gelişmesini ve gerçek bilginin oluşmasını sağlayacak biçimde okutmak daha iyidir. Bunu demekle: "Çocuklarımızı cahil bırakalım; fazla bilgi vermeyelim" demek istemiyorum. Nasıl bunu diyebilirim ki aslında kendim çok bilgi kazandırmak taraftarıyım. Fakat bu bilgilerin kelime değil, bilgi olmasını düşünüyorum. Ve hayat için eğitimin bilgidен daha önemli bir unsur olduğunu da düşünerek demek istiyorum.

rum ki ; bilgisi geniş fakat bu bilgisini kullanamayan pasif, isteksiz bir Fransızdan, bilgisi sınırlı, fakat girişimci, gayretli bir İngiliz daha hayırlıdır. Çünkü bu niteliklere sahip bir Fransız hayatta yüzde doksan başarılı olamayacak, fakat cahil İngiliz bilgisizliğine rağmen başarılı olacak, ve bilgisizliğini hayatta her fırsattan faydalanarak ortadan kaldıracaktır. Nitekim okullarımız şimdiye kadar çok bilgili, fakat isteksiz, pasif insanlar yetiştireceğine bilgisi daha sınırlı, sınırlı olmakla birlikte bunlar iyice sindirilmiş, hırslı, girişimci insanlar yetiştirseydi, toplumumuz bugün karşı karşıya bulunduğu felaketlere bu kadar hızla maruz kalmazdı.

Dördüncü Bölüm

Fikirlerin Gelişimi Basitten Karmaşığa Doğrudur

Çocukla ilkel insanın bütün eserlerinde gelişim; basitten karmaşığa doğru olur. Bu zekâda basitten karmaşığa doğru bir gelişim demektir. Dolayısıyla bu gelişim; nicelikten ziyade niteliğe dönüktür. Okullarımızda basitten karmaşığa doğru gelişim ilkesinin tamamıyla tersi yapılmaktadır. Birçok okul kitaplarımız; basitten karmaşığa doğru ilkesindeki kesin tutarsızlığımızın kanıtıdır. Bir çok dersler için yapılacak yeniliklerin özül; dersleri birer eşya dersi haline koymak ve her devirde zekâ için anlaşılabilir yönlerini öğretmekten ibarettir.

Çocukluğun ve medeniyetin incelenmesi bize gösterir ki zekânın gelişimi de her türlü gelişim gibi basitten karmaşığa doğru olmuştur. İlkel insanda böyle bir gelişim bütün eserlerinde; dilde, yazıda, mûsikîde, resimde, heykeltraşlıkta, sanayide, inançlarda, hayâllerde aynen görülür. İnsanlar bu zihinsel, bedensel eserlerinde önce basitten başlayarak karmaşığa doğru ilerlemişlerdir. Dil; önce basit seslerin taklidi ile başlamış, yavaş yavaş olgunlaşarak fikir ve duyguları ifade edebilir karmaşık bir şekle girmiştir. Yazı, önce eşyanın resmini kabaca taklit ile başlamış, bu kaba taslak resimler gelişerek nihayet fikir ve duygular için ifade vasıtası olabilecek söz, mecaz, gibi toplu ve karmaşık şekillere dönüşmüştür. Resim de önce canlı ve somut örneklerin temel ve kaba çizgilerini, ana renklerini taklitte başlamışken medeniyetin gelişmesine paralel gelişerek eşyanın ince, hassas çizgilerini, açık ve şeffaf renklerini ortaya koymak suretiyle karmaşık bir yapı kazanmıştır. Heykeltraşlık da önce canlı varlıkların vücudunu ağaçtan, taştan, kabaca taklit ile başlamış yavaş yavaş gelişerek en ince, en hassas noktalarını, kıvrımlarını taklit edebilir bir güç kazanmıştır. Sanatlar arasında örneğin ev fikri de önce mağaraya

sığınma ile başlamış, daha sonra çalı-çırpıdan, tahtadan yapılmış kulübeler şeklini almış, en sonunda da tuğladan, taştan, çimentodan mükemmel evler şekline dönmüştür. Bunun gibi ilkel insanlarda silahların gelişimi de aynı tarzda olmuştur. İkel durumda bulunan insanın kullandığı silah; önce yumruğu, kolları ve bütün vücudu iken sonra kalın bir ağaç parçası, daha sonra bilenmiş bir çakmak taşı olmuş ve böylece gelişe gelişe nihayet ateşli silahlar şeklini almıştır. Mûsikî de önce hayvanların, kuşların, gök gürültülerinin, çağlayanların, rüzgar ısıklarının kaba bir şekilde taklidi ile başlamışken medeniyetin ilerlemesine bağlı olarak olgunlaşarak duyguları, heyecanları ifade edebilen bir dil inceliğini, mükemmelliğini kazanmıştır. Bundan başka insanların ilkel zamanlarındaki hayalleri, masalları inançları incelendiğinde bütün bu kavramların ilk şekli; son derece kaba ve ilkel iken sonraları ince ve mükemmel bir duruma gelmiştir. Örneğin ilahlık düşüncesinin gelişimi, zekânın basitten karmaşığa doğru gelişimine güzel bir örnek olarak gösterilebilir. İnsanlar önce doğanın olağanüstü ve muhteşem manzaralarına, sonra yaptıkları garip şekilli putlara ibadet etmişlerken, ilahlık düşüncesi gelişerek belirli bir mekanda bulunmayan bir yaratıcıya ibadet etmeye başlamışlardır. Çocukla ilkel insanda tabii olayların açıklanması da zekâda, fikirde, gelişmenin ilginç bir örneğini ortaya koyar. İnsanlar önce gök gürültüsünü, güneşin batmasını, yerin sarsılmasını, ayı, türlü türlü esrareniz kuvvetlere yorumlamışlar ve bunlar hakkında çeşit çeşit efsaneler ve peri masalları uydurmuşlarken, nihayet bunların gerçek ve ilmî sebeplerini bulmayı ve anlamayı başarmışlardır. İşte ilkel insanda zekânın bu basitten karmaşığa doğru olan gelişimi, bütün idrak konuları için böyle olmuştur. İç ve dış bütün bilgilerimiz önce basitten hareket etmiş, sonra yavaş yavaş karmaşığa doğru ilerle miştir.

İncelenecek olursa çocukta zekânın ve bu zekânın ürünü olan fikirlerin, bilgilerin gelişme ve olgunlaşmasının, ilkel insanda olduğu gibi basitten karmaşığa ve mükemmele doğru olduğu görülecektir. Çocuklar eşya hakkında önce çok basit ve kaba bilgiler almış ve yaş ilerledikçe bu fikirler incelmış ve kompleks bir hal almıştır.

Yine çocukla ilkel insanda zekânın basitten mükemmele doğru

gelişmesi incelenecek olursa; "basitten mükemmele doğru gelişme"nin mânâsı "kolaydan zora, yani somuttan soyuta, parçadan bütüne, kabadan inceye, belirgin olmayandan belirgin olana, yakından uzağa doğru" demek olduğu anlaşılacaktır. Yine zekâ için basitin anlamı "anlaşılabilir" olmak demektir. Dolayısıyla basitin, cebirde, geometride olduğu gibi mutlaka kısa, az olması gerekmez. Çünkü çocuk için anlaşılır olan şey, sayıca, matematiksel olarak basit olan değil, anlaşılabilir şeydir. Onun için nicelik olarak basit olan birşey, örneğin bir şekil çocuk için basit olmayabilir. Çünkü çocuğun zekası için yeterince anlaşılır değildir. Su, çocuk için basit birşeydir. Ama suyu meydana getiren kimyasal bileşikler çocuk için anlaşılmaz, karmaşık şeylerdir. Çünkü onlar soyut şeylerdir, gözle görülmezler. Gözle görülmeyen, soyut olan şeyler de zekâ için algılanması zor şeylerdir. Aynı şekilde geometri açısından basit bir şekil olan koni, çocuk için tamamen karmaşık bir kavramdır. Çünkü soyuttur. Oysa bir havucun, bir biberin şekli zekâ tarafından anlaşılmağa, algılanmağa çok daha müsaittir. Dolayısıyla basittir, çünkü somuttur. Kısacası; basit ile karmaşığın anlamı kolay ile zor olarak tanımlanabilir.

Basitten karmaşığa, mükemmele doğru gelişme sadece zekânın algılanmasına değil, aynı zamanda fikir ve düşüncelerin anlaşılmasına da uygulanabilir. Çocukla ilkel insanda zekâ nasıl basiti anlar şekilde ilkel halde iken sonradan birtakım eyreler geçirerek karmaşığı, zoru anlayacak seviyeye gelmişse, aslında gelişmiş bir zekâ için kompleks bir fikrin kavranması da bu karmaşık fikri meydana getiren basitleri yani somutları ve parçaları ve gözle görülen şeyleri kavramakla başlar. Sonra bunların bir araya gelişiyle ortaya çıkan karmaşık şeyleri idrak eder. İşte kuralların, kanunların anlaşılması böyledir. Örneklerden, olaylardan hareket etmeyen bir kanun, bir kural zekâ için anlaşılabilir birşeydir.

Okullarımızın öğretiminde basitten karmaşığa doğru gelişme prensibinin tamamen aksi yapılmaktadır. Soyut somuta, ince kabaya, görülmeyen görülene, uzak yakına, kısacası güç kolaya öncelik kazanmaktadır. Tecvid, ahlâk ve akâidin bazı konuları öncelikle okutulmakta, eşya, kişiler, örnekler, deneyler, olaylar yani küçük parçalar ve somut şeyler yerine kelimeler, sözler, kitaplar geçerli olmaktadır. Dil,

cebir, geometri, fizik, kimya, zooloji, botanik hakkındaki düşüncelerimiz, bilgilerimiz; birtakım örnekler, deneyler, olaylar üzerindeki gözlemlerimiz, mukayeselerimiz, tecrübelerimiz, ekzersizlerimiz sonucu, ürünü ve toplamı iken bütün bu basit, somut, kaba, apaçık bilgiler unutuluyor; bunların yerine doğrudan doğruya kurallar, sonuçlar, özetler, kanunlar veriliyor. Bu doğal ve eğitici olmayan öğretim metodunun zararı güç anlaşılmaktan ibaret kalsaydı, bu zarar telafi edilebilirdi. Asıl büyük zarar, bu tarzda verilen bilgilerin hiç anlaşılmasındır. Çünkü zekâ öncelikle basit fikirlerden geçmedikçe genel ve soyut düşünceleri bir türlü idrak edemiyor. Gerçi bu soyut fikirleri ezberletmek mümkün, fakat ezberletmekle gerçekte bunlar algılanmış, kazanılmış olmuyor. Çünkü yalnız kelimeleri ezberletiyor. Onun için okullarımızda senelerce cebir, geometri kuralları, problemleri, fizik, kimya kanunları, hayvan ve bitki isimlerini okuyan kimseler, hafızalarındaki isimlerin, tabirlerin çokluğuna rağmen, bu ilimler adına birşey öğrenemiyorlar. Gariptir ki öğretimde bu yanlışlığa en çok "kolay olsun" arzusuyla, düşüncesiyle düşüyoruz. Zannediyoruz ki kurallar, esaslar, kanunlar kolaydır. Onun için önce örnekleri değil, kuralları öğretmekle işe başlıyoruz. Oysa kurallar ve kanunlar, en uzun, en güç ve en karmaşık olan şeylerdir. Çünkü her kuralın içerisinde birçok örnekler, tecrübeler, olaylar birtakım somut şeyler toplanmıştır. Kural; bunların teker teker ve somutların bileşimi, ortaya çıkardığı sonuçtur. Zekâ için kolayın işaret ettiği gerçek şeyin anlaşılmasında, bu yanlışlığa sebep olan en önemli husustur. Basiti ortaya koymakta en çok yanlışlığa sebep olan şey; nitelikle niceliği karıştırmamız, mutlak surette her uzunun, her çoğun güç, her kısanın, her azın kolay olacağını varsaymamızdır.

İşte aynı düşünceler dolayısıyla dil öğretiminde basitten karmaşığa doğru gidecek yani örneklerin incelenmesiyle, yorumlanmasıyla genel kurallar çıkaracağı mıza, öncelikle birçok basitlerin sonucu, bileşimi olan kuralları öğrencinin kafasına sokmağa çalışıyoruz: İsim buna derler, fiil buna derler diye örneksiz, uygulamasız birtakım soyut kavramları, tanımları ezberliyoruz. Halbuki isim, fiil fikri; isim ve fiil olan birtakım kelimelerin incelenmesi, tahlil edilmesi ve yorumlanması ile oluşabilir. Genel ve soyut bir fikirdir. Bu genel fikri

kazandırabilmek için mutlaka zekânın öncelikle örnekler üzerinde inceleme, araştırma ve tahliller yapması, anlaması, ondan sonra bu genel fikri üretmesi gerekir. Örneklerden kurallar çıkarılması gerekir ken, doğrudan doğruya kural ve kaideleri öğretmenin anlaşılmasız bir örneği de ilkokulların tecvid derslerinde görülür: Zavallı günahsız çocuklar günlerce, haftalarca, hatta senelerce tecvid kitapçıklarının soyut ve karmaşık kurallarını ezberlerler dururlar. Sözde bu kurallar tecvidi öğretecek; sonra bu öğrenilen kurallar okumaya uygulanı caktır!

Basiti azlıkta, kısalıkta; mükemmeli çoklukta, uzunlukta görmekteki yanlış inancımıza en çok kurban olan şeylerden biri de okul kitaplarımızdır. Örneğin ilkokul kitapları. Bu kitapların özet mahiyetinde, kısa olması gerekir diyoruz, fakat bu kısalığı yaprakların azlığında, hacmin küçüklüğünde anlıyoruz. Onun için ilkokul kitabı yazarken işimiz; gereksiz gördüğümüz yerleri atıp kısaltmaktan ibaret kalıyor. Son zamanlarda ilkokullarımız için hazırlanmış olan birtakım tarih, coğrafya, matematik, ahlâk vs. kitapları, hatta çoğunlukla üst eğitim basamaklarında eğitim veren okullarımızda da bu inancın tesirlerini görürsünüz. Böyle tamamiyle nicel, sayısal bir ölçüye göre küçültülmüş, ayrıntılardan arındırılmış olaylar fihristinden ibaret bir tarih, isim ve aded fihristinden ibaret bir coğrafya, terim ve kurallar özetinden ibaret bir matematik kitabı, gerçekte kısaltılmış, kolaylaştırılmış değil; uzatılmış, zorlaştırılmış tır. Çünkü bu çeşit kısaltma; bilgiyi büsbütün soyutlamak, dolayısıyla güçleştirmek demektir. İlkokul için hazırlanmış bir tarih, bir coğrafya sekiz on defa uzun olabilir; fakat bu kitap örneklerle, olaylarla, resimlerle yani somut şeylerle ne kadar dolu ise anlatması, ezberlemesi o kadar kolay bir metin haline getirilmiştir. Zekâ onu zorlanmadan, çabucak kavrar. Aksine böyle isim ve olay fırsatından ibaret kalan bir kitap; ne kadar kısa olursa belki o kadar güç anlaşılır, hatırdaki kalması da o kadar güç olur. Gerçi ilkokul kitaplarının uzun değil, kısa olması gerekir. Fakat bu kısalığı yaprakların azlığında ve hacmin küçüklüğünde aramak yanlışdır. İşte çocuklarımızın zekası bu "kısa uzun"ların yükü altında eziliyor; bilgilerinin genişliğine rağmen çocuk kitabı yazmak sanatını bilmeyen coğrafyacıların, tarihçilerin bilgisizliğine kurban oluyor. Coğrafya, tarihe ait eserler yazmak başka, çocuklar için tarih, coğrafya

kitabı yazmak başkadır.

Öğretimimizde yapılacak değişikliklerin belki en önemli lerinden biri de idrak için basit ile mükemmelin manası anlaşıldığı zaman olabilecektir. Şimdi bu tür bir gelişimin öğretime ne şekilde uygulandığını araştıralım. Örneğin matematik dersinde başlangıç noktası kitap, tanım, kural değil; somut şeyler olacaktır. Çocukların eline düğme, çubuk, kestane, para vb. şeyler verilerek yahut sınıftaki sıralar, pencereler, levhalar, sınıfta bulunan çocuklara saydırılarak sayı fikri bu somut örnekler üzerinde verilecek; sonra bunlarla desteler, takımlar meydana getirilerek onluk ve yüzlük fikirleri de verilecek; daha sonra bunlar üzerinde toplamalar, çıkarmalar, çarpmalar, bölmeler yaptırılacak; hatta en karmaşık ve soyut meselede dahi; okulun odası, bahçesi, pencereleri, öğrencisinin sayısı, su harcaması, yakacağı, öğrencinin devamı, şehrin nüfusu, kısacası sayıyla ilgisi olan, nicelik kabul eden herşey, her konu, her örnek hareket noktası olabilecektir. Eşya üzerinde gösterilmesi mümkün olmayan boyutlar, sayılar için kara tahta üzerinde resimler, şeritler kullanılacaktır.

Geometri öğretiminde yine somut olanlar hareket noktasını teşkil edecek; öncelikle çocukların dikkati derslik içerisinde görülebilen çizgiler, yüzeyler, köşeler, paraleller, bunlar arasındaki ilişkiler üzerine çekilecek, gözlemlerini arttırmak için geometrik şekillerde kutular, masalar, kapılar, pencereler gösterilecek, yine bu eşya üzerinde gözlemler, sorular, karşılaştırmalar, buluşlar, yazma çalışmaları yaptırılacaktır. Yerine göre şekillerin eşitliği, benzerliği ve zıtlıkları anlatmak için renkli uçurtma kağıdından parçalar kestirilecek, büktürülecek; kağıttan, kartondan geometrik eşya örnekleri yaptırılacaktır. Böylece çocukların bilgileri, geometrik şekle sahip eşyanın en kaba, en ilkel niteliklerinden hareket ettikten sonra yavaş yavaş bu eşyanın, şekillerin daha ince, daha gizli, daha soyut özelliklerine doğru ilerleyecek ve yayılacaktır.

Fakat hareket noktası her zaman bir kağıt parçası, bir karton kutu vb. daima somut bir şey olacaktır. Geometride yine konuyu çocukların yakınında bulunan somut şeyler teşkil edecek; okulun odaları, duvarların boyanması için harcanan boyanın, paranın, gündeliğin miktarı, bahçeye dikilecek ağaçların kıymeti, durumu, bahçe duvarının

tuğlalarının sayısı ve değeri, okulda bulunan camların metrekare hesabıyla değeri birer mesele ve ölçme konusu olacaktır.

Coğrafya öğretimi de aynı yolu, aynı gelişimi takip edecektir. Coğrafya; uzak ve yakın sahaları içine alan bir ders olması bakımından "basitten mükemmele doğru gelişme" ilkesinin yalnız "somutlardan soyutlara doğru" gitmek kuralına değil; aynı zamanda "yakından uzağa doğru" gitmek kuralına uyacaktır. İlkokullarda ilk coğrafya derslerini bizde olduğu gibi coğrafya kitaplarını ezberletmek değil; okulun bulunduğu şehrin kendisi, hatta okulun bulunduğu mahalle, sokak, derslik haline gelecek; çocuğun bilgileri ayağının ucundan başlayarak uzaklara doğru yayılacaktır. Okuldan hareket ederek civardaki dağların, tepelerin, ovaların, nehirlerin, göllerin incelenmesiyle devam eden bilgiler; önce ait oldukları ülkenin köylerine, kasabalarına, şehirlerine, sonra komşu ülkelere ve dünyanın bütün kıtalarına doğru yayılacaktır. Dersanenin, okulun, sokağın haritasını yapmakla başlayan harita öğretimi; yavaş yavaş şehrin ve civarının haritasıyla elde bulunan basılmış haritalara dönüşecektir. Bunun gibi aslı gösterilen dağlar, körfezler, nehirler, denizler, kanallar, yanardağlar hakkında bilgi vermek için bunların kuru kalabalık tarifleri değil; somut örnekleri gösterilecek, veya göstermek mümkün değilse taklitlerini meydana getirebilecek lüleci çamuru, toprak, kağıt ve mukavva gibi vasıtalarla başvurulacaktır. Örneğin okulun bahçesinde sıradan, basit toprakla yapılacak dağlar, ovalar ve buna bir kova su ilavesiyle yapılabilecek nehirler, göller, körfezler, burunlar, boğazlar, en uygun ve eğitici şartlarda ilkel coğrafya derslerini teşkil edecektir. Okulun bahçesi yoksa; basit bir kutu içerisine konulmuş bir miktar kum yahut toprak da bu işi görebilecektir. Dolayısıyla bu somut araçlar karşısında hazır yapılmış kabartma haritalarla, resimlerin hizmeti ikinci derecede kalacaktır.

Cisimlerin geometrisi için de öğrenciye basit kağıt yahut mukavvadan, bu da bulunmazsa herhangi bir kağıttan çeşitli ölçülerde ve hacimlerde geometrik şekillerle, bunların daha karmaşık örnekleri tabak, raf, kutu, cüzdan, kolye vb. geometrik eşya örnekleri veya bunların maketleri, resimleri, plânları da yaptırılacaktır. Böylece somuttan hareket eden geometri öğretimi genişleyerek en soyut konulara kadar daya-

nacaktır. Bununla beraber somutu soyuta tercih kuralı her yerde uygulanacak, hatta resimli geometri gibi en soyut tarzda okutulan geometri-lerde bile her türlü muhakemelerin, seçimlerin, sonuçların başlangıç noktasını dik açı şeklinde bükülmüş bir mukavva parçası üzerinde tel-lerle, ipliklerle gösterilen hatlar, şekiller teşkil edecektir.

Somutlardan soyutlara, gerçekten hayâle gitme kuralı, coğrafyanın her konusu, her bölümü için uygulanabilecektir. Her konu için ilgisi olan resimler, şekiller, eşya getirilip gösterilecek, böylelikle coğrafya dersleri bir hayâl, bir masal dersi olmaktan kurtulacak bir eşya dersi olacaktır. Gösterilerek verilmesi mümkün olmayan bilgiler ise böyle geçerli ve gözle görülebilir şekillerin izlenimlerine bağlanıp kalacaktır. Örneğin Trablus şehri veya vilayeti hakkında verilecek bir dersin, gerçekten faydalı bir ders olabilmesi, şehrin yahut vilayetin kabartma veya çizme bir haritasının yaptırılması veya gösterilmesi ile mümkün olacaktır. Trablus'un tabiatına, insanlarına, gelenek ve göreneklerine, anıtlarına ait kitap, gazete, katalog, seyahatnâme, ilan resimleri, kroki-leri doğrudan doğruya yahut ışık ve perde yardımıyla gösterilecektir. Aynı zamanda Trablus'a ait okul müzelerinde bulunan veya çocuklar, dostlar vasıtasıyla temini mümkün olan taş, toprak, ağaç parçaları, sa-nayı mamulleri, dokuma örnekleri üzerine dikkat çekilecektir. Diğer ta-raftan ülkenin yüzölçümü, ithalat ve ihracatı, nüfusu, ırkları vb. hakkındaki bilgilerde "yüzbin, bir milyon, altı yüz" gibi somut, hiçbir şeye işaret etmeyen, etse bile hatırdaki pek kalmayacak olan, hatta hatırdaki kalsa bile kendi çeşidinden hatıralar arasında mukayese imkanı olmayacak kadar¹¹ dağınık, kendi başına, ilkel kalan soyut kelimeler-den kurtulacak; mümkün olduğu kadar göze çarparak biçimde ve ara-larında karşılaştırma imkânı sağlayacak şekilde temsil edilecektir. Örneğin yüzölçümleri, nüfuslar dairelerle yahut şeritlerle, ithalat, ihra-cat yine çeşitli renklerdeki şeritlerle gösterilerek hem kendi aralarında hem de diğer ülkelerin aynı türdeki bilgileriyle karşılaştırma imkânı hazırlana caktır.

¹¹ Örneğin Fransa Osmanlı ülkesinin kaçta kaçdır? Dünyanın en kalabalık ülkesi hangisidir? Dünyada en çok ithalat ve en çok ihracat yapan ülke veya ülkeler hangileridir? Dünyanın en uzun nehri hangisidir ? gibi oran ve karşılaştırma bilgileri.

Hatta bu somut örnekler gösterilmekten çok bir resim ve el işleri ödevi gibi doğrudan doğruya öğrenciye yaptırılacak; kitaplardaki rakamlar, bilgiler şekillerle, şemalarla gösterilecektir. Böylece bilgileri-ne, uğraşlarına kişisel bir fayda ve çekicilik ilave edilecektir. Diğer ta-raftan bilgiyi gezilere, hikâyelere, canlı ve devamlı olaylara bağlamak, bunun için de güncel olaylardan, siyâset, iktisât ve sanayie ait hadise-lerden yararlanma yoluna gidilecektir. Örneğin dünyanın herhangi bir yerinde çıkan bir savaş, açılan bir kanal, inşa edilen bir demiryolu; ki-tapların soyut ve dağınık bilgilerini olaylara, somut birtakım şeylere bağlamak fırsatlarını verecektir.

Tabiat ve fizik dersleri de somuttan soyuta, kabadan inceye, bili-nenden bilinmeyene doğru gitmek kuralının en geniş uygulama alanı olacaktır. "Tabiat ve fizik" dersleri deyince yalnız zooloji, botanik, kimya, mekanik gibi dersleri kastetmiyorum. En basit bir eşya ve gözlem dersinden başlayınız da matematik ağırlıklı fizik dersine kadar bütün ilimleri hatırlatmak istiyorum. Gerçek bir fizik, kimya, meka-nik, zooloji, botanik dersinin hareket noktası; bir ilkokulun en küçük sınıfının dersleri olacaktır.¹² Bu küçük sınıflarda hayat ve doğa, kuvve-tin, ilkel, somut, kaba gözlemleriyle başlayan bu dersler yavaş yavaş genişleyerek ve yayılarak cisimlerin nicelik ve niteliğini, değişim ve gelişimini, kanunlarını ince ve soyut bir biçimde inceleyen asıl tabiat ve fizik dersleriyle süslenecektir. Onun için örneğin zooloji ve bota-niğin küçük sınıflarda işlenmesi; okulun ön bahçesinde, şehrin civarında yetişen otların, ağaçların, taşların, toprakların, suların şekli, boyutları, hayatı, kullanılması, faydası, zararı, özetele en kaba, en ilkel, en meşhur ve en tanınmış nitelik ve niceliklerini incelemekle başlayarak yavaş yavaş aynı konuların ince, geçersiz özelliklerini anla-

¹² İngiltere'nin bazı ilkokullarında Nature Study denilen dersler; ilköğretimin en büyük başarılarından birini teşkil eder. Bu derslere çocuklar tabiatla; şisede yüzen kırmızı balıklar, cam bir kutunun içindeki kurbağalar, kertenkeleler, yosunlarla bahçedeki ağaçlar, böceklerle temas halinde bırakılır. Doğanın bu canlı, hareketli, sevimli örnekleri çocuklara inceletirilir. Bu derslerde hakim olan unsur; öğretimden ziyade eğitimidir. Bu Nature Study dersleri herşeyden önce bu küçük çocuklarda doğa ve hayat sevgisini geliştirir. Onun için, bizim eşya dersi, eşya ilmi dediğimiz sıradan, kuru, cansız derslerden doğa tamamıyla farklıdır.

maya doğru ilerleyecektir. Onun için zooloji, botanik yüksek bir dersi diye liselere has bir ders olmayacak, en kaba ve ilkel şekilde ilkokul ve ortaokulların eşya derslerinde yer bulacaktır. Mekanik yüksek, matematiğe dayalı ve soyut bir dersi diye yalnız liselerin programına konulmayacak; çekmek, tartmak, kaymak, kırılmak gibi hareketlerin en basit ve en ilkel şekilleri de ilkokul çocuklarının zihnini dolduracaktır. Kağıttan, kartondan, tahta parçalarından yaptırılacak arabalar, teraziler, kaldıraçlar, makaralar, değirmenler, oklar, mancınıklar çocuklara hareket, denge, adalet, eşitlik fikirlerini verecektir. İmkan bulunursa bunlara eğitici oyuncaklar da ilave edilebilir. Bunun gibi elektirik; kanunları, esasları yalnız büyükler için anlaşılır bir fizik dersi diye ilkokulların çerçevesinden dışarıda tutulmayacak; istemekle ve dokunmakla, hareketle, parçaları birbirine karıştırarak çıkan ve hararet gibi demir telle, çubukla intikal eden bir kuvvet olduğu ana hatlarıyla anlatılacaktır. Mümkünse ellerine elektirik olaylarını gösteren oyuncaklar verilecek; eğer evde varsa elektirik zilin işleyişi gösterilecektir.

Bunun gibi resim, el işleri derslerinde de insan, hayvan, ağaç, ev, olaylar, manzaralar; güç ve karışık diye yalnız yüksek okulların ileri sınıflarına bırakılıp küçük çocuklardan esirgenmeyecek, insanın, hayvanın, ağacın, evin, manzara ların, olayların da çocuk için, çocuk kafası için anlaşılır bir şekli, kolay, basit, yapılabilir ilkel bir resmi olduğu düşünülerek bu canlı, somut konulara daha ilkokulun en küçük sınıfından itibaren yer verilecektir. Senelerin yükselmesi ile birlikte ürünler de gelişerek yüksek okullarda ince, mükemmel ve estetik değeri olan örneklerle son bulacaktır.

Özetle bütün dersler bu durumda ağırdır, güçtür diye yayılma alanları daraltılmayacak; bunların kolay ve somut şekilleri en basit okulların, en küçük sınıflarına kadar yayılacaktır. Bir lisedeki fizik laboratuvarının başlangıcını; ilkokuldaki basit ve kullanılabilir aletler, oyuncaklar, mekanik aletlerle sağlanan eğlenceler teşkil edecek; bir lisedeki kimya laboratuvarının ilkel örneği; ilkokuldaki küçük parçaları içinde bulunduran şişeler olacak, ilkokuldaki bahçe işlerini lisedeki ziraat araştırmaları süsleyecektir. Böylece çocuğun bilgisi basitten karmaşığa, somuttan soyuta, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene

tek merkezli daireler şeklinde yayılacak ve gelişecektir.

Beşinci Bölüm

Fikirlerin Hatırda Tutulması ve Hatırlanması; Kazanılan Bilgilerin Nitelik ve Niceliğine Bağlıdır.

En kuvvetli fikirleri meydana getiren bilgiler, yaşamsal faaliyetlerimizi en çok değiştiren tesirlerin ürünüdür. 1. Bilgilerin Pekiştirilmesi: Bir düşünceyi oluşturan bilgiler ne kadar çok ve çeşitli olursa, o fikir o kadar kolay ve çok hatırdadır kalır. 2. Bilgilerin algılanma derecesi: Bir fikri meydana getiren bilgiler ne kadar şiddetli olursa, o fikrin hatırdadır tutulması ve hatırlanması da o ölçüde kolay olur. 3. Bilgilerin tekrarı: Bir düşünceyi meydana getiren bilgiler ne kadar çok tekrar edilirse, o fikrin hatırası da o kadar çok yaşar. 4. Fikirlerin sıralanması: Bir fikir diğer fikirlere ne kadar iyi irtibatlanmış, bağlanmış olursa hatırası da o kadar kalıcı olur. 5. Öğretimde faal metodlar, yalnız fikirlerin gerçek ve doğal biçimde oluşturulmasını değil, bu fikirlerin devamlı olarak korunması ve hatırlanmasını da sağlar.

İlkel insanla çocuğun yaptıkları incelendiğinde; en kolay öğrendikleri ve en çok hatırlarında tuttıkları şeyler; yaşamsal faaliyetlerini en çok değiştiren şeylerdir. İlkel insanla çocukta akıl ve muhake-

meden ziyade, duyu ve duyguların faaliyette bulunduğu düşünülürse; hafızalarının en çok dolduran hatıraların, gözün, kulağın, ağzın, burnun duyularına ve kişisel menfaatlarına en çok etki eden faktörlere, olaylara ait olabileceğini tahmin etmek zor değildir. Bu etkenler çevrelerinin canlı, hareketli varlıkla rından, örneklerinden ibarettir. Bunların, çocukla ilkel insanın çevresinde en çok dolaşan ve hayatlarıyla en çok ilgilenen insanlar, hayvanlar, dağlar, tepeler, parlak renkli manzaralar, ay, güneş, evler, gemiler, kayıklar gibi canlı, hareketli, ilgi çekici şeyler olması doğaldır. İlkel insan da çocuk da hayatları ile, hareketleri ile çok ilgilendikleri yaratıklardan ve eşyadan aldıkları tesirleri çeşitli vasıtalarla çeşitli şekillerde dışa yayarlar. Yani bu tesirler onların resimlerinde, el işlerinde, mûsikîlerinde, dillerinde, masallarında, bedensel hareketlerinde ortaya çıkar. Diğer taraftan, büyük bir kısmı unutulmağa yüz tutmuş nisbeten eski olan küçüklüğümüze ait anılarımızı da araştırırsak, bunların en açık ve en canlı olanlarının hayatımızın yönünü değiştirmiş olaylar olduğunu görürüz. Örneğin çocukluğumuzda geçirdiğimiz bir kaza, büyük bir sevincin anısı hafızamızda son derece derin izler bırakmıştır.

1. Öğrenilenlerin Pekiştirilmesi :

Çocukla ilkel insanda fikirleri meydana getiren öğrenme olayı ne kadar canlı olursa onun anısı da o kadar kolay yerleşir ve dönüşü de o kadar kolay olur. Örneğin tarihten Alemdar olayını okuyorum. Bana bu bilgiyi veren şey nedir? Hayalgücümüdür. Alemdar olayını bana öğretecek kitap ibareleri dışında bir araç yok; kitap ise benim sadece hayalgücümü uyandırıyor. Ben Alemdar olayının şahıslarını, sahnesini, olayın meydana geliş tarzını şöyle bir hayâlimde düzenliyorum ve düşünüyorum, ancak bu kuru hayâl etme beni o kadar çok ilgilendirmiyor. Fakat eğer Alemdar olayına ait resimler, tablolar, tarihî eserler götürsem bende Alemdar olayının hayâli bir kat daha canlanıyor. Çünkü bu gözlemler bende yeni birtakım duyular, bunlar da birtakım öğrenmeler meydana getiriyor. Alemdar olayını sadece hayâlimde görmüyorum, aynı zamanda gözümle de görüyorum. Gözüm de bana hayâlim gibi Alemdar olayına ait birtakım duyular veriyor. Bu re-

simler yalnız benim gözlerime etki etmekle de kalmıyor; bir yandan da bende dikkati, mukayase fikrini uyandırıyor. Diğer taraftan bu resimlerin, şekillerin görülmesi, şekiller, resimler hakkındaki bilgileri de harekete geçiriyor. Böylece gözümün, dikkatimin ve hafızamın faaliyetinden, hareketinden aldığım yeni izlenimler de gelip kitabın verdiği hayâller üzerine ekleniyor, bu hayâllerin hafızadaki izleri derinleşiyor. Aynı şekilde yeni şekillerin, yeni renklerin meydana gelişini duyularımı harekete geçiriyor. Bu resimlerden, şekillerden, zevklerden, üzüntülerden etkileniyorum. Bu zevk ve kederlerin izlenimleri de gelip eski bilgi ve izlenimlerin yanına veya üzerine ekleniyor. Bu maddî ve geçerli şeylerin ortaya çıkışı bende harekete, inceleme ve araştırmaya, elimi, kolumu, başımı hareket ettirip yürümeye bir fırsat oluşturuyor. İrademi faaliyete sevk ediyorum. Bedensel ve ruhsal olarak edindiğim bütün izlenimler, hatıralar birbiri üzerine ekleniyor. Kısacası; resimlerin, eşyanın görülmesi bende Alemdar olayına ait önceki bilgi ve izlenimlerin tekrarına, tazelenmesine sebep oluyor. Onun için olayı okuyarak anladığımdan, ezberlediğimden ziyade, çabuk ve daha iyi ezberliyor ve daha hızlı, açık ve bütün olarak hatırlayabiliyorum.

2. Öğrenilenlerin Algılanma Derecesi:

Alemdar olayını böyle tarih kitabında okuyacağıma, gitsem tiyatrodan görsem; olayın ne kitapla, ne de resimle tanıtılmasına ve anlatılmasına imkan olmayan şahısları, renkleri, hareketleri, sözleri bende tamamen farklı birtakım duygular ve izlenimler meydana getirecektir. Sanki olayı gerçekten görmüş gibi anlıyorum ve heyecanlanıyorum. Bu canlı olay karşısında beden, düşünce, duygu ve iradeye bağlı faaliyetlerimin izleri o kadar etkili oluyor ki; artık Alemdar olayı unutulmayacak şekilde hafızama yerleşiyor. Onun için bir fikri meydana getiren öğrenmeler ne kadar sağlam ve canlı olursa o fikir o kadar kolay algılanıyor ve gerektiğinde hatırlanabiliyor.

3. Öğrenilen Şeylerin Tekrarlanması:

Aynı olayın tekrarlanması; bende onun önceki izleri ü daha belirgin

hale koyuyor. Eğer olayı tarih kitabından bir kere okur ve anlarsam, bu gerçi bende bir anı bırakıyor, fakat; bunu okumaya ve irdelemeye devam edersem; tekrarımla uyumlu olarak aynı hatıranın sağlamlığını ve kalıcılığını arttırıyorum. Tekrar tekrar okuduğum şeyi, bir kere okuduğumdan daha hızlı bir şekilde öğreniyor ve hatırımda tutabiliyorum; hatırlamak istediğim zaman da o ölçüde kolay hatırlıyorum. Olayın tiyatro biçiminde gözlenmesi bende daha şiddetli izlenimler bırakıyor, kanaatler uyandırıyor. Fakat bu gördüklerimi tekrar edersem, yani tiyatrodaki aynı olayı birkaç defa görürsem; bu şiddetli intibaların şiddeti bir kat daha artıyor. O nedenle bir fikri meydana getiren bilgiler ne kadar çok tekrar edilirse onların hafızadaki hatırası da o ölçüde çok yaşayacaktır.

4. Fikirlerin Bir Sıra Takip Etmesi:

Diğer taraftan bir hatıra diğer bir hatıraya, bir olay diğer bir olaya ne kadar çok bağlı olursa o kadar kolay öğreniyorum ve o kadar iyi hatırlıyorum. Kimyada soyut olarak okuduğum cisimlerden bazılarının parladığını, alev alıp almadığını bugün hatırlamıyorum. Fakat "petrol" der demez parlama fikri de birlikte doğuyor. Çünkü bende "petrol" hatırası "gece lamba yakmak" ihtiyacına, düşüncesine, işlemine bağlıdır. Aynı şekilde bende petrol hatırası; lamba yakarken kaza ile yanan kimselerin hatırasına bağlanmıştır. Yine petrol hatırası bende; kibritle yaktığım zaman kokusu burnuma dolan bir maddenin hatırasına da bağlanmıştır. Onun için petrol deyince parlamayı, bazan parlamaya deyince petrolü hatırlıyorum. "Barut" deyince bende alevden, dokunmadan etkilenen, patlayan bir cisim fikri oluşur. Çünkü barut deyince topları, tüfekleri, fişekleri vb. hatırlıyorum. Ve bunların hatırası bende patlamak fikrini, baruta bağlıyor. Aynı şekilde patlamak deyince barutu hatırlıyorum. "kolorat dö potas" deyince sıcaklıktan, çarpmadan etkilenir, alevlenir patlar bir cisim fikri kolay kolay oluşmuyor. Çünkü bende kolorat dö potasın özelliğini çağrıştıracak hiç bir şey yoktur. kolorat dö potasın bu özelliğini sadece kimya kitabından soyut olarak okumuşum.

Bu bağın, bu ortaklığın yerini her hatıramda, her bilгимde

görüyorum. Tarih, coğrafya, ziraat, ticaret, sanayi, eğitim ve öğretim hakkındaki fikirlerimi bile diğer birtakım fikirlere, olaylara, hatıralara zincirleme olarak bağlanmış görüyorum. Bugün ben duyguların fikirlerle hakim olduğunu çok iyi biliyor ve anlıyorum. Fakat bende bu fikri, bu kanaati hazırlayarak birbirine bağlayan halkaları, unsurları toplarsam kendimin ve başkalarının hayatına ait birtakım olayların hatıralarını buluyorum. Örneğin ben bir ilkokul öğretmenine yardım etmek istemişim; ona yenilikler, maddî manevî birtakım faydalar sağlamışım, fakat bu öğretmen bütün faydaları anladığı ve benim onun ekmeğini elinden almak gibi bir niyetimin ve zorunluluğumun olmadığını bildiği halde, bana inanması ve güvenmesi gerekirken veya hiç olmazsa kötü davranmaması gerekirken şüphyle, karşı koymuş ve reddetmiştir. Çünkü senelerden beri göreneğe tutsak, zorbalığa mahkum yaşayan bu insanın ruhunda benim yeni, hayırlı teklifim, ihtilaller, isyanlar meydana getirmiş, ruhsal birtakım taşkınlıkların etkisinde kalarak aklını, muhakemesini kaybetmiş, aklı ve düşünme yeteneği olmayan bir hayvan gibi sadece ihtirasları ile hareket etmiştir. İşte buna benzer birtakım olaylar benim hafızamda "duygular fikirlere hakimdir" sonucunu doğur muştur. Oysa kitapta okuduğum bağımsız, bağlantısız birtakım kurallar, kanunlar bende yaşayan hiçbir hatıra bırakma mıdır. Hep anlaşılabilir fakat hep unutulmuştur. Yalnız duyguların hakimiyeti gibi bir gerçek için değil, bütün tarih, coğrafya, fizik, kimyaya ait bütün fikirlerimi de araştırdığımda; eğer bunlar hatırımda kalmışsa hep diğer fikirlerde, resimlerde, sanat eserlerinde, kişilere, olaylara, hikâyelere, masallara bağlanarak, örülerek kalabildiğini görüyorum. Ben de çocuklar için soyut şeylerin anlaşılmadığı fikrini araştırdığımda; çocuklarda müşahhas şeyleri anlamaya olan kabiliyetsizliğin belirtilerini gösteren birtakım kişisel, kişisel olmayan olayların tecrübelerine bağlı olduğunu görüyorum.

Bu örnekleri incelediğimizde görülecektir ki bizde en kuvvetli fikirleri meydana getiren bilgiler; hayatımızın akışını en geniş ölçüde değiştiren tesirlerin ürünüdür. Bir fikir bizde mevcut bilgileri ne kadar çok değiştirir, melekeleri mizin faaliyetini ne kadar çok birleştirebilirse; o fikrin hafızada saklanması ve hatırlanması da o derecede kolay ve çabuk olur. Dolayısıyla öğretimde sözümlü ettiğimiz me-

todlar; yalnız fikirlerin gerçek ve doğal bir biçimde oluşumuna değil, aynı zamanda bu fikirlerin devamlı olarak korunmasına ve hatırlanmasına hizmet eder. Özellikle bedenin faaliyetlerini bir araya toplayan bir işte bütün bilgilerin sağlamlığı ve tekrarı amacına ulaşmış demektir. Çünkü hareketli bir beden, zihnin faaliyetine bir de kasların, iradenin ve duyguların faaliyetinden alınan intibaları ilave eder ki ; kaslarla edinilen bu intibalar, algılama ve hatırla manın en büyük yardımcılarıdır. Gidip görmek, eliyle yapmak, aramak, bulmak gibi değişik şekillerde bedenin faaliyetini yalnız diğer melekelerin faaliyetinden alınan izlenimleri arttırmakla kalmaz; yapmak, benzerini ortaya koymak ihtiyacıyla elin, gözün, düşüncenin, hayalgücünün, duyguların, iradenin de faaliyetini birleştirir. Onun için öğretimde fikirlerin tesirleriyle kalmayıp, bu tesirleri; söz, yazı, hareket, resim, el işleri gibi çeşitli şekil ve lisanda etkilerinin yansımalarını da toplamak gerekir. Hatta aksetmeyen bir tesir; fikir hayatı için ölmüş bir tesirdir. Ancak yazılı veya sözlü ifade; fikirlerin gerektiği gibi anlaşıldığını gösteren zayıf bir delildir. Çünkü öğrenci anlamadığı bir fikrin kelimelerini tekrar edebilir. Mekanik bir tekrar, söz şeklinde alınacak tesir yansımalarının yerine geçebilir. Halbuki resmini, şeklini yapmak gibi kişisel ifadeler; mutlaka öncelikle anlamaya yöneliktir.

Bu esaslar bir kere bilindikten sonra, fikirlerin algılanmasını ve hatırdaki tutulmasını kolaylaştırmak için öğretimde birtakım yöntemler, kolaylıklar ortaya koymak mümkündür. Kısacası resim ve el işlerinin öğretim vasıtası gibi kullanılması bu amaca önemli ölçüde hizmet eder. Fizik, kimya, tabii bilimler, cebir, geometri, tarih, coğrafya vb. derslerde konuların bazan çamurdan örnek ve şekillerini, bazan hayali resimlerini yaptırmakla bilginin kolayca algılanması ve hatırdaki tutulması sağlanmış olur. Örneğin zooloji veya anatomi dersinde bir avuç çamurdan yapılan; kuru kafa, omurga, kemik, gaga, pençe, ayak vb. örnekleri, bitkilerde yaprak, kök, meyve, tohum vs. örnekleri, ziraatta kağıttan, kartondan, tahtadan, tenekeden, topraktan yapılan bıçak, sapan, araba, tarla, hendek, çukur, değirmen, kümes, kovan, ahır örnekleri, fizikte basit malzemelerle yapılacak alet örnekleri, geometride kartondan, çamurdan küp, koni, piramit, silindir, kesit örnekleri, coğrafyada dağ, tepe, göl, burun kabartmaları ve resimleri; tarihte mil-

letlerin medeniyetlerine dair eserlerin küçük ölçülerde resimleri, taklitleri, sadece fikirlerin oluşumunu değil; aynı zamanda bu fikirlerin kolayca algılanmasını ve hatırdaki tutulmasını da kolaylaştıran vasıtalarlardır.
Cihangir - 24 Şubat 328

